

RAPORT

2012

Barbara Fatyga
Magdalena Dudkiewicz
Ryszard Michalski
Paweł Tomanek

dynamiczna
diagnoza kultury
województwa warmińsko-mazurskiego

kultura pod pochmurnym niebem

Barbara Fatyga, Magdalena Dudkiewicz, Paweł Tomanek, Ryszard Michalski

KULTURA

POD POCHMURNYM NIEBEM

Dynamiczna diagnoza stanu kultury województwa warmińsko-mazurskiego

raport i rekomendacje praktyczne

Cajik

Barbara Fatyga, Magdalena Dudkiewicz, Paweł Tomanek, Ryszard Michalski

KULTURA POD POCHMURNYM NIEBEM

DYNAMICZNA DIAGNOZA STANU KULTURY WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

raport i rekomendacje praktyczne

Olsztyn, 2014 r.

*Publikacja niniejsza powstała na podstawie raportu z badań przeprowadzonych w 2012 roku
i opublikowanych na stronie www.jakakultura.warmia.mazury.pl*

Projekt zrealizowany dzięki grantowi Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz finansowemu wsparciu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

Redakcja

Marcin Kapłon, Paweł Tomanek

Recenzje

dr hab., prof. UAM Marek Krajewski, Edwin Bendyk

Wstęp

Marcin Kapłon

Korekta

Danuta Gumińska

Projekt okładki

Iwona Łazicka-Pawlak

ISBN 978-83-916536-9-2

Wydawca

Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych w Olsztynie
ul. Parkowa 1 10-233 Olsztyn
tel. 89 513 17 30
www.ceik.eu

Treść raportu dostępna jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska (CC BY 3.0 PL)

Tekst licencji można znaleźć pod adresem: <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>

Spis treści

Marcin Kapłon: Wstęp do wydania drukiem	10
CZĘŚĆ PIERWSZA	15
Rozdział 1: EKSPLORACYJNO-DIAGNOSTYCZNE BADANIE KULTURY NA WARMII I MAZURACH	16
1.1 Co to znaczy „eksploracyjny charakter” badania	16
1.2 Badania diagnostyczne i koncepcja dynamicznej diagnozy kultury	17
1.3. Wyniki i rekomendacje praktyczne	19
Rozdział 2: CELE PROJEKTU	20
2.1 Analiza i interpretacja stanu kultury w odniesieniu do poszczególnych dziedzin rzeczywistości kulturalnej	21
2.2 Odtworzenie wizji rozwoju kultury na podstawie danych i ich konfrontacja z wizją modelową jako narzędziem podnoszenia jakości życia i kapitału społecznego mieszkańców województwa	21
2.3 Wypracowanie rekomendacji praktycznych dla polityk kulturalnych na szczeblu wojewódzkim i szczeblach lokalnych	22
2.4 Opracowanie modeli współpracy między różnymi podmiotami	22
2.5 Weryfikacja modeli życia kulturalnego na przykładzie Warmii i Mazur	23
2.6 Weryfikacja narzędzi diagnostycznych użytych w badaniu	23
2.7 Cel edukacyjny i praktyczna pomoc w zakresie tworzenia podstaw polityki kulturalnej	23
Rozdział 3: PODSTAWA TEORETYCZNA: PODEJŚCIE I GŁÓWNE POJĘCIA	24
3.1 Żywa kultura: ujęcie definicyjne	24
3.2 Żywa kultura jako złożone środowisko życia współczesnego człowieka: operacjonalizacja pojęcia	25
3.3 Proces globalizacyjny	26
3.4 Uczestnicy kultury i praktyki kulturalne	26
3.5 Kapitały: kulturowy i społeczny	28
3.5.1 Pojęcie kapitału kulturowego (w ujęciu Pierre’a Bourdieu)	28
3.5.2 Pojęcie kapitału społecznego	28
3.6 Pojęcie jakości życia	29
3.7 Pojęcie edukacji kulturalnej	30

3.8	Pojęcie środowiska lokalnego	30
3.9	Pojęcie życia kulturalnego	31
3.10	Ludzie kultury Warmii i Mazur <i>versus</i> (analitycznie)/ <i>iunctim</i> (realnie) uczestnicy kultury	31
CZĘŚĆ DRUGA		33
Rozdział 4: NOTY METODOLOGICZNE DO ETAPÓW BADANIA		34
4.1	Metodologia — główne założenia i problem reprezentatywności uzyskanych wyników	34
4.2.	Charakterystyka źródeł danych, prób badawczych i narzędzi użytych w badaniu oraz głównych efektów osiągniętych na poszczególnych etapach procesu badawczego	36
4.2.1	Badanie danych zastanych: statystyki publiczne	36
4.2.2	Ilościowo-jakościowe badanie „Mapa wiedzy i niewiedzy” o województwie	37
4.2.3	Ilościowo-jakościowe badanie recepcji wydarzeń kulturalnych w mediach „Kalendarz kultury Warmii i Mazur” (ewaluacja wydarzeń i działań kulturalnych)	40
4.2.4	Badanie terenowe „Konsultacje społeczne stanu kultury na Warmii i Mazurach”	41
4.5	Badanie Ludzi Kultury Warmii i Mazur przy pomocy TST (Testu Dwudziestu Stwierdzeń)	46
CZĘŚĆ TRZECIA		49
WYNIKI, ANALIZY, INTERPRETACJE i REKOMENDACJE CZĄSTKOWE		49
Rozdział 5: PROBLEMY FINANSOWANIA KULTURY NA WARMII I MAZURACH		50
5.1	Wybrane wyniki badania danych publicznych o finansowaniu kultury na Warmii i Mazurach	50
5.1.1	Dane GUS	50
5.1.2	Dane z bazy SZPON (programy dofinansowania kultury Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego)	52
5.1.3	Dane o projektach Unii Europejskiej	53
5.1.4	Wnioski i rekomendacje szczegółowe	56
5.2	Dane z analizy dokumentów strategicznych	57
5.2.1	Wnioski i rekomendacje szczegółowe	59
5.3	Dane z badania recepcji wydarzeń kulturalnych w mediach	59
5.3.1	Wnioski szczegółowe	60

5.4	Komentarze Ludzi Kultury	60
5.5	Wnioski i rekomendacje praktyczne	62
Rozdział 6: INFRASTRUKTURA WARMIŃSKO-MAZURSKIEJ KULTURY		63
6.1	Charakterystyka danych	63
6.2	Wyniki analiz	64
6.2.1	Dane GUS: Indeks Instytucji Kultury	64
6.2.2	Wnioski	66
6.3	Instytucje kultury w otoczeniu społecznym młodzieży z gmin wiejskich (na podstawie raportu z badań „Pomosty...”)	66
6.3.1	Wnioski	70
6.4	Komentarz do problemów świetlic i organizacji pozarządowych na Warmii i Mazurach w dokumentach strategicznych i w badaniu „Konsultacje społeczne Ludzi Kultury Warmii i Mazur”	70
Rozdział 7: LUDZIE KULTURY WARMII I MAZUR		71
7.1	Analiza TST	71
7.1.1	Sieci społeczne Ludzi Kultury - czyli ich kapitały społeczne	73
7.2	Wniosek i rekomendacja kardynalna	76
Rozdział 8. WYDARZENIA i DZIAŁANIA KULTURALNE JAKO GŁÓWNY ELEMENT ŻYCIA KULTURALNEGO WARMII I MAZUR		76
8.1.	Dane z cyklicznego badania GUS „Kultura”: domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice - liczby zorganizowanych wydarzeń kulturalnych (wysokie poziomy aktywności instytucji kultury)	76
8.1.1	Analiza wyników	77
8.1.2	Wnioski: wzory aktywności kulturalnej na przykładzie analizy wydarzeń	78
8.1.3	Ciąg dalszy analizy wyników — niskie poziomy aktywności instytucji kultury	79
8.1.4	Wnioski szczegółowe: potwierdzenie odkrytych wzorów w analizie gmin o nikłej — według danych GUS — aktywności kulturalnej	81
8.2	Wydarzenia kulturalne z perspektywy polityki kulturalnej organów samorządu województwa: dane z analizy dokumentów gmin i powiatów	82
8.2.1	Typologia wydarzeń	82
8.2.2	Wyniki analizy dokumentacji	83

8.3	Dane z badania „Kalendarz Kultury Warmii i Mazur”	87
8.3.1	Podstawowa informacja o badaniu	87
8.3.2	Zapowiedzi <i>versus</i> relacje z wydarzeń kulturalnych	89
8.3.4	Typologia wydarzeń kulturalnych	90
8.3.6	Wartościujące nacechowanie zapowiedzi i relacji z wydarzeń kulturalnych	92
8.3.7	Wewnętrzna struktura tekstów o wydarzeniach kulturalnych wraz z analizą nacechowania wartościująco—emocjonalnego	94
8.3.8	Dygresja, od której nie mogliśmy się powstrzymać: rekonstrukcja portretu uczestnika warmińsko—mazurskiej kultury — na podstawie przekazu medialnego	97
8.3.9	Ciąg dalszy analiz i wniosków	98
8.4	Komentarz z badania terenowego „Konsultacje społeczne stanu kultury na Warmii i Mazurach”	99
8.5	Szczegółowe wnioski i rekomendacje praktyczne	100
Rozdział 9: UCZESTNICTWO W KULTURZE SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM		100
9.1	Dane z cyklicznego badania GUS „Kultura”: frekwencja na imprezach zorganizowanych przez domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice — wysoki poziom uczestnictwa	100
9.1.1	Analiza danych	100
9.1.2	Wnioski i rekomendacje szczegółowe	109
9.2	Analiza niskich stanów aktywności kulturalnej w społecznościach lokalnych według danych GUS	109
9.2.1	Analiza danych	109
9.3	Dane z cyklicznego badania GUS „Kultura” — liczba członków kół (klubów) zainteresowań w domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach	111
9.4	Analiza zerowego uczestnictwa w zajęciach kół i klubów zainteresowań wg danych GUS	116
9.5	Wnioski i rekomendacje szczegółowe	120
Rozdział 10: POLITYKA KULTURALNA W PERSPEKTYWIE CELÓW PLANOWANYCH, PROGRAMOWYCH I STRATEGICZNYCH		121
10.1	Tło społeczne polityki kulturalnej — braki i potrzeby społeczności lokalnych	121
10.1.1	Wnioski szczegółowe	122
10.2	Cele bezpośrednie polityki kulturalnej	124
10.2.1	Cele ogólne	124

10.2.2 Wnioski	124
10.2.3 Cele ogólne polityki kulturalnej jako wyraz misji JST	125
10.2.4 Cele organizacyjne polityki kulturalnej — czyli JST jako zarządcy kultury	126
10.2.5 Wnioski	128
10.2.6 Cele materialne	129
10.2.7 Cele edukacyjne i informacyjne	131
10.2.8 Cele programowe i komercyjne	131
10.3 Długofalowe cele polityki kulturalnej	132
10.3.1 Cele ekonomiczne	132
10.3.2 Wnioski szczegółowe	132
10.3.3 Cele społeczne	136
10.3.4 Wnioski szczegółowe	138
10.3.5 Wnioski kardynalne	139
Rozdział 11: PODSUMOWANIA, WNIOSKI, REKOMENDACJE PRAKTYCZNE	141
11.1 Uwagi wstępne	141
11.2 Tezy raportu po badaniach i wnioski kardynalne	141
11.3 Modele empiryczne życia kulturalnego wyprowadzone z dynamicznej diagnozy stanu kultury Warmii i Mazur	143
11.4 Modele życia kulturalnego (wstęp do <i>foresightu</i>)	147
11.5 Rekomendacje praktyczne	150
W UZUPEŁNIENIU	155
Edwin Bendyk: Adaptacja, konserwacja czy kolonizacja? Wyzwanie podwójnej peryferyjności	156
Marek Krajewski: Co dalej? Propozycje dalszych badań nad kulturą Warmii i Mazur.	161

Marcin Kapton: Wstęp do wydania drukiem

Półtora roku po ukazaniu się w internecie raportu *Kultura pod pochmurnym niebem* postanowiliśmy wydać jego nieznacznie uzupełnioną wersję. Stało się to możliwe dzięki hojności Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego (dziękujemy!) oraz okazało się potrzebne, gdyż wraz z upływem czasu niektóre kwestie wymagają odpowiednich komentarzy.

Badanie, którego efekty Czytelnik trzyma właśnie w rękach, przeprowadzone zostało na Warmii i Mazurach w ciągu ośmiu miesięcy 2012 roku przez zespół pod kierownictwem dr. hab., prof. UW Barbary Fatygi. Pomysłodawcą i organizatorem projektu było Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych w Olsztynie, a finansową wykonalność zapewniło Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wraz z Samorządem Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Raport składa się z czterech części. W pierwszej z nich określone zostały główne cele projektu, zarówno czysto diagnostyczne (analiza stanu kultury Warmii i Mazur), jak i metodologiczne (weryfikacja przyjętych narzędzi badawczych) oraz praktyczne (rekomendacje i wytyczne dla polityk kulturalnych). W części tej znajdują się również definicje najważniejszych pojęć używanych w Raporcie oraz wyjaśnienie fundamentów teoretycznych;

zrozumienie teorii (przejrzyście i syntetycznie podanej), na której bazują autorzy, wydaje się kluczowe dla późniejszej recepcji całego tekstu.

Część druga to podstawy metodologiczne. Znajdują się tu opisy metod i narzędzi badawczych, scharakteryzowane zostały źródła danych i pokazane trudności interpretacyjne. Opisane są także główne efekty, jakie zostały osiągnięte w poszczególnych etapach badania i sposób, w jaki składają się one na całościowy obraz kultury regionu.

Z kolei część trzecia to szczegółowy opis wyników i przebiegu poszczególnych badań. W każdym z rozdziałów pokazane są dane, będące przedmiotem analizy i interpretacji i każdy z nich zakończony jest wnioskami oraz częściowymi rekomendacjami. W podsumowującym całość rozdziale 11 znajdują się zagregowane wnioski i rekomendacje praktyczne, stanowiące kwintesencję potencjalnych wytycznych dla osób tworzących polityki kulturalne w regionie.

Wydanie drukowane postanowiliśmy uzupełnić o dwa teksty, które powstały w 2014 roku. Autorem pierwszego z nich jest dr hab., prof. UAM Marek Krajewski, socjolog, autor wielu opracowań i książek dotyczących kultury popularnej i sztuki. W jego tekście Czytelnik znajdzie szereg propozycji przyszłych badań i opracowań, które

uzupełnią i doświetlą obraz kultury Warmii i Mazur, pokazany w *Diagnozie*. Drugi artykuł, wieńczący niniejsze wydanie, wyszedł spod pióra znanego publicysty, pisarza i wykładowcy Edwina Bendyka. Autor szuka w nim odpowiedzi na pytania o przyszły rozwój społeczny i gospodarczy województwa, a dostrzegając jego ułomności infrastrukturalne, właśnie w kulturze dostrzega szansę na wzmocnienie potencjału regionu i zasób o strategicznym znaczeniu.

Chcąc płynnie wprowadzić Czytelnika w lekturę raportu, warto wstępnie przybliżyć ogólną atmosferę, jaka towarzyszyła naszemu projektowi. Mimo tego, że w 2012 roku, wybrzmiały już echa Kongresu Kultury Polskiej w Krakowie z 2009 roku, to przecież w dyskusjach i opracowaniach teoretycznych badacze w całej Polsce wciąż nawiązywali do tego bezprecedensowego (i kontrowersyjnego) wydarzenia. Nie bez wpływu była tu edytorska działalność Narodowego Centrum Kultury, które wydawało drukiem raporty przygotowywane na Kongres i po Kongresie, a także dobry klimat dla badań i swoista moda na nie, wspierana znacząco przez programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Szczególne znaczenie miała jednak, opracowywana wówczas i konsultowana przez MKiDN, *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020* (SRKS), dokument, który w rewolucyjny wręcz sposób ujął rolę kultury w procesie rozwoju kraju (czym jest kapitał społeczny – patrz: s. 28). To rozumienie kultury

było faktycznie rewolucyjne – nie tylko na tle badanych dokumentów i praktyk, ale również zestawów pojęć, dogmatów i fantazmatów, które od lat przeważały w ogólnopolskiej (i naszej regionalnej) dyskusji o kulturze.

W dotychczasowym myśleniu o rozwoju strategicznym na szczeblach gmin i województw dominowało ujęcie wertykalne, sektorowe, działowe – szatujące (a często i glajszachtujące) problemy społeczne w taki sposób, by pasowały one do linii demarkacyjnych, porządkujących wewnętrzne struktury administracji samorządowej (edukacja to edukacja, sport to sport, kultura to kultura). Pojęcie kapitału społecznego użyte w SRKS, nienowe w nauce, ale potencjalnie ożywcze w polityce, zburzyło ten anachroniczny układ, wprowadzając konieczność myślenia problemowego, horyzontalnego i niekonkurencyjnego, wymuszając współdziałanie organów administracji z jednej, a uczestników życia społecznego z drugiej strony. W tym ujęciu kultura nie jest już zatem zadekretowanym w ustawie bolesnym obowiązkiem samorządowców, ale jednym z kilku narzędzi podnoszenia poziomu i jakości życia. Dotychczas, jak wiadomo, kwestie społeczne uwięzione były (a gdzieś tam nadal) w neoliberalnym paradygmacie sprowadzającym wszystko do pomocy socjalnej dla biednych i zaspokajania fanaberii mniej biednych, najczęściej kosztem rezygnacji z kolejnych kilometrów dróg i kanalizacji. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego wydzwignęła jednak

– i oby na trwałe – całą problematykę społeczną z tego getta, czyniąc z niej teoretycznie równoprawny dla gospodarki i innowacji mechanizm rozwoju kraju; władzy zaś przypomniawszy równocześnie o jej pierwszej powinności, jaką jest praca na rzecz odpowiedniej jakości życia wszystkich ludzi. A zatem również ludzie, a nie tylko gospodarka, również jakość życia, a nie tylko zysk.

W tym miejscu wypadałoby wspomnieć, jak pojęcie „kultura” rozumiane jest przez autorów raportu. Bazując na koncepcji „żywej kultury” B. Fatygi jako środowiska życia i działania zróżnicowanych konstelacji jednostek, grup i instytucji, autorzy ostatecznie odchodzą od podziału na kulturę wysoką i niską (lepszą i gorszą, wartościową i bezwartościową), tak lubianego przez architektów polityk kulturalnych. Trzeba tu zaznaczyć, że ten klasyczny, choć absurdalny i pretensjonalny podział jest jednym z głównych źródeł przemocy symbolicznej, czego konsekwencją jest ogromny poziom społecznego resentymentu. Przemoc symboliczna wg Pierre’a Bourdieu stosowana jest przez klasę dominującą w celu podkreślenia swojego statusu i utrwalenia pozycji w taki sposób, by poddani temu oddziaływaniu patrzyli na świat wg kategorii stworzonych w interesie tejże klasy dominującej. Przemoc symboliczną stosuje w procesie „wychowawczym” polska szkoła, w celu zaimanifestowania statusu używa jej władza, a w świecie kultury – niektóre miejskie elity i *snobishment*, by za wszelką cenę odróżnić się od pogardzanej przez

siebie „tłuszczy” słuchającej disco polo i uczestniczącej w festynach z kiełbaskami i piwem. Uciekając zatem przed taką pułapką, B. Fatyga definiuje rzeczywistość kulturalną jako federację subkultur, zdominowanych przez kulturę popularną lub jako skomplikowany system różnorodnych nisz kulturowych (patrz: s. 23-25).

Z perspektywy badacza takie podejście stawia na równi całokształt zjawisk, praktyk i wytworów kultury. Z kolei zastosowanie tego myślenia w pracy samorządów może pomóc tym wszystkim, którzy dotąd uznawani są przez autorytarną władzę za niegodnych jej zainteresowania i uzyskania dostępu do publicznych finansów. Nie trzeba chyba dodawać, że takie popularne w wielu samorządach podejście nie tylko nie jest demokratyczne, ale wpływa destrukcyjnie na zachowanie i odtworzenie całokształtu zasobów kulturowych danej społeczności.

Przystępując z taką świadomością do badania polityk kulturalnych na Warmii i Mazurach, nie sposób było uniknąć zderzenia z anachronicznym myśleniem o kulturze jako służebnicy turystyki. Z jego przejawami badacze spotykali się na każdym kroku: analizując wydarzenia kulturalne i dofinansowane projekty, rozmawiając z ludźmi kultury, przeglądając dokumenty strategiczne gmin i powiatów. Nic więc dziwnego, że wyjątkowo ścisłe i wielowarstwowe relacje między kulturą a turystyką zostały w Raporcie podkreślone

i wychwycone po wielokroć, w konkluzji zaś uznane za niezdrowe i potencjalnie szkodliwe.

W tym miejscu przyszedł czas, by odnieść się nie tylko do analizowanych w badaniu strategii rozwoju gmin i powiatów, ale i do *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego*, która to świadomość została pominięta w *Diagnozie*. Przyczyna tego pominięcia była oczywista i wynikała z przyjętej metodologii: podstawowe wnioski wyciągane były na podstawie porównań i analizy trendów; z czym zaś badacze mieliby porównywać dane na szczeblu wojewódzkim? Wiadomo było poza tym, że konsekwencją finalizowanych wówczas na szczeblu centralnym dokumentów – *Długookresowej strategii rozwoju kraju – Polska 2030* i 9 rządowych strategii horyzontalnych – musi być gruntowne przemodelowanie wszystkich strategii regionalnych, w tym i warmińsko-mazurskiej. Zastrzeżenie to nie zmienia jednak oczywistego faktu, że dokumenty regionalne w kwestiach interesujących badaczy nie różniły się wtedy niczym szczególnym od lokalnych, określając kulturę przede wszystkim jako dźwignię dla turystyki (widoczne to było zwłaszcza w *Regionalnym Programie Operacyjnym Warmia i Mazury 2007-2013*). Otwartą kwestią pozostaje, na ile w tamtym okresie takie ujęcie kultury było wymuszone przez Komisję Europejską oraz w jakim stopniu dokumenty regionalne o charakterze stricte strategicznym nabierały przedwcześnie cech czysto operacyjnych...

Pozostawiając na boku te analizy, chcę tu podkreślić jedno: uchwalona w połowie 2013 roku całkowicie nowa *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025* otworzyła również całkowicie nowy rozdział w rozumieniu roli kultury w rozwoju regionu. Idąc szlakiem przetartym przez autorów SRKS, twórcy *Strategii* uznali wzrost kapitału społecznego za jeden z głównych celów polityki rozwoju, a kulturę – za ważne narzędzie, służące podnoszeniu jakości tegoż kapitału. Tak oto fundament teoretyczny, by nie powiedzieć ideologiczny, na którym po części zbudowana została *Dynamiczna diagnoza kultury Warmii i Mazur* i niektóre jej rekomendacje, wrócił echem w najważniejszym dla regionu dokumencie strategicznym. Nie przypisując niniejszemu Raportowi ani dyskusji nad nim przesadnego wpływu na kształt *Strategii*, dzielę się z Czytelnikiem tą informacją, nie kryjąc uczucia zadowolenia.

Odbiór *Diagnozy*, począwszy od jesiennych konferencji w 2012 roku, był – jak na specyfikę dokumentu – bardzo szeroki. Nie mówię tu tylko o echach prasowych, o dyskusjach środowiskowych czy komentarzach w Internecie. Te były miejscami gorące, często zasadne, czasem zabawne. Jedno z ważniejszych dla sprawy spotkań odbyło się jednak 26 lutego 2013 roku, kiedy to z *Diagnozą* zapoznali się i przyjęli ją jednogłośnie radni Sejmiku Województwa. Tym samym – i jest to wydarzenie w Polsce bez precedensu – raport *Kultura pod pochmurnym*

niebem został uznany za oficjalny dokument Samorządu Województwa.

Czytając po raz kolejny *Dynamiczną diagnozę kultury województwa warmińsko-mazurskiego*, dostrzegam w tym tekście wciąż niewykorzystany potencjał wskazówek i rekomendacji. Adresatami tych postulatów są przede wszystkim samorządowcy, a więc ci, którzy decydując o sposobie wydatkowania publicznych pieniędzy tu i teraz, projektują życie swych społeczności w bliższej i dalszej przyszłości. To także w ich rękach leży klucz do zmiany. Mądre użycie tego klucza wymaga jednak, zdaniem autorów *Diagnozy*, zgody co do kanonu wartości: tego, że zasadą działania instytucji publicznych jest służba społeczna, tego, że sprawowanie władzy odbywa się w drodze demokratycznego, partycypacyjnego, obywatelskiego współrządzenia oraz tego wreszcie, że celem władzy jest dobro wspólne społeczności, a jego miarą jest jakość życia grup i jednostek. Kiedy zaś zgodzimy się co do tego fundamentu, odpowiednim narzędziem do zmiany społecznej może okazać się kultura. W niej leży potencjał do rewitalizacji środowisk wykluczonych i zaniedbanych. Ona jest obszarem, w którym najłatwiej wzmocnić zdolność do współdziałania jednostek, grup i instytucji. Wreszcie to współtworzenie i uczestnictwo w kulturze zbliża nas do innych, redukując uczucie samotności, obcości i niezrozumienia.

W tak rozumianej kulturze, na co zwracają uwagę autorzy, znacznie mniej niż dotychczas mieszczą się turystyczne festyny i erupcyjne koncerty gwiazd rocka. Tak rozumiana kultura, szczególnie w małych zbiorowościach, wyznacza zupełnie inne pola poszukiwań tym, którzy z ramienia samorządów chcą służyć społeczeństwu. Pola te to pamięć ludzi i pamięć miejsc, to obyczaj, religia, rytuały i obrzędy, ale i ogromna gama współczesnych, nowoczesnych praktyk kulturowych, do dzisiaj pomijanych w samorządowych politykach. To wszystko to, co sprawia, że ludzie są razem, a nie obok, że są podmiotem działań, a nie obiektem oddziaływań.

Taka może być faktyczna rola kultury w procesie rozwoju społecznego Warmii i Mazur. Do tego zachęca nas zespół autorów *Diagnozy*, takie też kierunki eksplorujemy w swoich działaniach w CEiIK-u. A idąc za wskazaniem Immanuela Kanta, przywołanego w tekście E. Bendyka, wierzymy, że w końcu stanie się to praktyką powszechną.

CZĘŚĆ PIERWSZA

Rozdział 1

EKSPLORACYJNO-DIAGNOSTYCZNE BADANIE KULTURY NA WARMII I MAZURACH

1.1 Co to znaczy „eksploracyjny charakter” badania

Systemy społeczno-kulturowe podlegają współcześnie wielokierunkowej przemianie, jak twierdzą niektórzy – o rewolucyjnym wręcz charakterze. Dotyka to zarówno obszarów rozwiniętych gospodarczo i cywilizacyjnie, jak i pod różnymi względami i z różnych powodów zaniebdanych. Jedną z najważniejszych cech tych zmian jest nierównomierny rozwój: nie chodzi tylko o to, że pewne regiony rozwijają się szybciej, a inne wolniej. Dotyczy to też konkretnych grup społecznych czy elementów ich lokalnych kultur (np. w obrębie danej grupy szybciej przyswajany jest postęp technologiczny – wolniej zmieniają się obyczaje, a jeszcze wolniej świadomość społeczna, albo przeciwnie: świadomość społeczna zmienia się szybciej niż warunki życia grupy). Główne czynniki „odpowiedzialne” za zmianę w Polsce i warunkujące stan kultury to:

- a) przyspieszenie technologiczne, dokonujące się zarówno w skali światowej, jak i krajowej (np. robotyzacja, Internet, telefonia komórkowa);
- b) transformacja systemu społeczno-kulturowego (zmiany w strukturze społecznej, przemiany w sty-

lach życia i praktykach kulturalnych oraz w formach i treściach komunikacji);

- c) trend globalizacyjny, a dokładniej procesy globalizacyjne (polegające na łączeniu elementów globalnych z lokalnymi);
- d) przemiany świadomościowe (np. w sferze światopoglądów, aspiracji, motywacji);
- e) zmiany nastawień emocjonalnych (np. w sferze zaufania, empatii, zadowolenia z życia, poziomu agresji itd.).

Aby opisać i wyjaśnić te zmiany, od jakiegoś czasu w Polsce i na świecie wykonuje się, na niespotykaną dotąd skalę, prace badawcze, eksperckie, diagnostyczne oraz ewaluacyjne dotyczące kultury. Ze względu na zakres i jakość zmiany jej badanie coraz częściej musi mieć **eksploracyjny charakter**, czyli nie może się opierać wyłącznie na dotychczasowej wiedzy, ale musi szukać nowych podejść, teorii i metod. Z tego samego powodu w naukach o kulturze i naukach społecznych (w kraju i za granicą) rozwijają się ciekawe, często bardzo użyteczne dla praktyki, koncepcje teoretyczne i metodologiczne. Zараз jednak – ze względu na przypadkowy i przyczynkarski charakter wielu takich badań – mocno podupada sztuka interpretacji danych, zwłaszcza na potrzeby praktyki. W wielu badaniach przestano przestrzegać zasad jawności warsztatu oraz rzetelności w zakresie metod i technik badawczych. Obecnie jedną z najważniejszych

trudności przy podejmowaniu i praktycznym wykorzystywaniu takich projektów nie jest brak danych (choć i to się zdarza), lecz raczej brak wiedzy i chęci, aby prawidłowo używać metod i technik zbierania, opracowywania i wykorzystywania danych. W ostatnich latach badania kultury (m. in. właśnie ze względu na rosnące szybko zapotrzebowanie) często wykonywały i wykonują osoby bez solidnego przygotowania merytorycznego. Dlatego też w niniejszej koncepcji staramy się rzetelnie przedstawić zarówno podstawę teoretyczną projektu, jak i jego szczegółową metodologię.

Teoretyczna, metodologiczna i praktyczna koncepcja badania wpisuje się w nurt eksploracyjnych badań kultury współczesnej zapoczątkowany przez diagnozę stanu kultury miejskiej w Polsce¹, przygotowaną na Kongres Kultury Polskiej w 2009 roku. Badanie oparte na tych samych założeniach metodologicznych (autorstwa Fatygi) wykonano także w Szczecinie, przy okazji starań tego miasta o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016². W oparciu o to samo podejście i podstawy teoretyczne powstał również kwestionariusz do badań uczestnictwa w kulturze na potrzeby GUS³, przygotowany przez Barbarę Fa-

tygę, Marka Krajewskiego, Mirosława Filiciaka, Tomasza Szlendaka i Przemysława Zielińskiego. Podstawy teoretyczne i metodologiczne, stanowiące bazę dla niniejszego badania, są rozwijane w wieloletnim projekcie Obserwatorium Żywej Kultury, realizowanym przez zespół Zakładu Metod Badania Kultury Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego⁴, który ma na celu m.in. dostarczanie wiedzy umożliwiającej racjonalne podejmowanie decyzji w politykach kulturalnych.

Niniejsza diagnoza:

- a) uwzględnia problematykę nierównomiernego rozwoju;
- b) uwzględnia zmiany rzeczywistości społeczno-kulturowej;
- c) opiera się na badaniach eksploracyjnych.

1.2 Badania diagnostyczne i koncepcja dynamicznej diagnozy kultury

Diagnoza to rozpoznawanie jakiegoś stanu rzeczy (od greckiego *diagnostikos* – „umiejący rozpoznawać”).

grantowi MKiDN.

1 W. Burszta, M. Duchowski, B. Fatyga i in., *Kultura miejska w Polsce*, NCK, Warszawa 2010; badanie zostało przeprowadzone za pomocą metod jakościowo-ilościowych.
2 Magdalena Fiternicka-Gorzko, Marek Gorzko i Tomasz Czubara, *Co z tą kulturą? Raport z badania eksploracyjnego stanu kultury w Szczecinie*, Wydawnictwo Szczecin 2016, Szczecin 2010. Publikacja dostępna też po adresem: <http://ozkultura.pl/node/1663>, dostęp: 11.06.2014 r.
3 GUS zrealizował w 2012 roku według tej formuły badanie pilotażowe, zaś autorzy przygotowują do końca 2014 roku raport z badań właściwych zrealizowanych dzięki

4 Projekt ten w latach 2010-2012 realizowano we współpracy zespołu merytorycznego OŻK z Zakładu Metod Badania Kultury ISNS UW, Stowarzyszenia Klon/Jawor (zespołu repozytorium danych społecznych Moja Polis) oraz Narodowego Centrum Kultury. Po zakończeniu współpracy z NCK projekt jest kontynuowany w postaci Sieci Badawczej OŻK złożonej z zespołów pracujących w Warszawie (zespół merytoryczny OŻK), Olsztynie (CEiIK), Gdańsku (Instytut Kultury Miejskiej) i Białymstoku (Fundacja SocLab) oraz pojedynczych badaczy z Wrocławia, Łodzi i Torunia, zob.: <http://ozkultura.pl/co-badamy>, dostęp: 11.06.2014 r.

Oprócz tego w polu znaczeniowym tego terminu mieszczą się: wyróżnianie, odróżnianie i decyzja. Według Jerzego Kubina podstawowe modele diagnoz to:

- a) model klasyczny, w którym wykonawca akceptuje założenia poznawcze, system wartości i oczekiwania zlecniodawcy (*ekspert jest sługą sponsora*);
- b) model kliniczny, w którym wykonawca samodzielnie definiuje problemy zamawiającego, ujawniając także jego założenia i źródła napięć w rzeczywistości społecznej (*ekspert jest nauczycielem i lekarzem sponsora*);
- c) model interwencyjny, w którym wykonawca z własnej inicjatywy podejmuje się zdiagnozowania problemu (*ekspert jest niezależnym partnerem sponsora lub działa samodzielnie*)⁵.

Wartości i oczekiwania zlecniodawców były nam znane przede wszystkim z ich deklaracji oraz naszej wybiórczej i niepełnej wiedzy uprzedniej – między innymi dlatego nie mogliśmy być *sługami* i przygotować diagnozy klasycznej. Zaangażowanie autorów w problemy kultury Warmii i Mazur miało przede wszystkim charakter poznawczy i – przynajmniej pierwotnie – nie wynikało z potrzeby interweniowania akurat w tym regionie⁶. Uważaliśmy, iż porządna diagnoza stanu kultury, oparta na jednolitych

podstawach teoretycznych i metodologicznych, potrzebna jest całemu krajowi, dlatego będąc *partnerami niezależnymi*, nie podjęliśmy tu *samodzielnej interwencji*. W pewnym sensie jest to jednak diagnoza interwencyjna, bowiem obraz sytuacji kultury na Warmii i Mazurach, naszym zdaniem, przekonująco uzasadnia potrzebę takiej interwencji. Kubin wyróżnia też diagnozę podejmowaną dla zmiany sytuacji społecznej (i kulturowej – BF, RM). Warunkiem jest sformułowanie wizji stanu pożądanego społecznie. Badacze powinni natomiast wskazać fakty i procesy, które mogą odpowiadać wartościom i celom planowanej zmiany⁷. Zarówno dokumentowanie zmiany, jak i formułowanie wizji docelowej uwzględniającej fakt, iż zmiana stała się jedną z nielicznych stałych cech rzeczywistości⁸, spowodowało (wraz z kwestiami metodologicznymi, o których mowa w następnym rozdziale), że przyjęty tu model diagnozy nie mógł odwoływać się do statycznej idei fotografii stanu badanej rzeczywistości, lecz musiał uwzględniać dynamikę sytuacji (zarówno zmiany w czasie, jak i różnice między poszczególnymi jednostkami podziału administracyjnego czy też grupami społecznymi). Było to szczególnie istotne dla rekomendacji praktycznych: nie mogliśmy np. stwierdzać, iż wystarczy jednorazowa interwencja, aby *już było dobrze*, lecz musieliśmy sami pamiętać i przypomnieć Czytelnici-

5 J. Kubin, *Diagnoza społeczna*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t.1, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, ss. 134-35.

6 Jednakże im dokładniej poznawaliśmy Warmię i Mazury, tym bardziej czuliśmy się osobiście zaangażowani w problemy regionu.

7 J. Kubin, *Diagnoza społeczna*, dz. cyt., s. 136.

8 Już Florian Znaniecki w latach 30. XX w. pisał o „upłynnieniu rzeczywistości”, zob.: F. Znaniecki, *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przyszłości*, PWN, Warszawa, 2001.

kowi, iż w warunkach płynnej rzeczywistości rekomendacje wymagają monitorowania zmiany i – w związku z tym – stałej korekty.

Niniejsza diagnoza najbliższa jest modelowi klinicznemu z elementami modelu diagnozy interwencyjnej. „Dynamiczność” diagnozy polega na uwzględnianiu czynników czasu i „płynnego” charakteru rzeczywistości oraz na poszukiwaniu zmieniających się różnic i podobieństw pomiędzy danymi.

1.3. Wyniki i rekomendacje praktyczne

Wyniki badania dotyczą:

- a) wybranych statystyk obrazujących uwarunkowania i stan kultury na Warmii i Mazurach;
- b) rekonstrukcji treści i formy życia kulturalnego w województwie (stanu oferty, praktyk kulturalnych, charakterystyk odbiorców/uczestników);
- c) portretu Ludzi Kultury Warmii i Mazur oraz charakterystyk Uczestników Kultury (a więc „zasobów ludzkich”, które wpływają na jakość praktyk kulturalnych);
- d) rekonstrukcji celów polityk kulturalnych (na poziomie gmin i powiatów oraz na poziomie wojewódzkim);
- e) budowy modeli kultury Warmii i Mazur (zarówno pożądaných i realizowanych, jak i obserwowanych od strony ich efektów społecznych).

Wyniki te interpretowaliśmy w taki sposób, aby dostarczyć czytelnego i spójnego zestawu rekomendacji praktycznych dla polityki kulturalnej w województwie (zob. rozdział 2). Za **rekomendacje praktyczne** uważamy nie tylko wskazówki dotyczące tego, jakie konkretne działania powinny być przedsięwzięte przez lokalne polityki kulturalne, ale również tego, jakie powinny być zaniechane; określenie, w jakich obszarach prowadzenie polityki kulturalnej jest uzasadnione, a które z nich powinny pozostać bez ingerencji władzy, jako domeny wolnych wyborów obywateli. Wszystkie wymienione typy rekomendacji praktycznych zależą w sposób oczywisty od wizji kultury i jej rozwoju, jaką mają władze i mieszkańcy województwa (zob. niżej fragment o celach). W wypadku Warmii i Mazur rekomendacje zależą od: specyfiki terytorium, skali problemów społecznych (wysokie bezrobocie, reprodukcja patologii społecznych, „ucieczka elit”), stylu i treści komunikacji społecznej (zwłaszcza w relacji obywateli z władzą), ale przede wszystkim od tego, co jest postrzegane jako szanse rozwoju. Wyniki diagnostycznego badania stanu kultury Warmii i Mazur, zrealizowanego w 2012 roku, mają przede wszystkim służyć jako:

- a) źródło uporządkowanej informacji o najważniejszych problemach kultury w województwie;
- b) pomoc w formułowaniu programu rozwoju kultury w województwie.

Dla rekomendacji praktycznych podstawę w sferze wartości i główny cel stanowi demokratyczna (partycypacyjna) i nowoczesna polityka kulturalna (niezależnie od szczebla decyzyjnego) oparta:

- a) na ideach dobra wspólnego i rozwoju kapitałów⁹ (ludzkiego, społecznego, kulturowego);
- b) na podnoszeniu jakości życia społeczności lokalnych (grup społecznych, gmin, powiatów i całego województwa);
- c) na podnoszeniu standardów cywilizacyjnych w województwie, zgodne z ideą równomiernego i zrównoważonego rozwoju.

Rozdział 2

CELE PROJEKTU

Projekt odnosił się do siedmiu głównych celów, bezpośrednio lub pośrednio wpisujących się w kliniczny i dynamiczny model diagnozy stanu kultury Warmii i Mazur. Głównymi celami projektu były:

1. analiza i interpretacja stanu kultury (infrastruktura, oferta, praktyki i procesy kulturalne, efekty społeczne);
2. odtworzenie wizji rozwoju kultury na podstawie danych i ich konfrontacja z wizją modelową – kultury jako narzędzia podnoszenia jakości życia i kapitału społecznego mieszkańców województwa;
3. wypracowanie rekomendacji praktycznych dla polityk kulturalnych na szczeblu wojewódzkim i szczeblach lokalnych;
4. opracowanie modeli współpracy między różnymi podmiotami (administracją samorządową, instytucjami, organizacjami i firmami tworzącymi ofertę kulturalną oraz środowiskami lokalnymi), uwzględniających specyfiki lokalne;
5. weryfikacja modeli życia kulturalnego na przykładzie Warmii i Mazur;
6. weryfikacja narzędzi diagnostycznych użytych w badaniu;
7. edukacja i praktyczna pomoc w zakresie tworzenia podstaw polityki kulturalnej.

9 Pojęcia definiujemy we fragmencie poświęconym podstawie teoretycznej badań.

W kolejnych podrozdziałach przedstawimy krótką charakterystykę tych celów.

2.1 Analiza i interpretacja stanu poszczególnych dziedzin rzeczywistości kulturalnej

W raporcie zajmujemy się:

- a) infrastrukturą kultury i edukacji¹⁰ w województwie (badaną jako instytucje w działaniu, a więc ujęte w czasie);
- b) ofertą kulturalną (jej jakością i odbiorem oraz ich zmianami w czasie);
- c) praktykami i procesami kulturalnymi;
- d) społecznymi efektami funkcjonowania życia kulturalnego w województwie warmińsko-mazurskim.

Dynamika tego elementu diagnozy dotyczy też przewidywania (aczkolwiek prognozowanie w warunkach chaotycznych procesów społeczno-kulturowych jest bardzo trudne i może okazać się zawodne).

Cel ten osiągnęliśmy na drodze analizy licznych danych zastanych (przede wszystkim danych GUS i dokumentacji zebranej w badaniu) oraz analizy wywiadów grupowych z ekspertami z terenu województwa, reprezentują-

cymi różne instytucje życia społecznego i kulturalnego (zob. rozdział 3). Ta część całościowo rozumianej diagnozy była niezbędna do realizacji kolejnych, opisanych niżej celów.

2.2 Odtworzenie wizji rozwoju kultury na podstawie danych i ich konfrontacja z wizją modelową jako narzędziem podnoszenia jakości życia i kapitału społecznego mieszkańców województwa

Jest to ewidentnie cel „ideologiczny”, wymagający zgody co do podstawowych wartości. W tym wypadku są to naszym zdaniem:

- a) dobro wspólne społeczności wyrażające się poprzez jakość życia jednostek i grup;
- b) zasady demokratycznego działania zmierzające do powstania społeczeństwa obywatelskiego jako federacji samoświadomych społeczności lokalnych;
- c) służba społeczna jako zasada działania instytucji społecznych, szczególnie instytucji władzy.

Wszystkie te wartości mają służyć wcieleniu w życie idei **zrównoważonego rozwoju**. Wartości te – wbrew pozorom – nie są oczywiste i każdorazowo wymagają społecznego negocjowania ich sensu dla podmiotów biorących udział w życiu społecznym. Realizacja tej części przedsięwzięcia wydaje się – z naszego punktu widzenia

¹⁰ W naszym rozumieniu edukacja nie jest osobną „sferą” ani – uchowaj Boże – odrębnym „sektorem” lecz jest integralną i jedną z najważniejszych dziedzin kultury.

– jego najtrudniejszym elementem, bowiem zaplanowane w projekcie negocjacje co do treści wizji rozwoju kultury na Warmii i Mazurach siłą rzeczy nie podlegają już naszej kontroli. To obywatele przyjmą lub odrzucą (albo zmodyfikują) nasze propozycje. Problem praktyczny, na który warto zwrócić uwagę, polega jednak na tym, iż im bardziej zaproponowane przez nas rozwiązania będą spójne, tym łatwiej w procesie konsultacji będzie można odrzucić (np. na skutek braku zainteresowania) lub wypaczyć sens całego „pakietu”. Dlatego realizacja tego celu jest najbardziej newralgicznym punktem niniejszego projektu.

2.3 Wypracowanie rekomendacji praktycznych dla polityk kulturalnych na szczeblu wojewódzkim i szczeblach lokalnych

Cel ten był realizowany zarówno w oparciu o analityczną część projektu, jak i o jego część dotyczącą wizji rozwoju kultury (zob. zwłaszcza rozdział 10).

2.4 Opracowanie modeli współpracy między różnymi podmiotami

Do podmiotów, które braliśmy tu pod uwagę, należą: administracja samorządowa, instytucje, organizacje i fir-

my tworzące ofertę kulturalną oraz środowiska lokalne. Formułując modele współpracy między nimi, staraliśmy się uwzględnić lokalne specyfiki. Cel ten, podobnie jak rekonstrukcje wizji, można zrealizować na kilku różnych płaszczyznach:

- a) tworząc model teoretyczny (wynikający z przestudiowania stosownej literatury); dla praktyki może on mieć walor wzorca o charakterze celowościowo-powinnościowym i jako taki został włączony do opisu wizji rozwoju kultury w województwie;
- b) odtwarzając realne modele funkcjonowania współpracy między uczestnikami kultury w regionie; zaletą i zarazem ograniczeniem tego podejścia jest fakt, iż takie modele już *jakoś* funkcjonują, a zatem nie muszą wpisywać się w zakładane przez nas wartości docelowe. Wprost przeciwnie, mogą być w stosunku do nich przeciwnie skuteczne – np. jako modele *obiektywnych trudności* w nawiązywaniu i podtrzymywaniu współpracy;
- c) porównując model teoretyczny z modelami realnymi i na tej podstawie tworząc dynamiczny model *likwidowania trudności*, co dostarczy podstaw do wyprowadzenia kolejnych rekomendacji praktycznych.

2.5 Weryfikacja modeli życia kulturalnego na przykładzie Warmii i Mazur

Opracowane przez nas modele życia kulturalnego składają się z kilku części opisowych, dotyczących przede wszystkim infrastruktury, oferty, finansowania, praktyk kulturalnych i charakterystyk uczestników kultury. Jest to realizacja celu poznawczo-teoretycznego, służącego w głównej mierze kumulacji wiedzy na temat funkcjonowania kultury we współczesnej Polsce. Ponadto – podobnie jak w wypadku celu drugiego i czwartego – opracowane modele są zarówno elementem wizji rozwoju kultury na Warmii i Mazurach, jak i podstawą diagnostyczną dla rekomendacji praktycznych.

2.6 Weryfikacja narzędzi diagnostycznych użytych w badaniu

Ten cel nie ma wyłącznie charakteru poznawczo-metodologicznego, ponieważ zaproponowana przez nas metodologia ma innowacyjny charakter, łącząc w sobie tradycyjne elementy badań ilościowych i jakościowych. Takie podejście, określane mianem **triangulacji danych**, było konieczne chociażby ze względu na dużą ilość i różnorodność danych. Co ważniejsze, wiele opisanych w niniejszym raporcie zjawisk wymaga stałego i sprawnego monitorowania. Wypracowane przez nas narzędzia będą

służyły dalszemu monitorowaniu stanu kultury w ramach Obserwatorium Żywej Kultury – Sieci Badawczej¹¹.

2.7 Cel edukacyjny i praktyczna pomoc w zakresie tworzenia podstaw polityki kulturalnej

Cele badania są ze sobą ściśle powiązane i tworzą – na czym nam szczególnie zależało – pewien logiczny ciąg. Każdy z nich ma trzy wymiary: teoretyczny, metodologiczny i praktyczny. Formułując je w ten sposób, chcieliśmy osiągnąć również cel edukacyjny. Jego realizacja polega na pokazaniu, iż proponowana koncepcja kultury może być wydajna poznawczo zarówno jako konstrukt teoretyczny, jak i jako podstawa badań oraz rekomendacji dla praktyków.

¹¹ Por. przypis 4.

Rozdział 3

PODSTAWA TEORETYCZNA: PODEJŚCIE I GŁÓWNE POJĘCIA

Podjęcie teoretyczne do kultury współczesnej przyjęte w niniejszym opracowaniu łączy elementy antropologii współczesności oraz nowoczesnej socjologii kultury. Korzystamy również z wiedzy zgromadzonej w obrębie konkretnych subdyscyplin obu tych nauk, takich jak antropologia i socjologia młodzieży, socjologia problemów społecznych, badania polityki społecznej i inne.

3.1 Koncepcja żywej kultury

Badanie bazuje na koncepcji żywej kultury autorstwa Barbary Fatygi. Jest to wciąż jeszcze koncepcja otwarta i podlegająca – w miarę postępu badań – modyfikacjom. Robocza definicja żywej kultury obecnie brzmi następująco: jest to „[...] wielowymiarowe środowisko (*milieu*) życia jednostek i grup społecznych oraz funkcjonowania instytucji społecznych, w którym zachodzą dynamiczne procesy, rozwijają się praktyki kulturowe, powstają mniej lub bardziej trwałe rezultaty (materialne i niematerialne wytwory) praktyk. Zarówno jednostki, grupy, instytucje, procesy, praktyki, jak i ich wytwory charakteryzują się zróżnicowanym, najczęściej wielowarstwowym i zmieniającym nacechowaniem aksjologicznym oraz zróżnicowa-

nymi, zmiennymi i wielowarstwowymi, najczęściej poli-semicznymi, znaczeniami”¹². Koncepcja żywej kultury obejmuje przede wszystkim teraźniejszość i jej dynamiczne przemiany, ale odnosi się również do przyszłości, zarówno jako stanu, nad którym można do pewnego stopnia zapanować (np. snując plany czy wizje), jak i stanowi zaskakująco nieprzewidywalnego (co wiąże się m.in. ze światem nowych technologii). Przyszłością żywa kultura operuje w szczególny sposób, opisany przez Erica Hobsbawma i Terence Rangera w słynnej pracy o „tradycjach wynalezionych”¹³. Według autorów, ludzie odnoszący się do przeszłości nie tyle ją odtwarzają zgodnie z jej „prawdziwą istotą”, ile za każdym razem odczytują i konstruują na nowo. Kwestia autentyczności tak rozumianej tradycji, a także sposobu rozumienia i doświadczania przeszłości zostaje w tym koncepcie znacząco przededefiniowana, a nawet może być uchylona.

W opisanym konstrukcie współczesna rzeczywistość kulturalna jest rozumiana jako **federacja subkultur w różnym stopniu zdominowanych przez kulturę popularną** lub też jako skomplikowany system różnorodnych **nisz kulturowych**. To z kolei bardzo utrudnia prowadzenie centralnie lub odgórnie sterowanej polityki kulturalnej i na pewno zmusza do nowego spojrzenia na tę politykę. **W tak ujmowanej kulturze pojęcia**

¹² <http://ozkultura.pl/wpis/111/5>, dostęp: 02.06.2014 r.

¹³ E. Hobsbawm, T. Ranger, *Tradycja wynaleziona*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2008.

tradycyjnej kultury wysokiej, ludowej lub narodowej – wspierane autorytetem władzy, tradycji i autorytetem pedagogicznym – okazują się absurdalne, ale, co ważniejsze, nie mogą dalej służyć jako narzędzia przemocy symbolicznej¹⁴ w stosunku do uczestników kultury, uniemożliwiając praktycznie reprodukcję kultury w jej całościowym, zastanym kształcie!

3.2 Żywa kultura jako złożone środowisko życia współczesnego człowieka: operacjonalizacja pojęcia

Kultura jako złożone środowisko życia współczesnego człowieka obejmuje przede wszystkim:

- a) **środowisko naturalne** (mowa tu o tzw. *oswojonej naturze* – użytkowanej i przekształcanej przez człowieka); na Warmii i Mazurach ma ono szczególnie ważne znaczenie ze względu na walory przyrodnicze tych terenów i potrzebę ich ochrony;
- b) **środowisko społeczne**, które na terenie województwa ma skomplikowaną i do dzisiaj *nie rozbrojoną* historię, a także jest udręczone wieloma szczególnie trudnymi problemami demograficznymi i społecznymi: począwszy od wykorzenienia i dezintegracji, poprzez migracje, drenaż społeczny i bezrobocie, aż po problemy ze składem społecznym, szansami żywiołymi, nasileniem patologii itp.;

- c) **infrastrukturę materialną** pochodzącą z różnych etapów rozwoju cywilizacyjnego i różnie traktowaną; często jednak niedostatecznie pieczołowicie, a już bardzo rzadko w myśl ANT (teorii aktora-sieci), w związku z którą ogłoszono w humanistyce tzw. **zwrot ku rzeczom** i tezę o swoistej, działaniowej podmiotowości przedmiotów i obiektów materialnych¹⁵; na Warmii i Mazurach jako na terenie *przejechanym przez historię* odziedziczona po przeszłości infrastruktura materialna stanowi zarazem dar i kolosalne obciążenie;
- d) **sferę świadomościową**, która na Warmii i Mazurach jest także niezwykle skomplikowanym polem różnorodnych wpływów; od zmityzowanych jednostkowych i grupowych historii opisujących tożsamości i relacje społeczne, aż po różnorodne postaci resentymentu i sepizacji dotyczące wszystkich wyróżnionych warstw kultury¹⁶.

Tak naszkicowane główne wątki związane z rozumieniem kultury w niniejszej diagnozie są podstawą teoretyczną

15 B. Latour, *Splatając na nowo to, co społeczne. Wprowadzenie do teorii aktora-sieci*, Universitas, Kraków 2010. Można tu również odwołać się do klasyki antropologicznej; zob. np. M. Mauss, *Szkic o darze*, [w:] tenże, *Socjologia i antropologia*, PWN, Warszawa 1973.

16 Więcej o resentymentie, zob. M. Scheler, *Resentyment i moralność*, Czytelnik, Warszawa 1977. SEP to skrót od *Somebody Else Problem* czyli „cudzy, nie mój problem”. Pierwszą analizę praktyk sepizacyjnych można znaleźć w pracy Marka Czyżewskiego, Kingi Dunin i Andrzeja Piotrowskiego (red.), *Cudze problemy. O ważności tego, co nieważne. Analiza dyskursu publicznego w Polsce*, Wydawnictwo UW, Warszawa 1993.

14 <http://www.ozkultura.pl/wpisy/1940> dostęp: 11-06-2014

do zajmowania się tym wielokształtnym i skomplikowanym zjawiskiem.

PODSUMOWANIE:

Żywa kultura:

- jest złożonym środowiskiem życia współczesnego człowieka, a nie „sferą” czy biurokratyczną dziedziną;
- jest obszarem procesów i praktyk, które zawsze są nacechowane kulturowo;
- opiera się na chaotycznych i zmiennych układach (rzadko hierarchiach) wartości i znaczeń;
- jest federacją (systemem) subkultur niszowych, współcześnie zdominowanych w różnym stopniu przez kulturę popularną;
- odnosi się do wszystkich orientacji temporalnych: teraźniejszości, przeszłości i przyszłości, ale koncentruje się na teraźniejszości;
- nie daje podstawy, aby wierzyć w tradycję jako stałą, nienaruszalny monolit; upada również prawomocność jej „cepeliowsko-nacjonalistycznej” wersji.

3.3 Proces globalizacyjny

Jest to jedno z ważniejszych ramowych pojęć niniejszej diagnozy. Efekty globalizacji można dostrzec w różnych

przekrojach danych, od demografii aż po krążenie idei. Zarazem jest to jedno z najciekawszych zjawisk kultury współczesnej w ogóle. **Łączy ono różnorodne procesy, zjawiska i trendy w nowe i czasem zaskakujące jakości.** Przede wszystkim, jak uważa wielu badaczy kultury, modele opisujące wpływy i przepływy idei i dóbr pomiędzy centrum i peryferiami czy też centrum a prowincją są dziś dosyć anachroniczne. Przepływy i wpływy oddziałują dzisiaj z poziomu globalnego na lokalny, ale również odwrotnie. Oznacza to, że pewne zjawiska lokalne mają szansę – co prawda zwykle na krótki czas – przyciągnąć uwagę globalnej publiczności. Badania przeprowadzone na użytek niniejszej diagnozy pokazały interesujące szczegóły procesu globalizacyjnego, jaki zachodzi współcześnie na Warmii i Mazurach.

3.4 Uczestnicy kultury i praktyki kulturalne

Istotną cechą naszej propozycji teoretycznej jest wpisanie w nią idei podmiotowości wszystkich uczestników kultury. Koncepcja żywej kultury umożliwia odcięcie się od anachronicznych i niezbyt poprawnych intelektualnie teorii i pojęć, takich jak choćby bierny odbiór kultury. **Odbieranie kultury jest czynnością, a więc z definicji nie może być bierne.** Zamiast takich niewydarzonych, długo funkcjonujących w nauce i dyskursie publicznym pojęć, dla prawidłowego zdiagnozowania uczestników

i uczestnictwa w kulturze potrzebne było inne pojęcie, które ma tę dodatkową zaletę, że nie kojarzy się z tradycyjnymi ujęciami omawianej problematyki.

Definicja: praktyki kulturalne to uporządkowane (czyli uwzorowane) ludzkie zachowania, tworzące całości o charakterze autotelicznym (cenione same w sobie, jak np. zabawa) lub instrumentalnym (cenione jako środki do osiągania innych celów, jak np. praca). Wewnętrznie i zewnętrznie porządkują je wzorce kulturowe, czyli uporządkowane we względnie stały sposób wartości i znaczenia, wyrażone w postaci norm powinnościowych, nakazów i zakazów.

Praktyki te można podzielić na:

- a) **praktyki indywidualne** skierowane przez jednostkę:
- ku sobie samej (na własne ciało, np. w ramach zabiegów upiększających lub na świadomość czy psychikę, np. poprzez uczenie się);
 - ku partnerowi (ludzkiemu bądź nie-ludzkiemu, w tym również abstrakcji oraz procesowi, jak np. w interakcji z narzeczoną, córką, żoną, komputerem lub ideą);
 - ku grupie ludzi lub innych podmiotów, (np. praktyki skierowane przez ucznia ku nauczycielom albo przez artystę ku ideom);

- ku światu jako wyobrażonej całości (np. gdy jako jednostki wyrażamy swój światopogląd);

- b) **praktyki zbiorowe** skierowane przez grupę lub grupy społeczne:

- ku sobie samej (własnym członkom – np. kiedy grupa kogoś wyklucza);
- ku pojedynczym partnerom (ludzkim lub nie-ludzkim, zbiorowym lub indywidualnym, np. kiedy grupa dokonuje destrukcji lub coś wspólnie wytwarza – zarówno traktor, jak i kodeks obyczajowy);
- ku wielu różnym grupom (np. w trakcie zabawy albo wojny);
- ku światu jako wyobrażonej całości (np. gdy grupa organizuje zbiorowe działania proekologiczne).

Zachowania składające się na praktyki kulturalne posiadają wartość i znaczenie oraz – mniej lub bardziej wyraźne – granice (początek i koniec; w wypadku praktyk złożonych granice występują również w obrębie danego cyklu, fazy czy etapu, a nie tylko między nimi).

Ponadto praktyki kulturalne są:

- a) ograniczane uwarunkowaniami terytorialnymi (geograficzno-przyrodniczymi), społecznymi (np. przynależnością do danej klasy i/lub warstwy społecznej albo konkretnego środowiska lokalnego), ekonomicznymi (np. ograniczeniami lub brakiem

- ograniczeń dochodowych), politycznymi (np. rozwiązaniami w zakresie centralnej i lokalnej polityki społecznej i kulturalnej), somatycznymi (np. niepełnosprawność), psychologicznymi (np. upodobaniami, poziomem kompetencji i potrzeb);
- b) rozwijane i intensyfikowane dzięki edukacji kulturalnej i zabiegom animacyjnym w grupach i instytucjach społecznych, do których należą jednostki.

3.5 Kapitały: kulturowy i społeczny

3.5.1 Pojęcie kapitału kulturowego (w ujęciu Pierre'a Bourdieu)¹⁷

Definicja: kapitał kulturowy jednostek i grup to całościowy zasób dóbr kulturowych (materialnych i niematerialnych), które są im dostępne

Według Bourdieu istnieje on w trzech postaciach:

- a) jako kapitał wcielony, czy też zinternalizowany: jest to wiedza tworząca trwałe dyspozycje jednostki, czyli kompetencję. Przejawia się w formie umiejętności odnoszących się do jakiejś dziedziny, w poprawnym użyciu języka, znajomości konwencji, orientacji w świecie społecznym;

- b) jako kapitał zobiektywizowany, czyli posiadane przez jednostki i grupy dobra materialne czy dziedzictwo kulturowe (obrazy, książki, instrumenty, maszyny, architektura itd.);
- c) jako kapitał zinstytucjonalizowany, który ujawnia się poprzez uznanie społeczne, a właściwie nadane przez władzę (np. państwową) tytuły, dyplomy, zwycięstwa w konkursach i tym podobne.

Nabycie kapitału kulturowego wymaga osobistej pracy jednostki i jej otoczenia społecznego (wzorce, kontrola, trening), czasu i środków materialnych.

3.5.2 Pojęcie kapitału społecznego

Definicja: kapitał społeczny to sieć relacji społecznych, w jakich istnieją jednostki i grupy; sieć ta może mieć – według Roberta Putnama¹⁸ charakter zamykający (wtedy mówi się o „**kapitale wiążącym**”) oraz otwarty (wtedy używa się określenia „**kapitał pomostowy**”). Oba podtypy mogą sprzyjać rozwojowi jednostek i społeczności, ale mogą go też utrudniać. Zależy to od specyfiki konkretnych więzi między ludźmi.

¹⁷ Ch. Chauvire, O. Fontaine, *Le Vocabulaire de Bourdieu*, Ellipses, Paris 2003, s. 20.

¹⁸ Robert D. Putnam, *Samotna gra w kręgle*, WaiP, Warszawa, 2008.

Kapitał społeczny opisywany jest najczęściej jako całość relacji, kontaktów, więzi; w tym przyjaźni i zobowiązań, których rozległość i intensywność pozwalają jednostce działać w dostępnej jej przestrzeni społecznej, a także jako przynależność do różnych grup społecznych i trwała sieć relacji, w które uwikłana jest jednostka ludzka. Kapitał społeczny według Jamesa Colemana to umiejętność współpracy, a zarazem „naturalny zasób” tkwiący w relacjach społecznych. Wyraża się on w trzech formach:

- a) zaufaniu do siebie samego i siebie nawzajem;
- b) normach podzielanych przez daną grupę;
- c) więziach społecznych łączących członków grupy¹⁹.

Kapitał społeczny jest bezpośrednio powiązany z kapitałem kulturowym (zob. wyżej) i ekonomicznym, ponieważ wzmacniają one nawzajem swoją efektywność. Związane z tymi kapitałami „strategie inwestycji społecznych”, które jednostka stosuje świadomie lub nieświadomie, umożliwiają jej wyciąganie korzyści materialnych i symbolicznych z kontaktów z innymi ludźmi oraz prawomocną wymianę treści kulturowych i unikanie relacji uznawanych za nieprawomocne.

19 J. S. Coleman, *Foundations of Social Theory*, Harvard University Press, Cambridge 1990; por. też bardzo kompetentny artykuł Tomasza Zaryckiego, *Kapitał społeczny a trzy polskie drogi do nowoczesności*, (w:) „Kultura i Społeczeństwo” nr 2, 2004.

3.6 Pojęcie jakości życia

Jakość życia to pojęcie trudne do zdefiniowania. Propozycja rozumienia go na użytek niniejszej diagnozy jest opisana poniżej.

Definicja operacyjna: jakość życia to indeks złożony z różnych elementów warunkujących zadowolenie z życia jednostek i grup społecznych.

Na jakość życia składają się:

- a) stopień samorealizacji jednostek (mierzony satysfakcją z osiągniętego wykształcenia, wykonywanej pracy oraz poziomu dochodów i stopnia zaspokojenia potrzeb materialnych i niematerialnych);
- b) stopień zadowolenia jednostek ze sposobu funkcjonowania grup społecznych, do których należą: grupy rodzinnej, lokalnej grupy zawodowej, lokalnej grupy osiedleńczej, (np. wspólnoty mieszkaniowej), lokalnej społeczności, (np. dzielnicy, wsi, miasteczka, społeczeństwa);
- c) poziom zadowolenia jednostek ze sposobu funkcjonowania instytucji (władzy lokalnej, instytucji obsługi mieszkańców, w tym w szczególności instytucji kulturalnych i edukacyjnych);
- d) poziom zadowolenia jednostek ze standardu

cywilizacyjnego miejsca zamieszkania (mierzony stanem infrastruktury, w tym: transportowej, mieszkaniowej, komunikacyjnej, ochrony środowiska i kulturalnej);

- e) poziom zadowolenia jednostek z debaty publicznej i standardów demokratycznych w życiu publicznym na płaszczyźnie lokalnej i ogólnospołecznej.

3.7 Pojęcie edukacji kulturalnej

Definicja: edukacja kulturalna to proces przyswajania wartości, potrzeb i wzorców, którego głównym celem współcześnie jest wskazywanie jednostkom i grupom możliwości i konsekwencji dokonywanych wyborów. Warunkiem powodzenia tego procesu jest **wzajemne uczenie się** na drodze dyskusji i poszukiwań, a nie takie, które stosuje praktyki naznaczające i wykluczające oraz przymoc symboliczną.

Edukacja kulturalna nie ma sensu, jeśli nie opiera się na akceptowanym w danym społeczeństwie (albo grupie lub środowisku lokalnym) **wzorcu grzeczności** czyli wzorcu – uznawanych za właściwe – relacji społecznych między zróżnicowanymi kategoriami społecznymi np. młodymi i starymi, kobietami i mężczyznami, bogatymi

i biednymi, posiadającymi władzę i podporządkowanymi władzy itd.

3.8 Pojęcie środowiska lokalnego

Definicja: środowisko lokalne to kulturowo wyznaczona przestrzeń o niestabilnej, zmiennej granicy, stanowiąca źródło podstawowych, codziennych doświadczeń jednostek i grup, wyznaczająca warunki, przyczyny i konteksty działania oraz pozycję i sposoby działania jednostek ludzkich i nie-ludzkich (upodmiotowionych przedmiotów). Przestrzeń ta wypełnia się trwałymi i nietrwałymi oraz materialnymi i niematerialnymi rezultatami działań i oddziaływań ludzi, instytucji, organizacji, rzeczy, zjawisk i procesów.

Współczesne środowisko lokalne obejmuje różne typy przestrzeni, nie tylko terytorium geograficzne, ale również używaną przez daną osobę przestrzeń wirtualną. Tak znaczne poszerzenie koncepcji środowiska lokalnego stało się możliwe dzięki kompresji czasu i przestrzeni w mediach cyfrowych. Ze zdefiniowanego w powyższy sposób środowiska lokalnego:

- a) wywodzą się główni partnerzy w edukacji kulturalnej jednostek;

- b) jest ono podstawowym źródłem żywej kultury, w której funkcjonują jednostki;
- c) jest też zatem głównym zasobem, z którego czerpane są kapitały kulturowy i społeczny.

3.9 Pojęcie życia kulturalnego

Definicja: życie kulturalne to charakterystyczne dla danej społeczności sposoby funkcjonowania żywej kultury poprzez konkretne praktyki kulturalne. Wypełniają je materialne i niematerialne efekty tych praktyk, takie jak wydarzenia, imprezy i działania kulturalne, zmienne poglądy, gusty czy aspiracje. Życie kulturalne jest przestrzenią realizowania się stylów życia jednostek i grup społecznych. Pojęcie to ma niewartościujący charakter, a zatem nie dotyczy wyłącznie uczestnictwa w tzw. kulturze wysokiej, ani też nie wiąże się jedynie z edukacją kulturalną dzieci i młodzieży.

Życie kulturalne badaliśmy przede wszystkim obserwując związki między stanem wąsko rozumianej infrastruktury kulturalnej, ludźmi kultury, ofertą kulturalną i praktykami lokalnych uczestników kultury.

3.10 Ludzie kultury Warmii i Mazur a uczestnicy kultury

Ludźmi kultury Warmii i Mazur nazwaliśmy w niniejszej diagnozie **personel** instytucji kultury, personel innych instytucji i organizacji – o ile zajmowały się one działalnością kulturalną – oraz **pojedynczych animatorów i działaczy kulturalnych**, w tym także przedstawicieli władz samorządowych zaangażowanych w tworzenie życia kulturalnego w swoich społecznościach lokalnych. **Uczestnikami kultury** nazwaliśmy tu ogół mieszkańców województwa, niezależnie od poziomu ich uczestnictwa w tym, co tradycyjnie uważa się za kulturę.

CZĘŚĆ DRUGA

Rozdział 4:

NOTY METODOLOGICZNE DO ETAPÓW BADANIA

4.1 Metodologia – główne założenia i problem reprezentatywności uzyskanych wyników

Metodologia niniejszego projektu badawczego przekracza ograniczenia klasycznych badań jakościowych i klasycznego podejścia ilościowego. Jest ona bowiem z założenia metodologią typu Goffmanowskiego, a więc dopasowującą się do celów poznawczych, cech badanej rzeczywistości społeczno-kulturowej i charakteru dostępnych danych. Zarówno na poziomie paradygmatycznym (wybór podejścia), jak i na poziomie metodycznym (wybór narzędzi, a często również stworzenie nowych) oraz na poziomie źródeł danych zastosowaliśmy tu triangulację, czyli zasadę łączenia różnych elementów metodologii. W tym momencie natychmiast powstaje pytanie o reprezentatywność uzyskanych wyników. Staraliśmy się, aby była ona jak najpełniejsza, jednakże dane – nawet z zakresu statystyki publicznej – nie zawsze to umożliwiały, co wykluczało ich wykorzystywanie. Niemniej warto wskazać, że:

a) reprezentatywność wybranych danych ze statystyki publicznej jest zachowana dla populacji;

- b) reprezentatywność danych zebranych w badaniach internetowych („Mapa wiedzy i niewiedzy” – zob. niżej) jest pełna na poziomie powiatów, a niepełna w stosunku do gmin i sołectw;
- c) reprezentatywność w terenowym badaniu osób (horyzontalna) nie została dokładnie zachowana – na co autorzy i organizatorzy badania nie mieli wpływu (zob. niżej – opis tego segmentu badania), jednakże odstępstwa nie są w tym wypadku duże (np. do założonej liczebności próbki brakuje zaledwie czterech osób), zaś bardziej liczyła się dla nas reprezentatywność horyzontalno-wertykalna, czyli ilość i jakość uzyskanego materiału, a ten okazał się wystarczająco obszerny. Oprócz tego, realizując w tym samym czasie inny projekt na Warmii i Mazurach („*Pomosty. Budowanie kapitału społecznego młodzieży wiejskiej Warmii i Mazur*” dla Regionalnego Ośrodka Pomocy Społecznej na Warmii i Mazurach), zebraliśmy wiele interesujących danych, uzupełniających i zarazem weryfikujących uzyskane tu wyniki;
- d) reprezentatywność w badaniu „Kalendarz Kultury” (ewaluacja wydarzeń kulturalnych w sezonie turystycznym) jest zachowana częściowo na poziomie typologii wydarzeń; tu warto byłoby – kontynuując wykorzystanie nowego narzędzia w monitoringu – wybrać co najmniej jeszcze jeden miesiąc poza sezonem oraz rozszerzyć badanie na przekazy radiowe i telewizyjne.

Andrzej Siciński w latach 70. XX wieku dla swoich słynnych badań stylu życia zaproponował model badania tworzącego „w marszu” swoją teorię. My zaproponowaliśmy model badania tworzącego, a raczej korygującego „w marszu” własną metodologię. Było to nie tylko zgodne z ogólnymi założeniami metodologii badań jakościowych, ale i ważne, ponieważ badanie diagnostyczne miało charakter eksploracyjny i innowacyjny (dynamiczna diagnoza, jakościowo-ilościowy charakter procesu badawczego – zob. rozdział 1). Sam proces badawczy trwał jedenaście miesięcy – rozwijał się w czasie i musiał podlegać autokorektom, tym bardziej, że niektóre narzędzia badawcze (o czym również jest mowa niżej) testowaliśmy tu po raz pierwszy.

Metodą zastosowaną w każdym typie przeprowadzonych analiz było systematyczne porównywanie danych. Robiliśmy to albo poprzez porównywanie wartości skrajnych danego wskaźnika (najwyższych i najniższych), albo poprzez porównywanie porangowanych (uporządkowanych rosnąco lub malejąco) dziesięciu wartości skrajnych, bądź też poprzez porównywanie niskich wartości wskaźnika (według rang lub wszystkich występujących na obszarze województwa) oraz poprzez porównywanie wartości różnych wskaźników współwystępujących na danym terenie.

Badanie nastawione było zarówno na wykrywanie zjawisk stagnacyjnych i tradycyjnych modeli funkcjonowania kultury, jak i na wskazywanie nowych zjawisk, problemów i praktyk kulturalnych w środowiskach lokalnych. Perspektywa teoretyczna wyznaczała podstawę metodologiczną badania, a mianowicie spojrzenie na instytucje, organizacje i firmy, grupy i jednostki jako na istniejące w czasie i działające. Pozwoliło to ukazać badane podmioty instytucjonalne i społeczne poprzez praktyki kulturalne jako elementy procesu społeczno-kulturowego (a zatem w perspektywie życia kulturalnego). Jedną z naczelných kwestii stało się zatem odtworzenie od strony ilościowej i jakościowej dynamicznych modeli życia kulturalnego w województwie. Ponadto interesowały nas lokalne sieci społeczne i cykle wymian w tych sieciach.

Warto podkreślić, że opisane poniżej etapy badania dostarczały informacji nie tylko do głównego zagadnienia, które miało na danym etapie zostać zbadane, ale również wielu informacji dodatkowych, które wykorzystywaliśmy we wszystkich analizach.

Warto też przypomnieć, że obecna wersja raportu nie jest ostateczna, w tym sensie, że powinna zostać poddana pod konsultacje społeczne, a po zebraniu uwag – uzupełniona i poprawiona, aby mogła stanowić podstawę do dyskusji nad polityką kulturalną w województwie.

4.2. Charakterystyka źródeł danych, prób badawczych i narzędzi użytych w badaniu oraz głównych efektów osiągniętych na poszczególnych etapach procesu badawczego

4.2.1 Badanie danych zastanych: statystyki publiczne

Autorstwo narzędzia: opracowanie wersji tabel – Barbara Fatyga, Paweł Tomanek, Magdalena Dudkiewicz.
Realizacja: Barbara Fatyga, Paweł Tomanek.

Badanie objęło cały obszar województwa, czyli 21 powiatów oraz 116 gmin. Do analiz wykorzystano bazy danych publicznych udostępnione w wolnym dostępie przez Obserwatorium Żywej Kultury i GUS (Bank Danych Lokalnych), Moją Polis oraz przez Państwową Komisję Egzaminacyjną w Łomży. Po analizie kompletności i możliwości porównywania danych wybrane zostały grupy wskaźników (tzw. prostych i zrelatywizowanych oraz indeksów)²⁰, które opracowano w przekroju ostatnich trzech lat, licząc od 2010 roku²¹, aby uchwycić dynamikę (spadki i wzrosty wartości wskaźnika). Były to:

a) wskaźniki demograficzne (saldo migracji; odsetek

ludności w wieku 5-24 lata w gminie; odsetek ludności z wyższym wykształceniem);

- b) wskaźniki edukacyjne (wyniki egzaminów gimnazjalnych w części humanistycznej i części matematyczno-przyrodniczej, w układzie skrajnych wartości wskaźników – wysokich i niskich);
- c) wskaźniki kapitału społecznego (przeciętna kwota uzyskana przez organizacje pożytku publicznego z tzw. 1% odpisu podatkowego; indeks „Przyjazny Samorząd” opracowany przez Moją Polis; odsetek dokumentów strategicznych JST poddanych konsultacjom społecznym; liczba projektów zrealizowanych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki; liczba nowo powstałych organizacji społecznych na 10.000 mieszkańców – bez jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej);
- d) wskaźniki finansowania kultury (wydatki na kulturę z budżetów gmin i miast na prawach powiatu w przeliczeniu na 1 osobę; wydatki na kulturę w procentach do całości budżetów gmin; dofinansowanie kultury z programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego; dofinansowanie zakupu nowości bibliotecznych z programów MKiDN; finansowanie kultury ze środków Unii Europejskiej);
- e) wskaźniki uczestnictwa i infrastruktury kulturalnej (członkowie kół i klubów zainteresowań w domach kultury, klubach i świetlicach – średnia liczba na placówkę; czytelnicy zarejestrowani na 1 bibliotekę; biblioteki na 1000 mieszkańców);

²⁰ Definicje tych pojęć, por. <http://ozkultura.pl/jak-badamy> oraz <http://ozkultura.pl/wpisy/294> i <http://ozkultura.pl/wpisy/950> dostęp: 11-06-2014 r.

²¹ W czasie realizacji tego segmentu badania (wiosną 2012 roku) GUS nie udostępnił jeszcze danych za rok 2011.

Dane zostały uporządkowane w tabelach sporządzonych dla poszczególnych powiatów i wchodzących w ich skład gmin. W tabelach odpowiednimi kolorami zaznaczona została wysoka lub niska wartość wskaźnika oraz średnie wartości każdego wskaźnika dla Polski. Główne efekty tego etapu badania to:

- a) uzyskanie wiedzy o problemach kultury w województwie warmińsko-mazurskim i ich uwarunkowaniach demograficznych;
- b) przygotowanie narzędzia do etapu poświęconego terenowemu badaniu ludzi kultury i życia kulturalnego w gminach i powiatach Warmii i Mazur.

4.2.2 Ilościowo-jakościowe badanie „Mapa wiedzy i niewiedzy” o województwie

Autorstwo narzędzia do zbierania danych: opracowanie instrukcji – Magdalena Dudkiewicz.

Autorstwo narzędzia do analizy danych – opracowanie klucza kodowego: Paweł Tomanek, Barbara Fatyga (wykorzystano program do analizy treści QDAMiner wersja 2.0).

Zbieranie i wstępne porządkowanie danych:

Sławomir Mołda, Piotr Rynkiewicz.

Kodowanie danych: Paweł Tomanek.

Analiza, interpretacja danych i rekomendacje praktyczne: Barbara Fatyga, Paweł Tomanek, Magdalena Dudkiewicz, Ryszard Michalski.

Pomysł badania „Mapa wiedzy i niewiedzy” narodził się podczas seminariów Zespołu Merytorycznego OŻK – jego głównymi autorkami są Magdalena Dudkiewicz i Barbara Fatyga. Badanie polegało na szczegółowej analizie stron internetowych gmin i powiatów w celu zebrania z nich wszelkich zamieszczanych tam informacji o stanie kultury. Jeśli badacz zauważał braki lub nieścisłości, w następnym kroku telefonował do odpowiednich instytucji w powiecie lub gminie, prosząc o uzupełnienie brakujących danych. Trzecim planowanym krokiem miała być wizyta w tych miejscach, w których dwoma poprzednimi metodami nie udało się uzyskać danych. W wypadku Warmii i Mazur (podobnie jak w realizowanym przez nas równoległe badaniu dla województwa mazowieckiego) nie okazało się to konieczne. Na użytek niniejszej diagnozy wykorzystaliśmy przede wszystkim dane pochodzące z zebranych dokumentów wojewódzkich, powiatowych i gminnych: strategii, programów, planów, diagnoz i raportów z lokalnych badań.

Przebadano w ten sposób 265 dokumentów o łącznej objętości plików tekstowych liczącej 700 megabajtów; od poziomu dwudziestu jeden powiatów, poprzez gminy do poziomu sołectw. (Gminy i – tym bardziej sołectwa – nie są w pełni reprezentowane w zebranym materiale). Gminy zbadano według podziału na wiejskie, miejsko-wiejskie oraz miejskie i miasta na prawach powiatu. Zgodnie z logiką badań jakościowych klucz kodowy

zawierający kategorie występujące w materiale był tworzony na podstawie tak zwanych kodów *in vivo*, czyli kategorii nie narzucanych przez badaczy, lecz faktycznie obecnych w badanych dokumentach. Zgodnie zaś z logiką badania ilościowego kategorie te zostały następnie

zliczone i zaprezentowane w różnych przekrojach w tzw. analizach II i III stopnia²². Problematykę badania ilustruje klucz kodowy, zawierający 368 kategorii (zob. Tabela 4.1).

Tabela 4.1 Główne kategorie kodów *in vivo* w dokumentach gmin i powiatów Warmii i Mazur z lat 2000-2012.

Lp.	Kody	Liczba	Lp.	Kody	Liczba
1	Aktywność kulturalna instytucji kultury	11	12	Długofalowe cele polityki kulturalnej	17
2	Aktywność kulturalna innych podmiotów	16	13	Finanse kultury — dotacje	8
3	Aktywność kulturalna — typy wydarzeń	29	14	Finanse kultury — wydatki	7
4	Aktywność kulturalna — usługi kulturalne	7	15	Finanse kultury (wyniki placówek, wolontariat, ceny biletów)	3
5	Aktywność kulturalna — działalność medialna/informacyjna	8	16	Liderzy lokalni i samorządowi	2
6	Aktywność kulturalna — działalność organizacyjna instytucji	7	17	Kadry kultury	12
7	Aktywność kulturalna — działalność materialna instytucji	4	18	Organizacje pozarządowe	11
8	Analiza mocnych stron powiatu/gminy/sołectwa	56	19	Potrzeby kulturalne różnych kategorii społecznych	12
9	Analiza słabych stron powiatu/gminy/sołectwa	56	20	Potrzeby kulturalne ujęte przedmiotowo	14
10	Badania i wskaźniki stanu kultury	5	21	Uczestnicy kultury (mieszkańcy)	17
11	Cele instytucji kultury	66	OGÓŁEM		368

22 B. Fatyga, *Proces badawczy*, książka w przygotowaniu; analizy I stopnia polegają na wstępnym uporządkowaniu zebranych danych, analizy II stopnia to właściwe analizy materiału, skutkujące możliwością jego dokładnego opisu; analizy III stopnia to rekonfiguracje danych w celu ich wszechstronnej i wyczerpującej interpretacji.

**Legenda do tabel zamieszczonych
w tekście raportu.**

Wszystkie tabele dotyczące dokumentów strategicznych jednostek samorządu terytorialnego skonstruowano w taki sam sposób (oprócz danych dotyczących wydarzeń, o czym niżej). Dane zostały obliczone osobno dla każdego typu jednostki samorządu terytorialnego (powiatów, miast na prawach powiatu, gmin miejskich, gmin miejsko-wiejskich oraz miejscowości na poziomie sołectw – chociaż te ostatnie nie są formalnie jednostką samorządu, ale ich strategie stanowiły załączniki do strategii gmin i żal nam było te informacje pomijać) oraz ogółem dla wszystkich strategii poddanych kodowaniu. Dane w poszczególnych komórkach oznaczają odsetek dokumentów strategicznych danego typu JST, w których wystąpiła dana kategoria kodowania, w stosunku do wszystkich dokumentów tego typu JST, których liczba została podana pod skrótem nazwy jednostki ($N=x$).

Przykładowo: wynik „33,3” na przecięciu kolumny „M/P ($N=15$)” i wiersza kategorii „ochrona dziedzictwa kulturowego” oznacza, że w 33,3% dokumentów strategicznych miast na prawach powiatu (a więc w pięciu – często bardzo obszernych – strategiach z piętnastu) za jeden z celów działalności kulturalnej uznano ochronę dziedzictwa kulturowego.

Wyniki dla ostatniej kolumny („OGÓŁEM”) dotyczą odsetka dokumentów, w których wystąpiła dana kategoria kodowania, w stosunku do wszystkich dokumentów objętych kodowaniem. Nie jest to więc suma ani średnia wyników z wcześniejszych kolumn, ponieważ te zostały obliczone w odniesieniu do różnych podstaw. Ogólna częstość występowania poszczególnych kodów w próbie wyznacza też kolejność kodów (wierszy) w każdej tabeli – są one uszeregowane od najczęściej do najrzadziej występujących.

Wyniki w poszczególnych kolumnach nie sumują się do 100%, ponieważ kategorie kodów nie były wyczerpujące ani wzajemnie rozłączne – w danym dokumencie mogła pojawić się jedna lub kilka z nich lub mogły one nie pojawić się w ogóle. Należy też pamiętać, że wyniki zostały obliczone na poziomie występowania lub niewystępowania danego kodu w poszczególnych dokumentach, nie zaś częstości jego występowania w każdym z dokumentów. Chcieliśmy w ten sposób zapewnić możliwość porównywania dokumentów jednostek różnego szczebla, które różniły się nie tylko zawartością merytoryczną, ale też objętością zakodowanego materiału. Dlatego też odsetki w tych tabelach – jakkolwiek wyliczone prawidłowo według podanej formuły – mają przede wszystkim wartość poglądową, a nie stricte statystyczną!

Główne efekty tego etapu badania to:

- a) możliwość porównywania planów i aspiracji samorządów powiatowych i gminnych ze stanem faktycznym;
- b) wgląd w strukturę kultury widzianą zarówno oczyma samorządowców, jak i mieszkańców (niektóre dokumenty przywołują i cytują badania przeprowadzone wśród lokalnych społeczności na potrzeby ich części diagnostycznych);
- c) możliwość przyjrzenia się funkcjom kultury według lokalnych decydentów;
- d) możliwość zbudowania modeli życia kulturalnego dla Warmii i Mazur;
- e) przetestowanie narzędzia, które zamierzamy wykorzystywać do dalszego monitoringu kultury w ramach projektu „Obserwatorium Żywej Kultury – Sieć Badawcza” w pracach tzw. Węzłów Regionalnych tej sieci.

4.2.3 Ilościowo-jakościowe badanie recepcji wydarzeń kulturalnych w mediach „Kalendarz kultury Warmii i Mazur” (ewaluacja wydarzeń i działań kulturalnych)

Autorstwo narzędzia: Barbara Fatyga. (W kolejnych etapach badania zostały opracowane dodatkowe narzędzia por. opisy autorstwa:
Marcina Kapłona – <http://ozkultura.pl/node/1651>;
Piotra Rynkiewicza – <http://ozkultura.pl/node/2812>

i Sławomira Mołdy – <http://ozkultura.pl/node/2813>, por. też instrukcję B. Fatygi – <http://ozkultura.pl/node/965> (dostęp: 11.06.2014 r.).

Zbieranie danych: Ewa Zdrojowska.

Kodowanie: Barbara Fatyga; użyto metody kodowania „odręcznego” i programu Excel do uporządkowania danych oraz generowania zestawień liczbowych i procentowych.

Analizy, interpretacje i rekomendacje praktyczne:

Barbara Fatyga, Magdalena Dudkiewicz.

Pomysłem typologii wydarzeń podzielił się Przemysław Zieliński; typologię opracowała i zastosowała ogólnie do analizy wydarzeń Barbara Fatyga.

Badanie „Kalendarz kultury” również jest wymyślone w trakcie seminariów OŻK, podczas dyskusji nad możliwością zbudowania narzędzia do ewaluacji wydarzeń i działań kulturalnych. Pomysł zrealizował się w 2 wersjach: badania opartego na tezaurusie określał wydarzenia i działań oraz – w użytej tu wersji badania – wg kodów *in vivo*. Badanie polegało na wyborze 1 miesiąca w pełni sezonu turystycznego i monitorowaniu w tym okresie środków masowego przekazu (wybranych gazet oraz portalu internetowego) w celu zebrania zarówno zapowiedzi wydarzeń i działań kulturalnych, jak i relacji o charakterze recenzji (w trakcie lub po zakończeniu

wydarzenia/działania). Do monitoringu wybrane zostały: „Gazeta Wyborcza” (lokalny dodatek, „Gazeta Olsztyńska” wraz z dodatkami, „Nasz Olsztyniak”, „Dziennik Elbląski”, „Gazeta Giżycka”, „Nasz Elk.pl”, „Rozmaitości Elckie” „Gazeta Lidzbarska”, „Głos Lubawski”, „Głos Olecka”, „Gazeta Ostródzka” „Gazeta Piska”, „Kurier Mrągowski” oraz prywatny portal internetowy Olsztyn24.com. Zebrany materiał został zakodowany wg kategorii wyłanianych *in vivo* wraz z oznaczeniem ich wartości na skali (treści pozytywne, treści neutralne, treści negatywne), a następnie zliczony w liczbach bezwzględnych i procentach z uwzględnieniem różnych przekrojów wynikających z pytań badawczych, które pojawiały się – zgodnie z logiką badań jakościowych – w trakcie prowadzenia badania. Główne efekty tego etapu badania to:

- a) stworzenie typologii wydarzeń kulturalnych na Warmii i Mazurach;
- b) precyzyjne odtworzenie sposobów informowania o wydarzeniach kulturalnych przez medium tradycyjne („papierowa prasa” i nowoczesne medium elektroniczne – portal internetowy);
- c) zebranie dodatkowych informacji na temat jakości życia kulturalnego na Warmii i Mazurach.

4.2.4 Badanie terenowe „Konsultacje społeczne stanu kultury na Warmii i Mazurach”

Autorstwo narzędzia: Barbara Fatyga.

Przygotowanie narzędzia: Barbara Fatyga, Paweł Tomanek.

Realizacja badania terenowego: Barbara Fatyga, Magdalena Dudkiewicz, Paweł Tomanek przy **współpracy organizacyjnej** Marcina Kapłona, Sławomira Mołdy, Piotra Rynkiewicza i Ryszarda Michalskiego.

Transkrypcja zebranego materiału: Sławomir Mołda.

Analizy I stopnia: Paweł Tomanek.

Analizy II i III stopnia oraz rekomendacje praktyczne: Barbara Fatyga, Ryszard Michalski.

W pierwotnej koncepcji zakładaliśmy zbadanie 36 gmin dobranych według dwóch krzyżujących się kryteriów:

- a) podziału administracyjnego: w próbkę miało być proporcjonalnie do struktury w województwie 5 gmin miejskich, 10 miejsko-wiejskich i 21 wiejskich;
- b) rozkład gmin w powiatach miał mieć charakter jakościowy, uzależniony od takich kryteriów, jak sytuacja społeczno-kulturalna gminy, zdiagnozowana na podstawie analizy statystyk GUS (zob. rozdz. 2.1 – badanie danych zastanych), charakterystyk życia kulturalnego dostarczonych przez sędziów kompetentnych (współpracowników projektu z CEiIK).

W projekcie uwzględnialiśmy również *x factor* – nieprzewidziany czynnik. W tym wypadku pojawił się on jako społeczny ruch Obywateli Kultury. Badanie musiało zatem zostać skorygowane tak, aby uwzględnić udział w konsultacjach tej grupy osób. Interesujące jest też to, że nie wszyscy obecni na oficjalnym spotkaniu z Obywatelami Kultury (zob. Tabela 4.2B) opisywali siebie na liście obecności jako przedstawiciele tej grupy. Inne identyfikacje okazały się w tym wypadku „mocniejsze”.

Próba osób miała wynosić N=126 przedstawicieli personelu instytucji i organizacji oraz firm, a także lokalnych działaczy i animatorów kultury działających pojedynczo lub w grupach nieformalnych. Jednakże rozesełane we-

dług opisanych kryteriów zaproszenia na poszczególne spotkania (trzy razy odbyły się one w Olsztynie, raz w Ełku i raz w Ostródzie) spotykały się z różnym odzewem, na co ani organizatorzy badania, ani badacze nie mieli już wpływu. Wydaje się, że wobec trudności komunikacyjnych stopień realizacji próby (N=122 osoby) okazał się wystarczająco wysoki, podobnie jak reprezentacja poszczególnych typów instytucji i organizacji. Co ciekawe, kilka osób wzięło udział w dwóch spotkaniach, a zatem, formalnie rzecz biorąc, liczba uczestników poszczególnych spotkań była wyższa, jednak nie zostały tu one policzone podwójnie; gdyby tak było, liczba uczestników badania wynosiłaby N=136 osób²³. Szczegółową charakterystykę próby przedstawiamy w tabelach 4.2 (A-E) i 4.3.

Tabela 4.2A Badanie terenowe „Konsultacje społeczne” – dane o zrealizowanej próbie.

I Wizyta: Powiat Olsztyński 20.04.2012, Olsztyn, CEiIK				
Lp.	Typ instytucji/organizacji*	Afiliacje uczestników	Bezwzględna liczba uczestników	Miejscowości
1	Instytucje kultury	8	N=15 osób.	Barczewo, Dywity, Nidzica, Olsztyn, Olsztynek, Purda.
2	Samorząd terytorialny	5		
3	Media	1		
4	NGO	4		
RAZEM		18		6

* Niektóre osoby miały dwie afiliacje.

23 Z wyłączeniem każdorazowo obecnych podczas badania pracowników CEiIK, którzy zostali policzeni tylko raz.

Tabela 4.2B Badanie terenowe „Konsultacje społeczne” – dane o zrealizowanej próbie.

II Wizyta: Spotkanie u Prezydenta Olsztyna 21.04.2012, Olsztyn, Ratusz				
Lp.	Typ instytucji/organizacji*	Afiliacje uczestników	Bezwzględna liczba uczestników	Miejscowości
1	Instytucja kultury	6	N = 19 osób	Olsztyn (Obywatele Kultury)
2	Uczelnia wyższa	2		
3	Firmy komercyjne	2		
4	Obywatele Kultury; w tym bez innych afiliacji	6		
5	Artyści	3		
6	NGO	2		
7	Samorząd terytorialny	5		
RAZEM		26		1

* Niektóre osoby miały dwie lub nawet trzy afiliacje.

Tabela 4.2C Badanie terenowe „Konsultacje społeczne” – dane o zrealizowanej próbie.

III Wizyta: Spotkanie u Prezydenta Elku 17.05.2012, Elk, Ratusz				
Lp.	Typ instytucji/organizacji	Afiliacje uczestników*	Bezwzględna liczba uczestników	Miejscowości
1	Instytucje kultury	9	N = 21 osób	Dubeninki, Elk, Giżycko, Gołdap, Kowale Oleckie, Ruciane Nida, Szczytno, Stare Juchy, Olecko, Prostki, Wydminy
2	Samorząd terytorialny	3		
3	NGO	6		
RAZEM		18		11

* W tym wypadku kilka osób reprezentowało tę samą instytucję lub organizację.

Tabela 4.2D Badanie terenowe „Konsultacje społeczne” – dane o zrealizowanej próbie.

IV Wizyta: Ostróda 29.06.2012				
Lp.	Typ instytucji/organizacji*	Afiliacje uczestników	Bezwzględna liczba uczestników	Miejscowości
1	Instytucje kultury	7	N= 18 osób	Elbląg, Iława, Kurzętnik, Laseczno, Lubawa, Małdyty, Małe Bałówki, Miłomłyn, Morąg, Ostróda, Zalewo
2	Samorząd terytorialny	6		
3	Media	3		
RAZEM		16		11

* W tym wypadku dwie osoby reprezentowały tę samą instytucję lub organizację.

Tabela 4.2E Badanie terenowe „Konsultacje społeczne” – dane o zrealizowanej próbie.

V Wizyta: Olsztyn 4.10.2012				
Lp.	Typ instytucji/organizacji*	Afiliacje uczestników	Bezwzględna liczba uczestników	Miejscowości
1	Instytucje kultury	14	N= 49 osób	Barczewo, Dywity, Dźwierzuty, Giżycko, Laseczno, Morąg, Olsztyn, Pieniężno, Pilnik, Węgajty
2	Samorząd terytorialny	11		
3	Media	3		
4	Uczelnie wyższe	5		
5	NGO	10		
6	Firmy komercyjne w kulturze	1		
7	Artyści	6		
8	Inne instytucje	4		
RAZEM		54		10

* Niektóre osoby miały dwie lub nawet trzy afiliacje, kilka osób reprezentowało te same instytucje lub organizacje.

Tabela 4.3 Dane zbiorcza dla badania „Konsultacje społeczne” w lb²⁴.

Lp.	Instytucja/organizacja	Liczba reprezentantów w poszczególnych kategoriach*	Liczba zbadanych	Bezwzględna liczba uczestników badania po eliminacji powtórzeń
1	Instytucje kultury	44	Miejscowości po eliminacji powtórzeń: N=33	N=122 osoby
2	Samorząd terytorialny	30		
3	NGO	22		
4	Artyści	9		
5	Media	7		
6	Uczelnie wyższe	7	Powiatów: N=12	
7	Obywatele kultury, w tym bez innych afiliacji	6		
8	Inne instytucje	4	Powiatów Grodzkich: N=2	
9	Firmy komercyjne w kulturze	3	Gmin miejskich: N=8 Gmin miejsko-wiejskich: N=5 Gmin wiejskich: N=16	
RAZEM		131	-	

* Tu zostały policzone afiliacje, czyli de facto liczba reprezentowanych w badaniu instytucji, firm i organizacji.

Dane zbiorcze dotyczące badania terenowego przedstawione zostały w Tabeli 4.3. W tabeli tej wyeliminowaliśmy powtarzające się elementy charakterystyki próby. Widać

już, że najliczniej w badaniu wzięli udział przedstawiciele instytucji kultury (w przytłaczającej większości byli to dyrektorzy i pracownicy centrów i domów kultury), następnie przedstawiciele samorządu terytorialnego (od sołtysów aż po wysokich urzędników urzędu marszałkowskiego),

24 Wyrażenie „w lb” oznacza „w liczbach bezwzględnych”.

a następnie przedstawiciele organizacji pozarządowych. Pozostałe kategorie uczestników badania pojawiły się już zdecydowanie rzadziej.

Przed każdą wizytą badaczy w terenie podczas badania „*Konsultacje społeczne stanu kultury na Warmii i Mazurach*”, była przygotowywana kwerenda z badania „Mapa wiedzy i niewiedzy” (chodziło głównie o to, aby badacze przed spotkaniem z ludźmi kultury zapoznali się z dokumentami strategicznymi badanych powiatów i gmin) oraz narzędzie spełniające funkcję nietypowych „dyspozycji do wywiadu quasi-focusowego”, czyli tabele z danymi opisane w podrozdziale 4.2.1.

Przebieg tego badania był zróżnicowany – duży wpływ na to, iż trzy spotkania były bardzo udane, natomiast dwa pozostałe mniej, miały uwarunkowania przestrzenne (zbyt duże, oficjalne sale w elckim ratuszu i na zamku w Ostródzie nie sprzyjały nawiązywaniu kontaktu) oraz skład uczestników badania. Zdecydowanie lepiej udały się spotkania, gdy wśród osób badanych było mniej urzędników przychodzących „z obowiązku” i/lub „w zastępstwie szefa”; jeśli jednak urzędnicy zarazem mieli temperament działaczy społecznych i/lub pełnili obecnie albo w przeszłości dodatkowe funkcje organizacyjne czy społeczne, spotkania te były ciekawe i pełne pasji. Do szczególnie udanych należy zaliczyć ostatnią (piątą) wizytę w Olsztynie, podczas której wywiązała się,

ostra momentami, dyskusja między przedstawicielami lokalnych władz i Obywatelami Kultury. Spotkania te były nagrywane, następnie poddano je dokładnej transkrypcji. Tak przygotowany materiał stanowił podstawę do analiz. Główne efekty tego etapu badania to:

- a) wyjaśnienie różnic i podobieństw w danych prezentowanych badanych w tabelach gmin i powiatów (zob. podrozdział 1.2.1);
- b) zebranie komentarzy do danych od zbadanych osób; w tym inspirujących postulatów dotyczących sposobu zbierania informacji statystycznych;
- c) zebranie charakterystyk lokalnego życia kulturalnego i jego uwarunkowań;
- d) zebranie informacji (w postaci TST – por. niżej) do portretu ludzi kultury Warmii i Mazur.

4.5 Badanie Ludzi Kultury Warmii i Mazur przy pomocy TST (Testu Dwudziestu Stwierdzeń).

Autorstwo testu: Manfred Kuhn, Thomas McPartland²⁵.

Realizacja badania: Barbara Fatyga.

Analizy: Barbara Fatyga.

Interpretacje i rekomendacje praktyczne: Barbara Fatyga, Magdalena Dudkiewicz, Paweł Tomanek, Ryszard Michalski.

25 M.H. Kuhn and T.S. McPartland, *An empirical investigation of self-attitudes*. (in:) „*American Sociological Review*”, 19(1), 1954, ss. 68-76.

W trakcie badań terenowych ludzi kultury Warmii i Mazur poprosiliśmy o wypełnienie krótkiego testu, badającego koncepcję siebie (*self concept*). Uzyskaliśmy w ten sposób materiał badawczy od N=78 osób, zawierający N=1.221 kategorii charakteryzujących tę grupę. Gdyby wszyscy uczestnicy badania wypełnili test podając po 20 kategorii samoopisu, powinniśmy otrzymać N=1.560 kategorii. **Średnio podawano jednak 15,6 kategorii;** „rekordzista” podał ich 27; zaś „minimalista” – tylko 4. Kuhn uważał (na podstawie długoletniego doświadczenia w posługiwaniu się tym testem), że kategorie wybierane najczęściej przez badanych można uporządkować według pięciu kryteriów:

- a) identyfikacji z grupami społecznymi i klasyfikacjami;
- b) identyfikacji z ideologicznymi poglądami;
- c) identyfikacji z własnymi interesami (potrzebami);
- d) identyfikacji z poziomu ambicji;
- e) identyfikacji na bazie formułowania samoocen²⁶.

Narzędzie to zostało wybrane do badania z powodu łatwości jego realizacji, ale przede wszystkim dlatego, iż okazało się ono dobrą metodą badania sieci społecznych, a więc kapitałów społecznych (w kategorii tzw. wyrażen konsensualnych – identyfikacji z grupami społecznymi i klasyfikacjami) oraz kapitałów kulturowych (w kategorii tzw. wyrażen subkonsensualnych – samo-

opisów indywidualnych cech jednostek). Główne efekty tego etapu badania to:

- a) zebranie informacji o sieciach i więziach społecznych badanych osób;
- b) zebranie informacji do charakterystyki kompetencji kulturowych badanych osób;
- c) zebranie informacji do portretu ludzi kultury Warmii i Mazur.

²⁶ M. H. Kuhn, *Self-Attitudes by Age, Sex and Professional Training*, [w:] „*Sociological Quarterly*”, 1(1), 1960, ss. 39-56.

CZĘŚĆ TRZECIA

WYNIKI, ANALIZY, INTERPRETACJE I REKOMENDACJE CZĄSTKOWE

Rozdział 5: PROBLEMY FINANSOWANIA KULTURY NA WARMII I MAZURACH

5.1 Wybrane wyniki badania danych publicznych o finansowaniu kultury na Warmii i Mazurach

5.1.1 Dane GUS

Poniżej przedstawiamy wybrane dane – przede wszystkim ze względu na możliwość ich porównywania – dotyczące finansowania kultury w województwie. (Nie trzeba podkreślać, że te informacje budziły najwięcej emocji podczas wspomnianego badania terenowego).

Tabela 5.1 Wydatki na kulturę z budżetu województwa i budżetów powiatów, wartości skrajne, w zł.²⁷

Jednostka Samorządu Terytorialnego	Rok 2000	Rok 2011
Województwo warmińsko-mazurskie	19.836.432	58.703.668
Średnia dla Polski (województwa)	36.955.364	86.510.608
Średnia dla Polski (powiaty)	201.745	328.746
Powiat giżycki	839.000	283.580
Powiat piski	49.477	634.508
Powiat grodzki Olsztyn	0	0
Powiat grodzki Elbląg	0	0
Powiat bartoszycki	0	165.112
Powiat iławski	0	79.695
Powiat nidzicki	0	38.000

Źródło: BDL GUS, opracowanie dla Mojej Polis i portalu OŻK-SB Ludwika Malarska, wybór danych i opracowanie tabeli – BF.

²⁷ W tej tabeli i we wszystkich następnych, w których porównujemy dane, kolorystycz-

na paletą **niebieską** zaznaczono niskie wartości wskaźników (im bardziej nasycony błękit, tym „gorzej”), zaś paletą **różową** - wartości najwyższe dla województwa (im bardziej róż zbliża się do brązu, tym wyższe wartości).

Informacje zamieszczone poniżej ułożone są następująco:

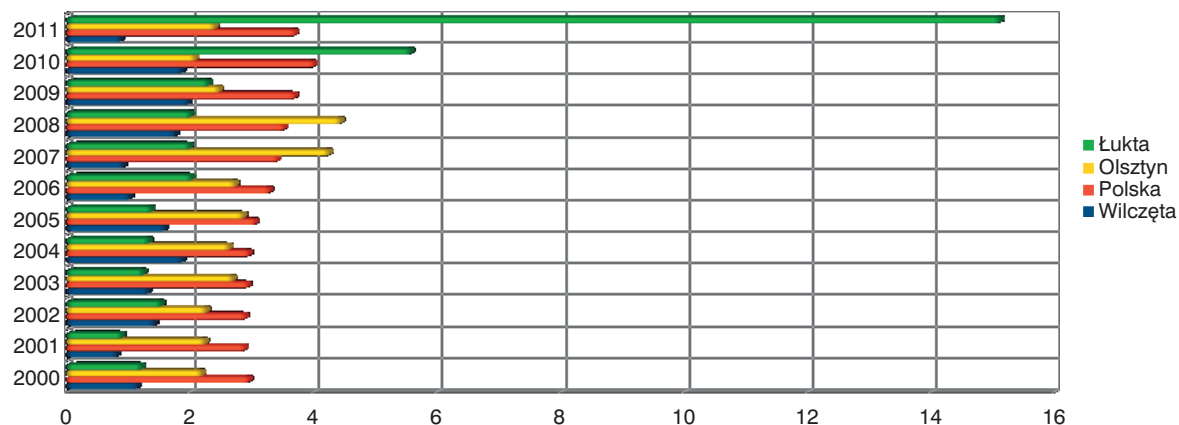
- zaprezentowane są najwyższe i najniższe wartości wskaźnika dla danej JST w 2000 roku, uznanym tu za punkt wyjścia i w roku 2011 lub 2010, z których to lat pochodzą ostatnie opracowane dane;
- tam gdzie to było uzasadnione, wskazaliśmy też średnią wartość wskaźnika dla Polski;
- podobnie – w uzasadnionych przypadkach – podaliśmy ile gmin lub powiatów charakteryzowało się wyższą lub niższą od średniej ogólnopolskiej wartością danego wskaźnika.

W rankingu województw pod względem wydatków na kulturę województwo warmińsko-mazurskie w 2000 roku znajdowało się na pozycji **dwunastej**, zaś w 2011 roku – wydając nadal poniżej średniej krajowej – przesunęło się na pozycję **dziesiątą**. Interesująco przedstawia się sytuacja finansowania kultury w powiatach Warmii i Mazur: powiaty grodzkie – według danych GUS – nie finansują kul-

tury, zaś tam, gdzie w 2000 roku wydawano znacząco powyżej średniej krajowej (powiat giżycki) obecnie wydaje się poniżej analogicznej wartości. Bardzo duży wzrost wydatków nastąpił w powiecie piskim, zaś inne powiaty spośród tych, które nie finansowały kultury w roku 2000 – w roku 2011 (bartoszycki, iławski i nidzicki) przeznaczają na to ułamek swoich budżetów.

Sytuację w gminach za cały okres 2000-2011 przedstawiają, dla wybranych gmin wydających najwięcej i najmniej w roku 2011 oraz dla stolicy województwa, wykresy 5.1 i 5.2.

Wykres 5.1 Wydatki na kulturę z całości budżetów gmin i miast na prawach powiatu, wartości skrajne w %

Źródło: BDL GUS, opracowanie dla Mojej Polis i OŻK-SB Ludwika Malarska, wybór danych i opracowanie wykresu – BF.

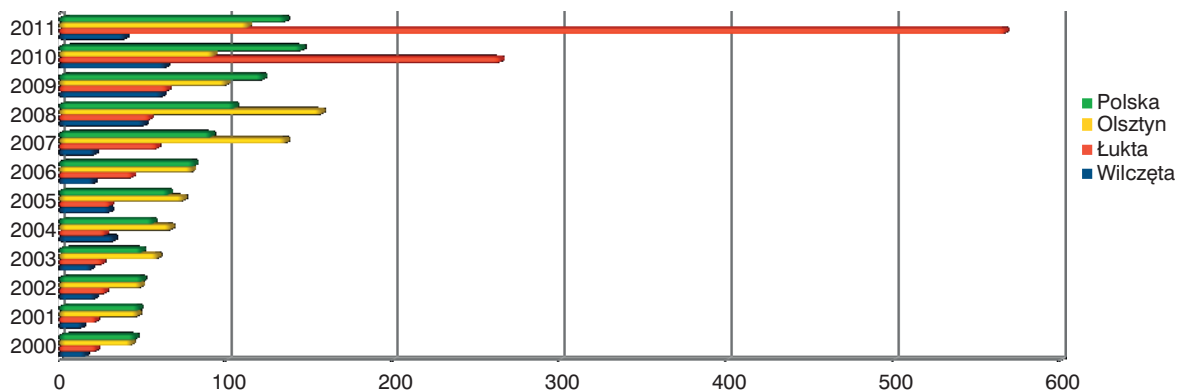
Widoczny na Wykresie 5. 1, niestychany wręcz w stosunku do średniej ogólnopolskiej wzrost wydatków na kulturę w gminie Łukta był spowodowany – jak łatwo się domyślić – inwestycją w infrastrukturę: wybudowano tam dom kultury. Można oczekiwać, że – tak jak w innych JST – po zakończeniu inwestycji wydatki spadną do poprzedniego poziomu lub będą w wolnym tempie wzrastać. Podobną sytuację widać w odniesieniu do Olsztyna w latach 2007-2008 i do Wilcząt w latach 2004-2005 oraz 2008-2010. Z kolei, wykres 5.2 pokazuje wybrane, skrajne dane dla wydatków na kulturę z budżetów gmin i miast na prawach powiatu, w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2000-2011. Siłą rzeczy są to te same gminy, ale dane układają się nieco inaczej.

Warto zauważyć, iż w gminie Wilczęta w latach 2000-2012 wydatki na kulturę w przeliczeniu na jednego mieszkańca nie tylko nie przekroczyły średniej krajowej, ale nawet nie osiągnęły poziomu 100 zł. Podobnie było w gminie Łukta, w której – dzięki inwestycji – przekroczyły wszelkie miary tylko w dwóch ostatnich latach. Olsztyn zbliżał się do średniej w latach 2000-2002 i w roku 2006, a przekraczał ją w latach 2004-2005 i 2007-2008, aby w ostatnich trzech latach (2009-2011) znów spaść poniżej niej.

5.1.2 Dane z bazy SZPON (programy dofinansowania kultury Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego)

Wyniki zestawienia pokazują, iż – w porównaniu do innych źródeł – dofinansowanie z programów MKiDN w trzech ostatnich latach dla województwa nie było oszałamiające. W tym kontekście warto jednak przypomnieć, iż większość priorytetów w tych programach podlega procedurom konkursowym. Tymczasem – jak przedstawiliśmy to poniżej, w komentarzach badanych Ludzi Kultury do

Wykres 5.2 Wydatki na kulturę z budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca, wartości skrajne, w zł

Źródło: BDL GUS, opracowanie dla Mojej Polis Ludwika Malarska, wybór danych i opracowanie wykresu – BF.

Tabela 5.2 Dofinansowanie kultury w województwie warmińsko-mazurskim z programów MKiDN w latach 2009-2011, w lb i w zł.

Typ dofinansowania/programu	2009		2010		2011	
	Liczba podmiotów	Suma	Liczba podmiotów	Suma	Liczba podmiotów	Suma
Infrastruktura kulturalna	22	3.420.000	17	1.336.141	21	2.579.850
Wydarzenia kulturalne	30	1.079.221	52	2.876.071	39	2.663.131
Zakup nowości bibliotecznych	125	793.446	12	223.768	-	-
Zakup i ochrona dzieł sztuki	17	3.317.987	29	4.291.109	31	2.868.376
Dofinansowanie ogółem	194	8.610.654	110	8.727.089	91	8.111.357

Źródło: dane MKiDN opracowane przez zespół OŻK, zestawienie _ Paweł Misiak, BF.

kwestii startowania w konkursach i ubiegania się o dodatkowe pieniądze na realizację projektów – odnoszą się oni do tego sposobu działania ciągle niechętnie. Dane nie pozwalają na razie wskazać tu żadnego wyrazistego trendu. Dodatkową trudność w poszukiwaniach jakichś regularności stanowią zmiany w priorytetach, na które dzielą się programy, wyznaczanych corocznie przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

5.1.3 Dane o projektach Unii Europejskiej

Poniżej prezentujemy zestawienie danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, dostępnych na portalu Moja Polska, pokazujących skalę finansowania wybranych zadań z zakresu kultury.

Tabela 5.3 Dofinansowanie wybranych projektów z zakresu kultury na terenie województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2009-2011 ze środków Unii Europejskiej, w zł, wraz z pozycjami Warmii i Mazur w rankingu województw.

Rodzaj projektu	Lata	Średnia dla Polski	Suma	Ranga
Ochrona dziedzictwa kulturowego	2009	61.921.704	41.454.025	8
	2010	139.012.288	74.992.838	11
	2011	150.412.640	73.789.273	12
Infrastruktura kulturalna	2009	151.764.176	101.820.496	12
	2010	248.167.360	149.084.360	9
	2011	263.348.352	146.505.859	10
Infrastruktura turystyczna	2009	156.160.144	365.490.090	1(!)
	2010	320.522.656	365.490.090	7
	2011	398.315.776	645.689.564	3

Źródło: dane Ministerstwa Rozwoju Regionalnego z bazy SIMIK, opracowane przez Moją Polis, zestawienie – BF.

Jeśli porównamy wydatki z budżetów gmin i miast na prawach powiatów wzięte w skali wojewódzkiej (zob. Tabela 5.1), to okaże się, że tylko jedna pozycja z Tabeli 5.3 jest od nich niższa („ochrona dziedzictwa kulturowego” w 2009 roku). W 2011 roku nakłady unijne na tę samą pozycję były wyższe niż wydatki JST na kulturę ogółem!

Warto zwrócić uwagę na fakt, że o ile dofinansowanie kultury sytuuje województwo zdecydowanie poniżej średniej krajowej, o tyle w inwestowaniu w infrastrukturę turystyczną Warmia i Mazury lokują się nie tylko powyżej średniej, ale również na bardzo wysokich pozycjach w rankingu województw. Wskaż-

nik dotyczący infrastruktury turystycznej informuje nie tylko o tym, jaką wartość ma na danym obszarze dofinansowywanie z funduszy UE projektów dotyczących budowy i rozbudowy infrastruktury turystycznej (w tym rekreacyjno-sportowej), ale także (łącznie) o wartości dofinansowania organizacji imprez i wydarzeń turystycznych, promocji produktów turystycznych i tym podobnych przedsięwzięć. Niestety, dane o usługach kulturalnych nie są jeszcze dostępne²⁸.

²⁸ Po uzyskaniu dostępu do danych ten fragment raportu zostanie niezwłocznie uzupełniony.

Tabela 5.4 Dofinansowanie ochrony dziedzictwa kulturowego kultury dla gmin i miast na prawach powiatu na terenie województwa warmińsko-mazurskiego w roku 2011 ze środków Unii Europejskiej, w zł.

Rodzaj projektu	Beneficjenci	Sumy
Ochrona dziedzictwa kulturowego Średnia dla Polski = 969.402	Olsztyn PG	44.194.556
	Elbląg miasto PG	20.589.862
	Pisz GMW	5.129.111
	Reszel GMW	1.538.173
	Morąg GMW	823.521
	Kiwity GW	793.000
	Elk GM	721.051

* Skróty oznaczają: PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.
 Źródło: dane Ministerstwa Rozwoju Regionalnego z bazy SIMIK, opracowane przez Moją Polis; zestawienie – BF.

Jak widać, nie tylko duże JST otrzymały dofinansowanie na ochronę dziedzictwa – ta banalna obserwacja jest istotna dla dalszej analizy (dokumentów strategicznych – zob. podrozdział 5.2). Ponadto cztery JST otrzymały dofinansowanie powyżej średniej ogólnopolskiej.

Dla Warmii i Mazur niezwykle istotne są – o czym także mówią dokumenty strategiczne – problemy z infrastrukturą kulturalną, która, jeżeli wierzyć tym dokumentom, jest w bardzo złym stanie. W tym wypadku jednak przyznane dotacje z funduszy europejskich dla wszystkich podmiotów są zdecydowanie niższe niż średnia dla Polski.

Dane o dofinansowaniu infrastruktury i usług turystycznych są zdecydowanie najobszerniejsze, co było już widać w tabeli 5.3. Ogółem 91 JST (na 116), czyli 78% gmin i miast na prawach powiatu otrzymało dofinansowanie z Unii Europejskiej na rozwój turystyki, z czego **powyżej średniej dla Polski 25 gmin** (poza pierwszymi dziesięcioma wymienionymi w Tabeli 5.6 były to: Paśćk, gmina wiejska Elbląg, Rychliki, Elk miasto, gmina wiejska Ostróda, Morąg, Miłomłyn, Małdyty, Olsztynek, Węgorzewo, Gietrzwałd, Stare Juchy, gmina miejska i wiejska Szczytno oraz Pisz); najniższą kwotę dotacji – 12.000 zł otrzymały: Dąbrówno, Grunwald, Jeziorany,

Tabela 5.5 Dofinansowanie infrastruktury kulturalnej dla gmin i miast na prawach powiatu na terenie województwa warmińsko-mazurskiego w roku 2011 ze środków Unii Europejskiej, w zł.

Rodzaj projektu	Beneficjenci	Sumy
Infrastruktura kulturalna Średnia dla Polski = 262.348.352	Olsztyn PG	66.596.361
	Grunwald GW	26.870.537
	Mrągowo GM	12.562.486
	Elbląg PG	8.929.110
	Kętrzyn GM	8.081.689
	Giżycko GM	6.000.000
	Łukta GW	5.142.117
	Ława GM	4.977.716
	Działdowo GM	3.358.056
	Elk GM	3.156.827
	Lidzbark Warmiński GM	830.960

* Skróty oznaczają: PG – powiat grodzki, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.

Źródło: dane Ministerstwa Rozwoju Regionalnego z bazy SIMIK, opracowane przez Moją Polis; zestawienie – BF.

gmina miejska Lubawa i Susz. Ranking dziesięciu JST z najwyższymi sumami dotacji w 2011 roku przedstawiliśmy w Tabeli 5.6.

5.1.4 Wnioski i rekomendacje szczegółowe

Sumy przyznane przez Unię Europejską na rozwój infrastruktury i usług turystycznych mogą wywoływać zawrót

głowy u lokalnych włodarzy, zwłaszcza że funduszy przeznaczonych na kulturę z tego samego źródła jest w dyspozycji władz lokalnych mniej i są one nieporównywalnie niższe. Ten fragment analizy nabiera szczególnego znaczenia jako kontekst dla jednej z najważniejszych analiz polityki kulturalnej, czyli celów rozwojowych formułowanych w dokumentach strategicznych.

Tabela 5.6 Dofinansowanie infrastruktury i usług turystycznych dla gmin i miast na prawach powiatu na terenie województwa warmińsko-mazurskiego w roku 2011 ze środków Unii Europejskiej, w zł, 10 pierwszych rang.

Rodzaj projektu	Beneficjenci	Ranga	Sumy
Infrastruktura i usługi turystyczne Średnia dla Polski = 2.554.510	Ostróda GM	1	155.366.847
	Lidzbark Warmiński GM	2	97.204.665
	Olsztyn PG	3	74.792.463
	Goldap GMW	4	39.024.618
	Olecko GMW	5	36.487.310
	Zalewo GMW	6	31.807.476
	Itawa GM	7	30.166.200
	Giżycko GM	8	20.916.829
	Braniewo GM	9	17.664.652
	Giżycko GW	10	16.449.385

* Skróty oznaczają: PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.
Źródło: dane Ministerstwa Rozwoju Regionalnego z bazy SIMIK, opracowane przez Moją Polis; zestawienie – BF.

5.2 Dane z analizy dokumentów strategicznych

W rezultacie zakodowania zebranego materiału w bazie danych znalazły się 22 kody dotyczące kwestii finansowych, poruszanych w strategiach, programach i planach gmin i powiatów Warmii i Mazur. Dotyczyły one wszelkich rodzajów dotacji, wydatków, wolontariatu, wyników finansowych placówek oraz cen biletów. W Tabeli 5.7 zestawione zostały dane obrazujące, jakie typy dotacji pojawiały się w horyzoncie uwagi twórców analizowanej dokumentacji.

O dotacjach europejskich najczęściej pisano w dokumentach z najniższego poziomu administracyjnego – miejscowości i sołectw, co dobrze świadczy o ich samodzielności, ale może też być świadectwem efektu *pecunia ilinx* (oszołomienia nadmiarem pieniędzy), wspomnianego we wniosku z poprzedniego fragmentu raportu. Dotacje europejskie i dotacje z budżetu państwa oraz od sponsorów opisano także w dokumentach strategicznych powiatów grodzkich, a więc Olsztyna i Elbląga – dwóch największych miast regionu.

Tabela 5.7 Odsetek dokumentów strategicznych, w których pojawiły się wzmianki o różnych typach dotacji na działalność kulturalną.

Typ dotacji	P N=34	PG N=15	GM N=39	GMW N=56	GW N=88	M N=33	OGÓŁEM N=265
dotacje europejskie	8,8	33,3	5,1	10,7	11,4	39,4	14,6
dotacje z budżetu państwa	8,8	33,3	5,1	1,8	6,8	9,1	7,5
dotacje sponsorów	2,9	20,0	2,6	5,4	3,4	3,0	4,5
dotacje ogólnie	5,9	13,3	0,0	3,6	2,3	12,1	4,5
wolontariat	0,0	6,7	0,0	3,6	5,7	0,0	3,0
dotacje samorządu wojewódzkiego	0,0	13,3	0,0	1,8	0,0	12,1	2,6
dotacje samorządu powiatowego	5,9	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	1,1
dotacje samorządu gminnego	0,0	13,3	0,0	0,0	1,1	0,0	1,1
dotacje NGO	2,9	0,0	0,0	0,0	1,1	3,0	1,1

* Skróty oznaczają: P – powiat, PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska, M – miejscowości.

Źródło: opracowanie własne – PT.

Tabela 5.8 Odsetek dokumentów strategicznych, w których pojawiły się wzmianki o wydatkach na kulturę.

Typ wydatków	P N=34	M/P N=15	GM N=39	GMW N=56	GW N=88	M N=33	OGÓŁEM N=265
wydatki gminy na kulturę	0,0	40,0	7,7	17,9	15,9	42,4	17,6
wydatki sołectw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	24,2	3,0
wydatki powiatu na kulturę	8,8	0,0	2,6	0,0	0,0	3,0	1,9
wydatki placówek kultury	0,0	13,3	2,6	0,0	0,0	0,0	1,1
wydatki NGO	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,4
wyniki finansowe placówek	0,0	6,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
ceny biletów	0,0	6,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4

* Skróty oznaczają: P – powiat, PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska, M – miejscowości.

W Tabeli 5.8 pokazujemy z kolei, jakie typy wydatków opisano w dokumentach strategicznych.

5.2.1 Wnioski i rekomendacje szczegółowe

Najczęściej informacje o wydatkach na kulturę znajdowaliśmy w dokumentach najmniejszych z badanych tu podmiotów, czyli miejscowości i sołectw oraz w dokumentach powiatów grodzkich. Na tle ogółu zbadanych dokumentacji najgorzej wypadają dokumenty powiatowe, a w dalszej kolejności – dokumenty gmin miejskich, które relatywnie rzadko wskazują wydatki na kulturę. Te dane wydają się ciekawsze niż poprzednie również z tego względu, że pokazują, iż w dokumentach nie istnieje prawie wcale problematyka wydatków organizacji pozarządowych (choć te organizacje pojawiają się jako beneficjenci dotacji JST). Wydatki na placówki kultury wskazywano tylko w powiatach grodzkich i (znacznie rzadziej) w dokumentach gmin miejskich. Wyniki finansowe instytucji kultury i ceny biletów (w tej ostatniej sprawie zob. też podrozdział 5.3) brano pod uwagę już tylko w dokumentacji Olsztyna i Elbląga. Na marginesie można zauważyć, że o dotacjach wszelkiego rodzaju w badanych dokumentach pisze się chętniej niż o wydatkach. Można podejrzewać, że władze, pisząc o pozyskanych dotacjach – zwłaszcza tak dużych w liczbach bezwzględnych, jak dotacje na turystykę – mogą liczyć na dobry efekt wizerunkowy, gdy tymczasem skrupulat-

nie rozliczanie się z wydatków na tak mglistą sferę jak kultura, na której, co gorsza, *każdy się zna*, mogłoby pociągnąć za sobą niewygodne pytania, podważające np. zasadność tych wydatków, co zawsze grozi „autorytetowi” władzy.

Po raz kolejny pojawia się tu **potrzeba ujednolicenia sposobu przygotowywania diagnoz jako podstawy formułowania założeń polityki kulturalnej**, opisana już wyżej.

5.3 Dane z badania recepcji wydarzeń kulturalnych w mediach

W tym typie źródeł danych znalazły się wyłącznie informacje o cenach biletów oraz skrupulatnie podawane informacje o wolnym wstępie na niektóre wydarzenia, co podkreślano zwłaszcza w wypadku imprez rodzinnych. Tu wskazywano też opłaty ulgowe dla rodzin w wysokości 10 zł za osobę (co przy rodzinie z trójką dzieci jest już znacznym wydatkiem, albowiem każdy rodzic wie, iż na cenie biletu rodzinne wyjście nigdy się nie kończy) oraz imprezy dla dzieci. Co znamienne, w żadnym ze zbadanych tekstów nie pojawiły się komentarze do wysokości opłat za uczestnictwo wydarzeniach kulturalnych.

Najwyższa bezwzględna cena dotyczyła karnetu na festiwal *Mulatka* i wynosiła 200 zł (co w wypadku wielu festiwali nie wydaje się dużą kwotą). W kolejnych przedziałach ceny pojedynczych biletów układały się od 80 do 65 zł (stosunkowo rzadko); od 50 do 40 zł (nieco częściej) i od 35 do 20 zł, ale zdecydowanie najwięcej w badanej próbie było wskazań na ceny jeszcze niższe: od 15 do 10 zł. Pojawiły się też ceny raczej symboliczne – na poziomie 3 i 4 zł.

5.3.1 Wnioski szczegółowe

Warto pamiętać, że w regionie ze wskaźnikiem zatrudnienia, który w 2011 roku wynosił 61%²⁹ oraz z przeciętnym wynagrodzeniem brutto, które w tymże roku było w skali województw najniższe w Polsce i wynosiło 3019 zł³⁰, dla wielu osób, w tym rodzin z dziećmi, nawet ta najniższa cena jest „zaporowa”, zwłaszcza jeżeli w rodzinie jest kilkoro dzieci, które chcą wziąć udział w jakiejś imprezie.

5.4 Komentarze Ludzi Kultury

Ludzie Kultury Warmii i Mazur narzekali oczywiście na zbyt niskie dotacje, ale w gruncie rzeczy ich uwagę przy-

kuły inne kwestie. Przede wszystkim w trakcie dyskusji pojawiły się wątki krytyczne wobec sposobów liczenia przez GUS gminnych wydatków na kulturę. Stwierdzono bowiem, że realne wydatki są na ogół znacznie wyższe niż podawane w statystyce publicznej. Przykładem są chociażby niektóre gminy w województwie spośród tych, w których nie ma instytucji kultury poza biblioteką lub punktem bibliotecznym. (Przypomnijmy w tym kontekście, że według GUS w 2011 roku w 24 gminach województwa nie było domów lub ośrodków kultury, klubów, ani świetlic – zob. rozdział 6). Słusznie podnoszono fakt, iż nieobecność instytucji innych niż biblioteki nie oznacza, że pod względem życia kulturalnego jest tam *pułstynia*. Imprezy, wydarzenia i działania kulturalne mogą bowiem organizować (i często to robią) inne podmioty: właśnie bibliotekarki, samorząd gminny, organizacje pozarządowe, pojedynczy liderzy itd. (zob. rozdział 7). Niemniej jednak skala tego zjawiska jest trudna do uchwycenia, ponieważ – jak piszemy w rozdziale 6.3 – części diagnostyczne dokumentów programowych i strategicznych nie dają podstaw do rzetelnego uzupełnienia danych GUS. Ciekawe, że w konsultacjach z ludźmi kultury nie pojawił się wątek dofinansowania kultury z projektów unijnych.

Tematem, który początkowo przyprawiał zebranych o sporą wesołość, była kwestia „zarabiania na kulturze”. Idee obecne w debacie publicznej, w dużej mierze sty-

²⁹ Wskaźnik zatrudnienia to odsetek osób zatrudnionych spośród ogółu ludności w wieku produkcyjnym.

³⁰ Na poziomie powiatów w 2011 roku tylko Olsztyn, Elbląg i powiat olsztyński miały wynagrodzenia brutto przekraczające średnią krajową.

mulowane przez MKiDN oraz podległe mu instytucje, są raczej obce w tym obiegu dyskursywnym. Jednakże po wytłumaczeniu na czym ten pomysł polega i jak wyobrażamy sobie pomiar takich działań, wykazano duże zainteresowanie tą innowacją. Badani uznali bowiem, że może to wzmocnić również ich status na scenie publicznej w społeczności lokalnej, jako partnera, który nie tylko *wiecznie generuje koszty*, ale i potrafi przynosić zyski. Wyrażano też jednak obawy czy takie narzędzia dane do ręki władzom nie spowodują, iż autoteliczne wymiary kultury, wymagające nakładów finansowych, lecz nie przynoszące widzialnego zysku, nie będą jeszcze bardziej niż dotąd zaniedbywane, a przymus wykazywania się współczynnikami zyskowności *nie zamorduje* lokalnych instytucji. (Szczegóły podajemy w rekomendacjach do niniejszego rozdziału).

Kolejnym wątkiem, który pojawił się podczas wizyt konsultacyjnych, był problem sposobu dzielenia pieniędzy, odczuwanego często jako niesprawiedliwy i wręcz szkodliwy społecznie. Niestety, w wielu miejscach Warmii i Mazur istnieje **konkurencja** i **ostra rywalizacja** o dostęp do samorządowych pieniędzy na kulturę, zarówno między instytucjami, jak i między instytucjami a organizacjami pozarządowymi. W związku z tym problemem wskazywano także na **nepotyzm** i **niedemokratyczne reguły** dzielenia funduszy. W tym kontekście zastanawiano się również nad modelem funkcjonowania gminnego,

powiatowego, miejskiego i wiejskiego życia kulturalnego w województwie. W kwestii kształtu kultury i jej orientacji na model *eventowy* lub na model *usług dla ludności* zdania także były podzielone. Koncepcja *robienia kultury pod turystów*, jakkolwiek nie wywoływała niczyjego entuzjazmu, to jednak przez część badanych osób była dość fatalistycznie przyjmowana jako zło nieuchronne i konieczne.

Kolejny wątek to ujawniona podczas spotkań kontrowersja dotycząca innych sposobów pozyskiwania pieniędzy niż tylko z dotacji samorządu lub władzy państwowej. Tu zaznaczył się bardzo wyraźny podział między badanymi Ludźmi Kultury. Większość z nich przyznawała, że **nie chce, nie lubi** lub **nie potrafi** pozyskiwać na swoje pomysły pieniędzy z zewnątrz. Zaobserwowany podział nie układał się jednak tak prosto, by na dotację czekali tylko *placówkowicze*, zaś obrotnością w pozyskiwaniu środków wykazywali się *pozarządowcy*. W gruncie rzeczy podział ten dotyczy obu grup, bowiem również organizacje nauczyły się korzystać z obowiązku finansowania NGO przez gminy. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że niechęcią do aktywniejszego zdobywania pieniędzy charakteryzowali się zwykle ci spośród respondentów, których **poglądy na modele życia kulturalnego były najbardziej konserwatywne**, by nie powiedzieć **pateralistyczne**, a zarazem byli to ci, którzy byli **najbardziej niechętni zmianom** w sposobie organizacji ich własnej

pracy (przechodzeniu od modelu instytucjonalnego do animacyjnego) oraz w sposobie funkcjonowania swoich instytucji i ich oferty.

5.5 Wnioski i rekomendacje praktyczne

Konieczne jest **stworzenie rzetelnego i dokładnego diagnostycznego kwestionariusza stanu kultury od poziomu sołectwa aż po poziom województwa, obejmującego – rzecz jasna – kwestie finansowe**. Kwestionariusz taki powinien zawierać nie tyle zestawienia księgowo (bilansowe), ile przejrzyste i jak najprecyzyjniej wskazane wydatki na kulturę, uporządkowane według źródeł i celów. Wydatki te powinny być monitorowane w układzie rocznym, z podziałem na takie kategorie, jak infrastruktura, wydarzenia i działania kulturalne, koszty zatrudnienia personelu (zestawione tak, by dało się wyliczać proporcje między personelem merytorycznym a pomocniczym, co jest ważne zwłaszcza dla dużych instytucji kultury) oraz kilka innych dodatkowych kategorii przydatnych władzom lokalnym do prowadzenia odpowiedzialnej polityki kulturalnej. Kategorie te powinny zostać ustalone w drugim etapie konsultacji społecznych niniejszego projektu (czyli po ogłoszeniu i publicznym udostępnieniu raportu). Ważne jest, by kwestionariusz

był niesprzeczny z kwestionariuszem zbierania danych przez GUS. Tu potrzebna jest wcześniejsza konsultacja z GUS i określenie, w jakim kierunku będą następowały zmiany dotyczące systemu zbierania danych o finansowaniu kultury w statystyce publicznej.

Warto także lobbować w MKiDN (nam udało się to do tej pory tylko częściowo, co nie daje żadnego sensownego efektu³¹), aby dane o finansowaniu kultury zbierane w tak zwanej bazie SZPON były na poziomie wniosków rejestrowane wraz z terytami. Umożliwiłoby to budowanie baz danych z geolokalizacją i możliwością monitorowania danego terenu.

31 Po naszym pierwszym raporcie dotyczącym bazy danych o programach ministra, MKiDN obiecało uwzględnić w systemie EBOI tak zwane teryty, czyli kody terytorialne GUS, umożliwiające precyzyjne porównywanie danych w układach ogólnopolskich i lokalnych. Niestety, we wnioskach z EBOI składanych w 2012 roku na rok 2013 teryty znalazły się (zupełnie nie rozumiemy, dlaczego) tylko w odniesieniu do wnioskodawców reprezentujących JST, a nie instytucje kultury i inne podmioty uprawnione. W tej sytuacji zbudowanie sieci monitorującej system finansowania kultury jest ciągle bardzo trudne.

Chcemy też zarekomendować instytucjom kultury i innym organizatorom życia kulturalnego narzędzie autorstwa dr. Rafała Kasprzaka z SGH, służące do pomiaru ekonomicznego oddziaływania wydarzenia opracowane w portalu www.ekonomiawkulturze.pl. Pozwala ono na obliczenie poziomu ekonomicznego oddziaływania wydarzenia na gospodarkę lokalną. Ekonomiczne oddziaływanie wydarzenia, na gospodarkę lokalną oblicza się w oparciu o założenie o dwóch typach efektów generowanych w wyniku realizacji wydarzenia na terenie gminy:

- efektów bezpośrednich (EB) – uwzględniających bezpośrednio wydatki generowane przez wydarzenie (Ww), które odbyło się na terenie regionu oraz wydatki osób odwiedzających określone wydarzenie (Wu);
- efektów indukowanych (EI) – uwzględniających dalszy wzrost wydatków wywołany wzrostem przychodów w gospodarce regionu wynikających z realizacji wydarzenia.

Narzędzie to jest udostępniane przez autora w wolnym dostępie (bardziej zaawansowane analizy są płatne, ale podstawowy serwis jest darmowy).

Rozdział 6: INFRASTRUKTURA WARMIŃSKO-MAZURSKIEJ KULTURY

6.1 Charakterystyka danych

Infrastrukturę opisaliśmy przede wszystkim przy pomocy Indeksu Instytucji Kultury GUS zestawionego przez Ludwikę Malarską dla Obserwatorium Żywej Kultury – Sieci Badawczej i Mojej Polis³². Dane GUS na ten temat pochodzą z cyklicznego badania „Kultura” i są dostępne tylko za lata 2009 i 2011 (m.in. z powodu zmian w sposobie kategoryzacji danych przez tę instytucję uniemożliwiających ich porównywanie). Wskaźnik ten (IIK) pokazuje łączną liczbę wszystkich instytucji kultury, na których spoczywa obowiązek sprawozdawczy wobec GUS, należących w Banku Danych Lokalnych do kategorii „kultura i sztuka”. Są to: biblioteki i ich filie oraz punkty biblioteczne; domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice; instytucje muzyczne: filharmonie i orkiestry symfoniczne oraz kameralne; teatry: dramatyczne, muzyczne, rozrywkowe, operetki i teatry tańca, baletu, musicalu, teatry operowe, teatry lalkowe; obiekty działalności wystawienniczej: galerie i salony sztuki; kina stałe i muzea łącznie z ich oddziałami.

32 <http://www.mojapolis.pl/pointers/map/80/#> dostęp: 11.06.2014 r.

Oczywiście w większości JST Warmii i Mazur wszystkie te instytucje nie występują – w każdej gminie Warmii i Mazur jest obecnie co najmniej jedna biblioteka, jej filia lub punkt biblioteczny. Jeżeli są tam tylko dwie instytucje, to drugą jest albo dom kultury (lub jakaś jego mutacja, np. Ośrodek Kultury i Sportu itp.) albo świetlica.

Oprócz danych z IIK do opisanego efektywności instytucji – czyli ich wstępnej ewaluacji – użyliśmy także innych danych GUS wyliczonych w rozdziale 8 raportu, poświęconym wydarzeniom i w rozdziale 5, poświęconym portretowi uczestników kultury i ich aktywności.

6.2 Wyniki analiz

6.2.1 Dane GUS: Indeks Instytucji Kultury

Wyniki analizy IIK dla Warmii i Mazur przedstawione są w Tabeli 6.1. Z indeksu wynika, że w badanych latach wszystkich instytucji kultury objętej sprawozdawczością GUS było: w 2009 roku – 531; zaś w 2011 roku – 523. Tak więc w ciągu dwóch lat z mapy województwa zniknęło osiem instytucji, ale dopiero dokładniejsze przyjrzenie się sytuacji w gminach i miastach na prawach powiatu pozwala dokładniej określić dynamikę i znaczenie tych zmian.

W 5 gminach pojawiły się w badanym okresie nowe instytucje (w tym w 2 gminach wiejskich i 3 miejsko-wiejskich), zaś w 14 jednostkach – zniknęły (w 2 powiatach grodzkich, 5 gminach miejskich, 4 miejsko-wiejskich i 5 wiejskich).

Tabela 6.1 Zmiany w liczebności instytucji kultury i organizacji pozarządowych (bez OSP) w latach 2009 i 2011.

Lp.	Jednostki samorządu terytorialnego			Instytucje kultury		Fundacje i stowarzyszenia	
	Gmina	Powiat	Typ gminy	2009	2011	2009	2011
1	Olsztyn	Powiat m. Olsztyn	powiat grodzki	51	46	711	780
2	Elbląg	Powiat m. Elbląg	powiat grodzki	21	19	350	375
3	Giżycko	Powiat giżycki	wiejska	19	21	16	17
4	Ostróda	Powiat ostródzki	wiejska	13	12	26	28
5	Grunwald	Powiat ostródzki	wiejska	12	10	6	7

Lp.	Jednostki samorządu terytorialnego			Instytucje kultury		Fundacje i stowarzyszenia	
	Gmina	Powiat	Typ gminy	2009	2011	2009	2011
6	Morąg	Powiat ostródzki	miejsko-wiejska	9	8	45	48
7	Działdowo	Powiat działdowski	wiejska	8	19!	9	11
8	Wydminy	Powiat giżycki	wiejska	7	6	14	22
9	Kętrzyn	Powiat kętrzyński	miejska	6	5	69	73
10	Reszel	Powiat kętrzyński	miejsko-wiejska	6	5	24	24
11	Mikołajki	Powiat mrągowski	miejsko-wiejska	6	4	24	24
12	Ława	Powiat ławski	miejska	5	4	80	85
13	Biskupiec	Powiat olsztyński	miejsko-wiejska	5	6	38	41
14	Szczytno	Powiat szczycieński	miejska	5	4	78	86
15	Elk	Powiat elcki	miejska	4	2!	146	170
16	Giżycko	Powiat giżycki	miejska	4	3	105	111
17	Ryn	Powiat giżycki	miejsko-wiejska	4	5	12	12
18	Kisielice	Powiat ławski	miejsko-wiejska	4	3	6	11
19	Dobre Miasto	Powiat olsztyński	miejsko-wiejska	3	4	54	70
20	Milejewo	Powiat elbląski	wiejska	2	1	11	14
21	Dźwierzuty	Powiat szczycieński	wiejska	2	1	7	12

Źródło: BDL GUS, opracowanie dla OŻK Ludwika Małarska, zestawienie – BF.

W tabeli 6.1 dla porównania pokazaliśmy też dane dotyczące kolejnego ważnego organizatora życia kulturalnego Warmii i Mazur, czyli organizacji pozarządowych. Te dane zestawione razem pozwalają zdać sobie sprawę z faktu, jak poważny jest to udziałowiec. (W województwie w 2011 roku była tylko 1 gmina, która miała jedną organizację – Wieliczki – oraz 1, która miała tylko dwie organizacje – Budry).

Nie dość, że organizacje pozarządowe już przez samą swą liczbę są coraz ważniejszym partnerem dla JST, to jeszcze „przyrastają” – jak widać w Tabeli 6.1 – zdecydowanie szybciej niż instytucje kultury. W wybranej próbkce nie ma ani jednego przypadku, w którym w kolejnych badanych latach liczba NGO by spadła!

6.2.2 Wnioski

Poszukiwanie informacji i danych na temat instytucji kultury jest bardzo utrudnione. Na przykład na oficjalnej stronie województwa stronie www.wrota.warmia.mazury.pl pod hasłem „światlice wiejskie” znajduje się jedynie wykaz 12 świetlic w gminie Kiwity oraz kilka informacji o elektronicznym rejestrze instytucji kultury³³.

Interesujące byłoby niewątpliwie przyjrzenie się cha-

rakterystykom społeczno-zawodowym (nie mówiąc już o kompetencjach) personelu instytucji i organizacji oraz ich stanowi posiadania (wyposażeniu placówek). Dane tego rodzaju nie są jednak zbierane przez GUS. Charakterystyki takie (niestety, bardzo niedokładne i niepełne) zawierają niektóre dokumenty strategiczne, można też je pozbierać z istniejących badań. **Nie zastąpi to jednak własnego kwestionariusza diagnostycznego „skrojonego na miarę” specyfiki województwa.**

6.3 Instytucje kultury w otoczeniu społecznym młodzieży z gmin wiejskich (na podstawie raportu z badań „Pomosty...”)

Poniżej przedstawiliśmy inwentarz wszystkich wymienionych w badaniu instytucji i organizacji żywej kultury oraz tradycyjnych miejsc jej „dziania się” wraz z ich liczebnością oraz rozkładem temperatur emocjonalnych, z jakimi pojawiały się w wywiadach. Kolorem czerwonym zaznaczone zostały instytucje kultury w tradycyjnym rozumieniu tego słowa oraz „**miejsca zastępcze**”, które pełnią lub mogłyby pełnić rolę **miejsc spotkań tej młodzieży**. Te dane wydają nam się przydatne również w niniejszym raporcie, albowiem pokazują **rozległą panoramę świata instytucjonalnego w aspektach ogniskujących emocje i oceny** młodych ludzi z gmin wiejskich Warmii i Mazur.

³³ Data dostępu: 5.09. 2012 r.

Tabela 2.2 Inwentarz — otoczenie instytucjonalne według młodzieży (N=2.699 wyrażeni), w lb.

Lp.	Kategoria	Razem	Pozytywne	Negatywne	Obojętne
1	Szkoła/szkoła z internatem/klasztór	327	100	146	81
2	Urząd Pracy/zatrudniak	302	33	220	49
3	OPS	238	104	63	71
4	Szkoła spersonalizowana/nauczyciel/nauczyciele	163	113	73	7
5	Zakłady pracy	145	20	111	14
6	Władza lokalna, spersonalizowana/wójt/sołtys/sołtyska/radny	114	23	83	8
7	Władza lokalna/gmina/powiat/ogólnie	109	33	57	19
8	Staż/praktyka	104	30	60	14
10	Urząd pracy spersonalizowany	103	15	77	11
11	GOK/dom kultury/centrum kultury	81	27	36	18
12	Nikt nie pomaga	79	-	79	-
13	Świetlica/klub	78	36	36	6
14	OPS spersonalizowany	73	44	23	6
15	Boisko/hala sportowa/orlik/siłownia/sala gimnastyczna/mecze	73	31	17	25
16	Ksiądz	58	9	41	8
17	Przedszkole	42	16	12	14
18	Policja	41	3	25	13
19	OSP	37	21	6	10
20	Sklep/sklepy	36	11	20	5

Lp.	Kategoria	Razem	Pozytywne	Negatywne	Obojętne
21	Lekarze	34	4	19	11
22	Knajpa/bar	34	7	18	9
23	Urzędy ogólnie	31	-	24	7
24	Kierownik/urzędnik	30	6	19	5
25	Dyskoteka	28	3	19	6
26	Biblioteka	26	7	15	4
27	GOK/dom kultury spersonalizowany	26	11	8	7
28	Plac zabaw	25	11	9	5
29	Organizacje pozarządowe/WOŚP	25	13	4	8
30	Sąd	24	4	13	7
31	Świetlica spersonalizowana	22	15	7	-
32	Pod blokiem	15	-	15	-
33	Wojsko	15	-	10	5
34	Unia Europejska	15	9	2	4
35	Budynki opuszczone/rogatki	12	1	8	3
36	Więzienie	10	6	-	4
37	Przystanki	10	-	10	-
38	Lokalny lider	8	8	-	-
39	Biblioteka spersonalizowana	7	2	3	2

Lp.	Kategoria	Razem	Pozytywne	Negatywne	Obojętne
40	Urząd Skarbowy spersonalizowany	7	-	5	2
41	Psychiatryk	6	6	-	-
42	Ulice	6	-	6	-
43	Wojska Ochrony Pogranicza	5	4	-	1
44	Urząd skarbowy	5	-	-	5
45	Komornik	5	-	2	3
46	Park/ławki	5	2	-	3
47	Klatka	4	-	4	-
48	Terapeutka/opiekun	4	2	-	2
49	Dom weselny	4	-	2	2
50	Działka	3	-	-	3
51	Stacja diakonalna	2	2	-	-
52	Kafejka internetowa	2	1	-	1
53	Parafia	2	-	1	1
54	Miejsce pracy (zwykle byłe)	2	2	-	-
55	Stacja wodna	2	-	-	2
56	Kino	1	1	-	-
57	OHP	1	1	-	-
58	Melina	1	-	-	1

Lp.	Kategoria	Razem	Pozytywne	Negatywne	Obojętne
59	Plaża	1	-	-	1
60	Molo	1	-	-	1
-	OGÓŁEM	2.699	797	1.408	494

Źródło: analizy i obliczenia własne – BF

6.3.1 Wnioski

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż instytucją najczęściej wymienianą przez młodzież była szkoła, ale stosunek do niej był zdecydowanie ambiwalentny. Gminne Ośrodki Kultury i **światlice** również były postrzegane ambiwalentnie, przy czym GOK nieco *chłodniej* niż światlice. Co ciekawe, dyskoteki i biblioteki opisywano podobnie – częściej negatywnie, chyba że młodzież spotyka tam znane sobie i życzliwe osoby. (Wszystkie kategorie w tabeli opisane jako „spersonalizowane” – czyli takie, które są identyfikowane z konkretnymi ludźmi – wspominane są ciepło, **co powinno dać do myślenia personelowi instytucji kultury w ogóle.**) **Warto jeszcze zauważyć, iż ci tubylcy częściej wymieniali „klatki schodowe”, „miejsca pod blokiem” i „przystanki” niż „plaże” i „mola”, co stanowi pewien komentarz do naiwnego przekonania, że infrastruktura turystyczna będzie też użyteczna dla lokalnych społeczności, które borykają się z problemem ubóstwa** (zob. rozdział 10, poświęcony celom po-

lityki kulturalnej).

6.4 Komentarz do problemów światlic i organizacji pozarządowych na Warmii i Mazurach w dokumentach strategicznych i w badaniu „Konsultacje społeczne Ludzi Kultury Warmii i Mazur”

W dokumentach strategicznych tematem światlic zajmowano się przede wszystkim na poziomie gmin wiejskich oraz miejscowości i sołectw. Zarówno ich retorykę, jak i sens merytoryczny dobrze oddaje następujący przykład:

- I informacja – „w gminie prężnie i aktywnie działają światlice wiejskie”;
- II informacja – „na ogółem 27 sołectw – w 20 są światlice”;
- III informacja – „szczególnie prężnie działa 13 światlic”;
- IV informacja – jest to tabela z potrzebami remontowymi 13 światlic, w których precyzyjnie wskazywano stan budynku (braki ogrzewania, węzła sanitarnego, uszkodzony dach, przegnięte podłogi itd.) oraz stan

jego wyposażenia (są krzesła i stół; jest jeden zestaw gier planszowych; w jeszcze innej świetlicy jest stół do pingponga, ale nie ma okien itd.);

- e) V informacja – „przewiduje się remont świetlicy w miejscowości XY, z budżetem Z, po to by służyła mieszkańcom i **odwiedzającym miejscowość turystom**” (podkreśl. – BF).

Podczas wizyt konsultacyjnych omawiana była również kwestia wybudowanych lub wyremontowanych świetlic, głównie w gminach, w których nie było domu kultury. Badani zgodnie stwierdzali, że: *większość tych obiektów stoi zamknięta na cztery spusty, że: nie ma nikogo, kto by tam pracował oraz że: nie był to dobry pomysł.*

W dokumentach strategicznych podnoszono – jak pokazuje to analiza celów z rozdziału 10 niniejszego raportu – współpracę samorządów lokalnych z organizacjami pozarządowymi. Badani Ludzie Kultury (nawet ci wywodzący się z organizacji), komentując znaczne wzrosty liczby organizacji pokazywane im w tabelach wskaźników, stwierdzili, iż *większość tych NGO ma bardzo krótki żywot; ich zdaniem powołuje się je do jednego projektu, a gdy ów się kończy – zamierają.* Tylko nieliczne organizacje pozarządowe w ich opinii potrafią przetrwać i kontynuować pracę. Są to na ogół takie, których personel chętnie się uczy; m.in. pozyskiwania środków na działalność nie tylko z dotacji gminy.

Rozdział 7

LUDZIE KULTURY WARMII I MAZUR

W wielokroć już wspomnianym badaniu „Konsultacje społeczne z Ludźmi Kultury Warmii i Mazur” osobny element stanowił Test Dwudziestu Stwierdzeń (TST – zob. nota metodologiczna do tego etapu badania w rozdziale 2). Został on wykorzystany do stworzenia portretu tej zbiorowości. Przypomnijmy, że badane osoby to nie tylko pracownicy instytucji i organizacji kulturalnych, ale też indywidualni działacze i animatorzy, liderzy samorządowi, artyści i Obywatele Kultury.

7.1 Analiza TST

Wyniki testu przedstawiliśmy na Wykresie 7.1. Widać na nim zarówno odsetki poszczególnych typów autoidentyfikacji i kategorii samoopisu, jak i częstość ich występowania w całej zbadanej próbie. Badanie to umożliwiło, z jednej strony, opis sieci społecznych Ludzi Kultury, a więc ich kapitału społecznego; z drugiej zaś dało interesujący wgląd w ich kompetencje, składające się na ich kapitał kulturowy – co ciekawe – we wszystkich trzech wymiarach wyróżnionych przez Pierre’a Bourdieu. Otrzymaliśmy tu bowiem zarówno informacje: o tzw. **kapitale inkorporowanym** (poziomie wiedzy, przyswojonych war-

tościach); **kapitale zobiektywizowanym** wyrażającym się w identyfikacji z określonym stylem życia, symbolizowanym przez dobra materialne, jak i o **kapitale zinstytucjonalizowanym** w postaci utożsamiania się z rolami społecznymi i zawodowymi (ich tytułami). Zupełnie nieprzewidzianym *bonusem* w tym badaniu okazał się ciekawy przyczynek do badań nad przesuwaniem się granicy intymności, gdy badane osoby (zarówno kobiety,

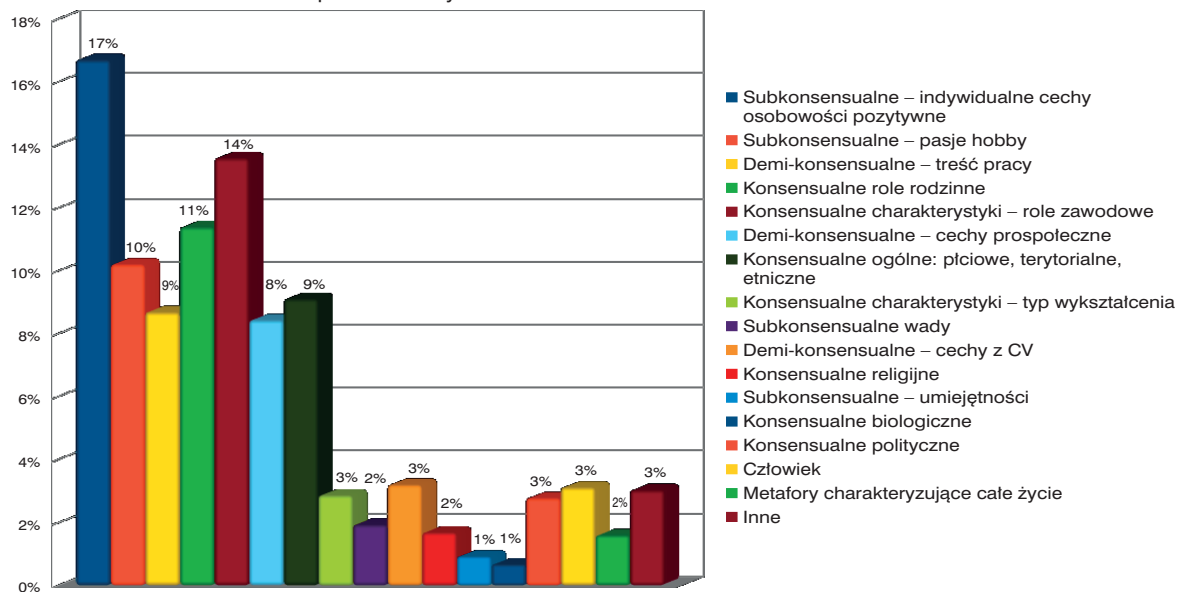
jak i mężczyźni) charakteryzowały siebie poprzez relację erotyczną. Poniżej omawiamy szczegółowo wskazane tu zagadnienia. Najpierw jednak warto spojrzeć na Wykres 7.1 obrazujący zbiorcze wyniki badania i wyjaśnić sens nazw poszczególnych kategorii.

Cały analizowany zbiór liczył N=1.185 autoidentyfikacji i autoprezentacji własnej osoby. Podaną liczbę kategorii

samoopisu zwykle dzieli się na **kategorie konsensualne**, czyli związane z oficjalnym (formalnym) funkcjonowaniem jednostki w świecie społecznym oraz **kategorie subkonsensualne**, w których opisuje ona siebie jako osobę prywatną, indywiduum – właściwie charakteryzuje przede wszystkim swoją osobowość, wewnątrz, swoje bogactwo duchowe lub charakter oraz inne cechy będące – w wizji własnego Ja jednostki – jej osobistymi przymiotami lub cechami jej stylu życia (pasje, hobby). Jednakże

Wykres 7.1. Kategorie samoopisu Ludzi Kultury

na podstawie wyników TST

w badanym zbiorze autoidentyfikacji i autoprezentacji pojawiły się cechy, których nie dało się jednoznacznie przyporządkować do żadnego z wymienionych obszarów. Takie cechy Fatyga nazwała demi-konsensualnymi lub demi-subkonsensualnymi. **Cechy demi-konsensualne** to np. opisanie siebie w przestrzeni oficjalnej, ale jako osoby *de facto* prywatnej – w pracy Ja nie tyle jest: *dyrektorem* lub *podwładnym*, ile *podporą kolegów*, *dobrą koleżanką* lub *kobietą pracującą* – co, jak wiadomo, stanowi opis odwołujący się do innej sfery niż relacje wyznaczane przez formalną organizację pracy (tu akurat do kompetencji z zakresu kultury popularnej – słynnej roli Ireny Kwiatkowskiej w serialu „Czterdziestolatek”); z kolei **cechy demi-subkonsensualne** dotyczą np. takich samoopisów: [jestem] *kuźnią pomysłów* (cecha dotycząca pracy, ale ujawniona jako cecha indywidualna) albo [jestem] *blondynką*, *czasami z kawałów* (kwalifikacja społeczna odniesiona do cechy indywidualnej).

Warto zauważyć, że Ludzie Kultury Warmii i Mazur w samoopisach używali nie tylko swoich kompetencji kulturowych, ale również metafor czerpanych z własnych zasobów kulturowych (kapitału kulturowego) i stosunkowo często stosowali ironię lub autoironię. Tak więc analiza była w tym wypadku trudniejsza niż np. analiza wyników TST pracowników socjalnych Warmii i Mazur, także wykonanych w 2012 roku, ponieważ wymagała „rozpakowania” często wielowarstwowych metafor i odnalezienia

w nich dominującej ramy, organizującej całość kategorii³⁴. Zanim przejdziemy do przedstawienia analizy, trzeba tu jeszcze wspomnieć o zawartości kategorii „inne”: złożyły się na nią pojedyncze, rzadko występujące kategorie „ezoteryczne” z zasobu kultury popularnej, takie jak: [jestem] *zodiakalną Rybą* czy kategorie „wstydlive” – wpisane i zamazane, a więc najprawdopodobniej świadczące o subiektywnym przekroczeniu granic prywatności lub – po prostu – o błędnej, zdaniem autorki lub autora, pierwszej kwalifikacji i braku pomysłu, czym ją w danym momencie zastąpić.

7.1.1 Sieci społeczne Ludzi Kultury – czyli ich kapitały społeczne.

Podstawową siecią kontaktów społecznych Ludzi Kultury z Warmii i Mazur **są kontakty związane z pracą** (pod tym względem grupa ta się nieco wewnętrznie zróżnicowała w zależności od miejsca pracy: Ludzie Kultury o proweniencji samorządowej chętnie używali w swoich koncepcjach siebie kategorii wskazujących na ich miejsce (na górze) w hierarchiach typu służbowego, jak w tautologicznym wyrażeniu [jestem] *przełożonym moich podwładnych* (sic! - BF)³⁵; Ludzie Kultury z insty-

34 G. Lakoff, M. Johnson, *Metafory w naszym życiu*, PIW, Warszawa 1988; B. Fatyga, P. Zieliński, *Tempus fugit. Analiza metafor czasu i propozycja metodologiczna*, (w:) „Przegląd Socjologii Jakościowej”, nr 1, t.II, 2006, http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/volume2_pl.php

35 Cytaty z wypowiedzi badanych podajemy kursywą, zachowując oryginalną pisownię.

tucji i organizacji oraz twórcy, opisując siebie poprzez role zawodowe, stosowali bardziej złożone konstrukcje, nasycając świat swoich relacji zawodowych (charakterystyk konsensualnych, czyli oficjalnych ról zawodowych) kategoriami demi-konsensualnymi odnoszącymi się do opisów treści ich pracy, jak w wyrażeniu: [jestem] *cichy buntownik; walczący o kulturę elitarną, czy dziennikarz, częściowo praktykujący społecznie*. (Liderom samorządowym zdarzało się to znacznie rzadziej; przykładem może być wyrażenie: [jestem] *dbająca o estetykę wsi, organizująca pracę przy wieńcach dożynkowych*. W sieciach społecznych pojawiały się również **demi-konsensualne cechy prospołeczne**, charakteryzujące np. **zdystansowaną pozycję w sieci relacji**, jak w wyrażeniach: [jestem] *obserwatorką ludzi lub wróg struktur administracyjnych w kulturze; przynależność do „kosmopolitycznej” wspólnoty*: [jestem] *obywatelką świata*, albo przeciwnie, **sygnalizujące bliskość** – jak w wyrażeniu: [jestem] *kimś, kto lubi poznawać nowe miejsca i ludzi; przyjacielem dzieci*. W samoopisach pojawiły się tu też **demi-konsensualne cechy z dyskursywnego zasobu CV**, takie jak: *kompetentny członek zespołu*. Składową kapitału społecznego Ludzi Kultury są też **cechy konsensualne – identyfikacje polityczne**: *patriota, konserwatysta, anarchista*. (Te cechy w ogóle nie pojawiły się u badanych w tym samym czasie pracowników socjalnych). Sieć społeczną wyznaczają tu także **konsensualne autoidentyfikacje światopoglądowo-religijne**: [jestem] *katoliczką, ateistką, agnostykiem,*

buddystą.

Ludzie Kultury żyją w **bardzo rozbudowanych światach rodzinnych**: nie tylko charakteryzowano tu siebie jako **osobę mocno zakorzenioną w tzw. rodzinie nuklearnej** (w relacji do *męża, żony czy dzieci*), ale też wskazywano na własną relację do *rodziców, siostr i braci, bratowych, szwagierów, synowych, teściowych, dziadków, ciotek i wujów*. Warto również dodać, iż temperatura emocjonalna tych kategorii była zdecydowanie dodatnia – jak w wyrażeniu: [jestem] *przyjaciółką swoich ukochanych dzieci*; widać, że badanym sprawiało wielką satysfakcję uczestniczenie właśnie w sieci rodzinnej – jak w wyrażeniu: [jestem] *już tatusiem*. Dążą oni także do tego, by mieć ustabilizowane i dające poczucie bezpieczeństwa relacje rodzinne – jak w wyrażeniu: [jestem] *dziewczyną – jeszcze nie żoną*.

Te rozległe sieci społeczne Ludzi Kultury, co koniecznie trzeba tu zaznaczyć, przenikają się (zwłaszcza w wypadku twórców i przedstawicieli instytucji i organizacji) z ich charakterystykami indywidualnymi. Poszczególne „provincje znaczenia” – jak pięknie to nazwał Alfred Schütz³⁶ – ich społecznego świata są **specyficznym wewnętrznym krajobrazem (landscape)** (tu odwołujemy się z kolei do Arjuna Appaduraia³⁷), tworzącym pociągający

36 A. Schütz, *O wielości światów. Szkice z socjologii fenomenologicznej*, NOMOS, Kraków 2008.

37 A. Appadurai, *Nowoczesność bez granic. Kulturowe wymiary globalizacji*, Universitas, Kraków 2005.

*bocage*³⁸, złożony z **elitarnego dystansu i życzliwego, pełnego pasji, zaangażowania**. Oprócz tego wewnętrzny *bocage* Ludzi Kultury Warmii i Mazur stworzyły następujące **kategorie konsensualne**:

- a) **identyfikacje płciowe** i szczególnie ważne - **terytorialne**, bardzo mocno naładowane pozytywnymi emocjami;
- b) ważne – z punktu widzenia tożsamości - **identyfikacje etniczne, regionalne**: *Warmiaczka, pół-Krzyżak, Ślązaczka na Warmii*;
- c) świadczące o wszechstronności **autoprezentacje biologiczne**: [jestem] *myślącym białkiem, czotem ewolucji* itp.;
- d) **fundamentalne identyfikacje gatunkowe**: [jestem] *człowiekiem*;
- e) **fundamentalne metafory** charakteryzujące całe życie: [jestem] *Moby Dickiem, wędrowcem, poszukiwaczem, Budda*.

Równie istotne są zatem, w wypadku zbadanych Ludzi Kultury, ich **charakterystyki subkonsensualne**. Bardzo dużo mówią one bowiem o ich kapitale kulturowym, który funkcjonuje przecież (zgodnie z przyjętą tu koncepcją polityki kulturalnej) jako podstawa kapitału społecznego. Jak pokazują dane z wykresu 7.1, Ludzie Kultury najliczniej wymieniali w samoopisach swoje **indywidualne, ewidentnie pozytywne cechy osobowości**, prezentując

się jako *ludzie wrażliwi*, na ogół także *pogodni*, *szczęściarze*, *pasjonaci*, *humaniści*, *zaangażowani w swój zawód i powołanie*, *wieczni i niepoprawni marzyciele* (by przypomnieć tu też fundamentalny dla przyszłości naszej cywilizacji tekst Maxa Webera³⁹), ale też strażnicy wartości: [jestem] *tolerancyjny w granicach umiaru*.

Istotną cechą ich **inkorporowanego kapitału kulturowego są pasje i hobby**: *miłośniczka książek, zapalony fan muzyki, miłośnik starych filmów, miłośnik kryminałów, miłośnik prowincji* (to oczywiście **cecha demi-konsensualna**, pakująca razem **konsensualną identyfikację terytorialną i osobistą pasję**).

Cechy wskazujące na **kapitał zobiektywizowany** (materialne dziedzictwo, style życia) także były tu bogato reprezentowane, np. w następujących samoopisach: *miłośniczka pieczenia tortów, lubię piękne wnętrza, zapalony kierowca, wędkarz, domorośły ornitolog, ogrodnik, fascynatka porannej, pachnącej kawy, miłośnik dobrej kuchni* itp. Pokazuje to obraz społeczny Ludzi Kultury jako nie tyle męczenników, celebrujących swoje uciemiężenie głównie pracą (jak to uczynili badani pracownicy socjalni), ile raczej **osób żyjących w harmonii ze światem, potrafiących korzystać z jego uroków z pewną dozą sybarytyzmu.**

38 Krajobraz naturalny, który od dawien dawna ma cechy wskazujące na użytkowanie go przez człowieka, co tworzy jego specyficzną jakość.

39 M. Weber, *Polityka jako zawód i powołanie*, Niezależna Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1987.

W autokoncepcjach subkonsensualnych i demi-subkonsensualnych znalazły się też opisy konkretnych i mniej konkretnych **umiejętności**: *dobrze radząca sobie z ludźmi, społecznik, pomysłowy, [jestem] muzykalna, potrafię nauczyć białego śpiewu* itp.

Trzeba jeszcze uzupełnić ten obraz o **subkonsensualny opis wad i ułomności**: *nerwus, choleryk, osoba potrzebująca wypoczynku, [jestem] osobą, która prowadzi do syć zwariowane życie*.

7.2 Wniosek i rekomendacja kardynalna

Ludzie kultury Warmii i Mazur sami stanowią najważniejszy i najbardziej cenny zasób w kapitale społecznym województwa.

Rozdział 8 WYDARZENIA I DZIAŁANIA KULTURALNE JAKO GŁÓWNY ELEMENT ŻYCIA KULTURALNEGO WARMII I MAZUR

Niniejszy fragment raportu opiera się na danych GUS, danych zebranych w badaniu „Kalendarz Kultury” (analizie opisów wydarzeń kulturalnych w wybranych mediach oraz danych z analiz dokumentów strategicznych i programowych gmin i powiatów).

8.1. Dane z cyklicznego badania GUS „Kultura”: domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice – liczby zorganizowanych wydarzeń kulturalnych (wysokie poziomy aktywności instytucji kultury)

Po pierwsze, jak w każdym wypadku posługiwania się danymi GUS należy pamiętać, że często – niestety – nie są one dokładne i rzetelne, jednakże stanowią powszechne źródło wiedzy o stanie państwa, a w naszym wypadku – kultury. Dlatego co bardziej bulwersujące GUS-owskie wyniki staraliśmy się skonfrontować z innymi źródłami uzyskanymi w naszym badaniu.

Po drugie, ponieważ dane o wydarzeniach i działaniach kulturalnych nie należą do statystyki publicznej, GUS prezentuje je na podstawie cyklicznych badań.

Dostępne są dane za lata: 2003, 2005, 2007, 2009 oraz 2011. Ze względu na problem z porównywalnością danych jako przykład trendu tak ważnego składnika **życia kulturalnego**, jakim są wydarzenia, działania i imprezy kulturalne, wzięliśmy dane o ofercie kulturalnej i aktywności domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic. Inne instytucje kultury w bazie GUS nie są już tak licznie reprezentowane lub dotyczące ich dane nie są porównywalne.

8.1.1 Analiza wyników

Poniżej w Tabeli 8.1 zestawiliśmy po 10 porangowanych gmin i miast na prawach powiatu, które w poszczególnych latach badania znajdowały się w czołówce pod względem liczby imprez zorganizowanych przez domy kultury i ośrodki kultury, kluby i świetlice. Każdą dziesiątkę uzupełniają dane z dziesiątek w innych latach, tak aby na tym przykładzie można było dokonać porównań dynamiki oferty kulturalnej i zarazem aktywności tych placówek.

Tabela 8.1 Wybrane 10 pierwszych rang JST ze względu na liczbę wydarzeń kulturalnych organizowanych w poszczególnych latach badania przez domy kultury, kluby i świetlice, w lb.

Gminy i miasta na prawach powiatu	Liczba wydarzeń	Ranga	Liczba wydarzeń	Ranga	Liczba wydarzeń	Ranga	Liczba wydarzeń	Ranga	Liczba wydarzeń	Ranga
	2003		2005		2007		2009		2011	
Olsztyn PG	1.921	1	2.286	1	1.599	1	3.341	1	1.395	1
Giżycko GW	507	2	529	3	529	3	438	3	587	3
Olecko GMW	435	3	119	-	88	-	327	5	96	
Olsztynek GMW	418	4	317	5	360	5	366	4	227	7
Elbląg PG	379	5	248	6	238	6	326	6	228	6
Działdowo GM	311	6	67	-	61	-	312	7	116	-
Nowe Miasto Lubawskie GM	265	7	139	8	120	-	24	-	142	-
Biskupiec GMW	251	8	74	-	51	-	27	-	30	-

Gminy i miasta na prawach powiatu	Liczba wydarzeń	Ranga	Liczba wydarzeń	Ranga	Liczba wydarzeń	Ranga	Liczba wydarzeń	Ranga	Liczba wydarzeń	Ranga
Ostróda GW	219	9	135	9	126	-	145	10	128	-
Lubawa GM	215	10	30	-	37	-	33	-	21	-
Morąg GMW	205	-	1.269	2	1.286	2	276	9	80	-
Mrągowo GM	50	-	385	4	78	-	40	-	259	4
Mikołajki GMW	192	-	167	7	55	-	132	-	628	2
Dźwierzuty GW	97	-	128	10	210	8	62	-	0(!)	-
Braniewo GM	37	-	42	-	364	4	307	8	259	4
Ełk GM	68	-	68	-	230	7	145	10	138	-
Lidzbark Warmiński GM	134	-	103	-	155	9	106	-	100	-
Bartoszyce GM	152	-	121	-	142	10	139	-	176	8
Iława GM	30	-	37	-	60	-	900	2	149	-
Iłowo-Osada GW	79	-	0	-	0	-	53	-	174	9
Biała Piska GMW	0	-	0	-	0	-	66	-	156	10

* Skróty oznaczają: PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.

Źródło: GUS, opracowane przez Ludwikę Malarską dla OŻK-SB; zestawienie danych – BF.

8.1.2 Wnioski: wzory aktywności kulturalnej na przykładzie analizy wydarzeń

Warto zauważyć, że rozwój oferty i aktywności nie jest tu stały ani jednoznacznie progresywny. W wypadku sto-

licy województwa widać w tabeli swoiste „**falowanie**” aktywności badanych placówek: po wzroście następują wyraźne i głębokie spadki liczby wydarzeń. Między 2005 a 2007 rokiem ich liczba spadła o 687 wydarzeń; jeszcze większy spadek nastąpił między 2009 a 2011

rokiem – o 1946 wydarzeń! Rytm działania tych instytucji w Olsztynie wydaje się zatem dosyć „konwulsyjny”. Olsztynek, Olecko, Działdowo, Nowe Miasto Lubawskie, gmina wiejska Ostróda, Dźwierzuty, Mrągowo, Mikołajki, Elk, Bartoszyce i Elbląg funkcjonują wedle tego samego wzoru co Olsztyn, tylko nieco bardziej „rozmytego”. Szczególnym przypadkiem wydaje się tu Iłowo-Osada, w której lokalna aktywność placówek „odbija się” od zera. Z przytoczonych danych wynika, że jest to najpowszechniejszy – niestety – wzór funkcjonowania instytucji kultury, które w skali województwa organizowały najwięcej imprez kulturalnych.

Interesująco przedstawia się sytuacja gminy wiejskiej Giżycko: jest ona ewidentnym i względnie stabilnym liderem, jeśli idzie o liczbę organizowanych imprez, pomijając ich spadek w 2009 roku.

Jeszcze inny wzór widać na przykładzie Biskupca i Lubawy: wygląda to tak, jak gdyby placówki „wygaszały” w kolejnych latach swoją aktywność.

Kolejny odkryty wzór reprezentują Morąg, Dźwierzuty i w szczególności miasto Iława: gwałtowna „erupcja aktywności” spada tu do niestęchanie niskiego poziomu. Braniewo i Lidzbark Warmiński reprezentują łagodniejszą, bardziej „płaską” wersję tego wzoru. Odrębny wzór reprezentuje Biała Piska, w której po latach posuchy po-

jawia się w dwóch ostatnich pomiarach wznosząca się w miarę łagodnie aktywność Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury (na stronie gminy zwanego też „Ośrodkiem Kultury i Sportu).

8.1.3 Ciąg dalszy analizy wyników – niskie poziomy aktywności instytucji kultury

Od innej strony tę problematykę przedstawia Tabela 8.2, w której zamieściliśmy kompletne dane z GUS o braku – co najmniej w jednym roku objętym badaniem – jakichkolwiek wydarzeń organizowanych przez domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice na Warmii i Mazurach. Jak widać w tabeli, **19 gmin w województwie w całym badanym przez GUS okresie nie zorganizowało w podstawowych placówkach życia kulturalnego ani jednej imprezy**. Sytuacja tych gmin nie jest jednakowa. Np. w gminie Łukta jedyną działającą placówką była biblioteka, ale na stronie internetowej gminy można znaleźć w dziale „Kultura” informacje o czterech rodzajach cyklicznych imprez (! – BF). Nie ma jednak oficjalnej informacji o nowo wybudowanym (budowanym?) domu kultury, który spowodował znaczący wzrost wydatków gminy na kulturę (zob. rozdział 5).

Tabela 8.2 Gminy miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie, w których przynajmniej raz w badanych latach nie odnotowano żadnych imprez organizowanych przez domy kultury, kluby i świetlice, w lb.

Gminy i miasta na prawach powiatu	Liczba wydarzeń					Gminy i miasta na prawach powiatu	Liczba wydarzeń				
	2003	2005	2007	2009	2011		2003	2005	2007	2009	2011
Stare Juchy GW	0	0	0	16	60	Korsze GMW	0	15	34	48	29
Braniewo GW	0	0	0	0	0	Kętrzyn GW	0	0	0	0	0
Gietrzwałd GW	0	0	0	35	82	Miłki GW	0	0	0	26	44
Dobre Miasto GMW	0	55	33	134	0	Górowo Iławeckie GW	0	0	0	0	0
Biskupiec GMW	0	55	0	27	30	Bisztynek GMW	0	61	50	80	80
Grodziczno GW	0	0	0	0	0	Świątajno GW (powiat szczycieński)	0	0	0	14	17
Nowe Miasto Lubawskie GW	0	0	0	17	16	Biała Piska GMW	0	0	0	66	156
Ostróda GM	0	89	142	37	81	Bartoszyce GW	0	0	0	14	12
Nidzica GMW	0	107	63	78	61	Płoskinia GW	0	0	0	0	0
Łukta GW	0	0	0	0	0	Wilczęta GW	0	0	0	0	0
Mrągowo GW	0	0	0	0	0	Działdowo GW	0	0	0	0	58
Lubomino GW	0	0	0	0	0	Szczytno GW	0	0	0	0	0
Lidzbark Warmiński GW	0	0	0	21	18	Rybno GW	0	0	0	0	0
Kiwity GW	0	0	0	0	0	Elbląg GW	0	0	62	36	31
Prostki GW	0	0	0	66	46	Godkowo GW	0	0	0	0	0
Gronowo Elbląskie GW	0	0	0	0	0	Kisielice GW	0	0	0	22	0
Markusy GW	0	0	0	0	0	Lubawa GW	0	0	0	0	0

Gminy i miasta na prawach powiatu	Liczba wydarzeń					Gminy i miasta na prawach powiatu	Liczba wydarzeń				
	2003	2005	2007	2009	2011		2003	2005	2007	2009	2011
Milejewo GW	0	0	0	0	0	Jeziorany GMW	0	30	30	0	24
Młynary GW	0	29	35	32	24	Iłowo-Osada GW	79	0	0	53	174
Pasym GMW	0	40	28	59	30	Rychliki GW	88	0	0	0	0
Świątki GW	0	0	0	0	0	Wydminy GW	30	39	0	49	37
Stawiguda GW	0	47	60	53	58	Kalinowo GW	3	7	6	0	0
Purda GW	0	0	0	0	0	Dźwierzuty GW	97	128	210	62	0
Jonkowo GW	0	11	14	16	16	-	-	-	-	-	-

* Skróty oznaczają: GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.

Źródło: GUS, opracowane przez Ludwikę Malarską dla OŻK-SB; zestawienie danych – BF.

W analizie tej tabeli szczególnie, naszym zdaniem, warto zwrócić uwagę na sytuację gmin wiejskich (GW) – jak widać nie wyróżniała się ona na tle pozostałych typów JST. Jeszcze raz warto podkreślić, iż dane opisują rzeczywistą sytuację, bowiem wskazują one przede wszystkim na te wydarzenia, które badał GUS.

8.1.4 Wnioski szczegółowe: potwierdzenie odkrytych wzorów w analizie gmin o nikłej – według danych GUS – aktywności kulturalnej

W odpowiednio mniejszej skali tu również widać wyróżnione powyżej wzory. Wzór „**konwulsyjnej aktywności**”

reprezentują: Dobre Miasto, Ostróda, Biskupiec, Nidzica, Pasym, Iłowo Osada, Wydminy, a także Młynary i Kalinowo (w wersji bardziej „**spłaszczonej**”).

Wzór „erupcyjny” widać na przykładzie: Ostródy, gminy wiejskiej Działdowo, Dźwierzut, Korsz i Stawigudy (wersja „płaska”) oraz w wersji „**jednorazowego piku**” w Kisielicach i Rychlikach.

Wzór „łagodnego wzrostu” widać w Jonkowie i Bisztynku, a zarysowujący się nieśmiało **trend wzrostowy** pojawia się także w Gietrzwałdzie, Starych Juchach, Miłkach i w Świętajnie; w **wersji raptowniejszej** reprezentują go dane z Białej Piskiej.

Wzór „łagodnego wygaszania” działań zaczyna ujawniać się w: gminie wiejskiej Elblągu, Lidzbarku Warmińskim, Prostkach i Jezioranach; trend ten zaczyna się zarysowywać też w Nowym Mieście Lubawskim i Bartoszycach – gminie wiejskiej.

W wypadku gminnych domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic, które nie najlepiej radzą sobie z organizacją swej działalności, pojawiły się podobne wzory, co w analizowanych powyżej najaktywniejszych placówkach. Tu także stosunkowo częściej występuje wzór „**konwulsyjny**”, jakkolwiek nie w tak ostrej postaci jak opisana w poprzednim fragmencie raportu.

8.2 Wydarzenia kulturalne z perspektywy polityki kulturalnej organów samorządu województwa: dane z analizy dokumentów gmin i powiatów

8.2.1 Typologia wydarzeń

Zanim zaprezentujemy dane, należy wyjaśnić, że intencją stworzenia typologii wydarzeń, którą zastosowaliśmy w tym i następnym fragmencie raportu, było odejście od kwalifikowania wydarzeń kulturalnych według tradycyjnych podziałów, jako należących do tzw. kultury wysokiej, kultury ludowej, kultury popularnej, kultury młodzieżowej itd. Dlatego **wydarzenia zostały podzie-**

lone według głównych kryteriów: sposobu istnienia, ogólnej formy i oddziaływania. Warto w tym kontekście pamiętać, iż typologia to NIE klasyfikacja, a skład i granice typów nie są rozłączne i nie muszą być ostro zarysowane. W efekcie zastosowania opisanego zestawu kryteriów, które w badaniu pojawiły się jako tzw. kody *in vivo*, zaproponowaliśmy podział wydarzeń kulturalnych na trzy podstawowe kategorie:

- 1) **wydarzenia globalne**, czyli takie, które można uznać za sformatowane według globalnego wzorca; *de facto* są one oderwane od miejsca i czasu (w cytowanej w części teoretycznej niniejszego raportu koncepcji Znanieckiego i innych autorów są one wyrazistym przykładem „upłynnionej rzeczywistości kulturowo-społecznej”). Zasadniczo mogłyby się odbywać w każdym miejscu i czasie, przynajmniej w kręgu współczesnej kultury euroamerykańskiej. Przykładem takiego wydarzenia są Festiwal „Noce Bluesowe” czy też „Międzynarodowy Festiwal Organowy” we Fromborku;
- 2) **wydarzenia glokalne** są sformatowane według wzorca glokalnego, łączącego elementy zaczerpnięte z kultury zglobalizowanej (przede wszystkim w wersji dominującej kultury popularnej) z elementami lokalnymi (np. tzw. tradycyjnej kultury ludowej, młodzieżowej czy wysokiej). Procesy glokalizacyjne w konkretnych przypadkach tworzą różnorodne typy połączeń tych elementów, a i same elementy

nie zawsze są częściami jednorodnych całości. Dobrym przykładem wydarzenia glokalnego są choćby Olsztyńskie Dni Jakubowe. W wypadku wydarzeń typu glokalnego istotna jest ich swoiście **podwójna struktura**: zwykle bowiem są one **wieloskładnikowe** (zawierają koncerty, jarmarki, festyny, wystawy, parady itp.), a ich poszczególne składowe – wzięte z osobna – mogą należeć do wyrażenia zarysowanych subkultur (do kultury „wysokiej” lub tradycyjnej kultury ludowej). **Składowe te spaja jedna, nadrzędna rama wydarzenia**, która albo także odwołuje się do konkretnego typu subkultury (Dni Jakubowe odwołują się do kultury ludowej, ponieważ jest to jarmark, a w takim wypadku koncert muzyki poważnej „rozsadza” tę ramę od środka), albo spaja je tylko jeden typ dominujący (w podanym przykładzie tradycyjną kulturę ludową łączy z innymi elementami), albo też rama może być równie mozaikowa – nie posiadająca dominanty – jak treści, które zawiera;

- 3) **wydarzenia lokalne** to takie, które zdecydowanie wyrastają z kultury lokalnej i nie mogłyby się – z różnych powodów, takich jak unikalne miejsce czy unikalna tradycja – odbywać w innym miejscu; przykładem mogą być: Lidzbarskie „Imieniny Księcia Poetów” czy wieczór czytania poezji Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Leśniczówce Pranie.

Podkreślmy raz jeszcze, że formaty globalny i lokalny **nie przesądzają** o tym, czy wydarzenie lub działanie należy do kultury wysokiej, czy do niskiego przekazu kultury popularnej. Jednakże stosunkowo często wydarzenia i działania glokalne formatują elementy kulturowe o niskiej wartości artystycznej, ale „za to” relatywnie wysokiej wartości ludycznej lub społecznej (integracyjnej) – przynajmniej w oczach lokalnych polityków.

8.2.2 Wyniki analizy dokumentacji

Z diagnostycznych – w założeniu – fragmentów dokumentacji **nie można się niestety zorientować, ile, gdzie i jakich wydarzeń, imprez i działań kulturalnych** (prowadzonych w dłuższym czasie, cyklicznych lub jednorazowych) się odbyło. W wielu przypadkach nie można również stwierdzić, **kiedy** się one odbywały, ani porównywać ich w czasie, bowiem niektóre dane (nawet w dokumentach rzekomo uaktualnionych) pochodzą z lat **1995, 1998** itd., a inne np. z roku **2003**(!). W pięciu przeanalizowanych dokumentach z powiatu oleckiego nie ma takich danych w ogóle (sic!). W niektórych dokumentach dane o wydarzeniach i działaniach podawano nie tylko ogólnie dla powiatu, ale także dla niektórych – **niegdysz wszystkich** – gmin i sołectw.

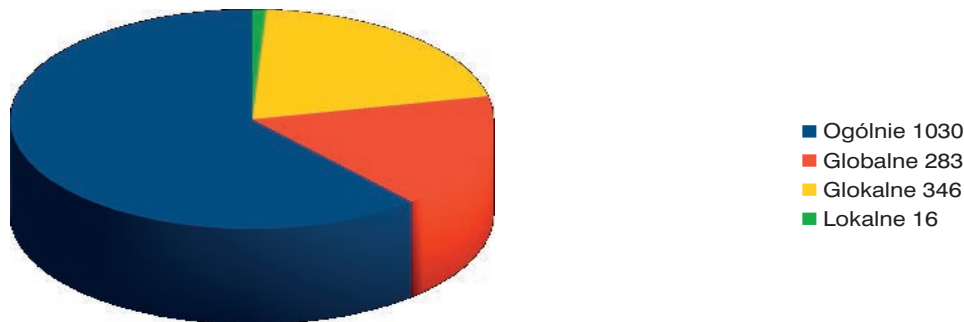
Przytaczana już wyżej teza teoretyków kultury (o „upłynieniu rzeczywistości kulturalnej” – zob. podrozdział 1.2) zyskuje specyficzny i dość złowrogi sens, ponieważ tu

owo „upłynnienie” dotyczy **jakości pracy samorządu lokalnego**, a przecież **jedną z ważnych kategorii ramowych dla dyskursu władzy** jest – jak zobaczymy w analizie celów strategicznych **podkreślanie dużego znaczenia kultury jako dźwigni rozwoju regionu**. Tak więc „upłynnienie” rzeczywistości wiąże się w tym wypadku z jej nieprzejrzystością i wewnętrznymi sprzecznościami, a przecież jak powiadali starożytni: *omne trinum perfectum* czyli – w wolnym przekładzie: **doskonałym jest ten, kto to samo myśli, mówi i czyni**. W takim sensie władzom lokalnym sporo do doskonałości brakuje.

Na wykresie 8.1 przedstawiliśmy liczebności 4 kategorii wydarzeń kulturalnych występujących w zbadanych dokumentach. Do podziału na wydarzenia sformatowane **globalnie, glokalnie** lub **lokalnie trzeba było dodać jeszcze kategorię „ogólne”**: dotyczyła ona tych przypadków, w których w analizowanych dokumentach pisano tylko, że w powiecie lub gminie instytucje kultury *prężnie działają, organizując wiele imprez, albo że miejscowy GOK organizuje liczne imprezy kulturalne* itp. W pozostałych kategoriach zakodowaliśmy

konkretne wydarzenia, wymieniane z nazwy, często (choć nie zawsze!) z podaniem miejsca i czasu oraz organizatora. Przedstawione niżej dane liczbowe (w liczbach bezwzględnych i po wyeliminowaniu licznych powtórzeń) pokazują, jak w dokumentach odnoszących się do polityki kulturalnej opisuje się ważną treść życia kulturalnego. *Nota bene* powtórzenia zdają się ujawniać jeszcze jedną niepokojącą cechę badanej dokumentacji: widać, że była ona tworzona *kreatywnie*, z użyciem nowych technologii – niestety głównie techniką *kopiuj-wklej*. Zwłaszcza gdy dokument powiatowy opierał się na dokumentach z gmin, wówczas często nie stosowano bynajmniej zestawień danych gminnych z dodaniem danych z instytucji powiatowych, tylko *przeklejano* całe fragmenty z „niższych rangą” tekstów, niekiedy nie zwracając nawet uwagi na logikę wywodu.

Wykres 8.1 Typy wydarzeń w dokumentach strategicznych i programowych w powiatach i gminach województwa warmińsko-mazurskiego, w lb, N=1675.

Źródło: opracowanie własne – BF

Ponadto wykres wskazuje wyraźnie, że najczęściej **wydarzenia opisywano właśnie niekonkretnie – wartość takiego opisu nie tylko dla badacza, ale przede wszystkim dla korzystającego z dokumentu polityka lub urzędnika jest niestety żadna!** Dane ujęte w pozostałych kategoriach wskazują na fakt, iż piszący dokumenty wybierali przede wszystkim wydarzenia i działania sformatowane według wzorca globalnego. Warto

też zwrócić uwagę, że najwięcej wydarzeń w formacie globalnym wskazano w dwóch największych miastach (Elblągu i Olsztynie) oraz że wydarzeń o autentycznym formacie lokalnym było tu jak na lekarstwo. Szczegółowo rozkład opisów wydarzeń w dokumentach według powiatów przedstawia Tabela 8.3 i – poglądowo – Wykres 8.2.

Tabela 8.3 Inwentarz wydarzeń i działań kulturalnych w strategicznych i programowych dokumentach samorządowych, w rozkładzie wg powiatów, w lb, N=1.675.

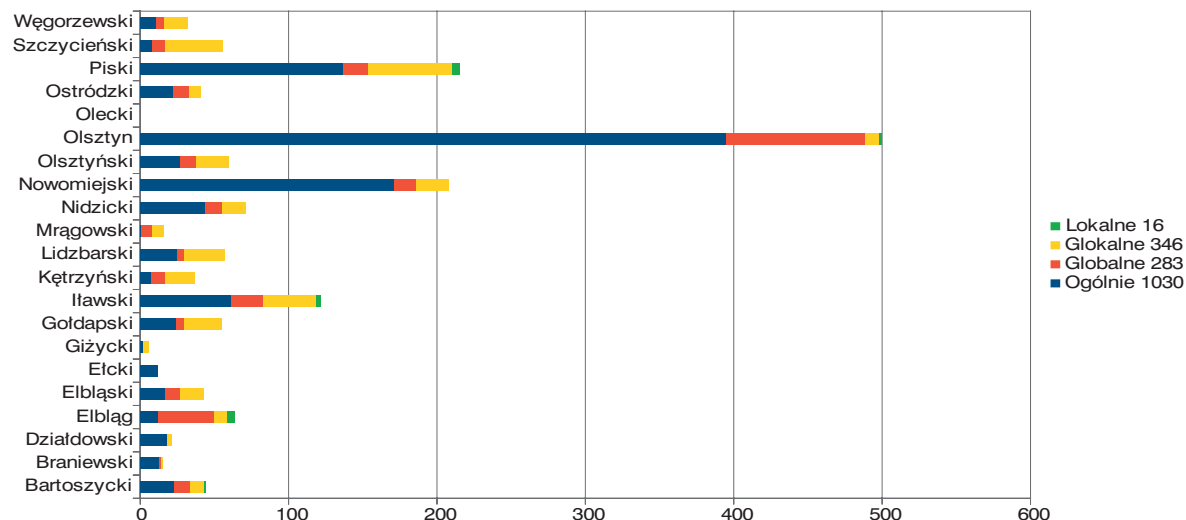
POWIAT	RAZEM	Ogólnie	Globalne	Glokalne	Lokalne
Olsztyn	500	395	94	9	2
Piski	215	137	17	56	5
Nowomiejski	208	171	15	22	0
Iławski	122	61	22	36	3
Nidzicki	71	44	11	16	0
Elbląg	64	12	38	9	5
Olsztyński	60	27	11	22	0
Lidzbarski	57	25	5	27	0
Szczygieński	56	8	9	39	0
Gołdapski	55	24	6	25	0
Bartoszycki	44	23	11	9	1

POWIAT	RAZEM	Ogólnie	Globalne	Glokalne	Lokalne
Elbląski	43	17	10	16	0
Ostródzki	41	22	11	8	0
Kętrzyński	37	7	10	20	0
Węgorzewski	32	11	5	16	0
Działdowski	21	18	0	3	0
Mrągowski	16	1	7	8	0
Braniewski	15	13	1	1	0
Giżycki	6	2	0	4	0
Olecki	0	0	0	0	0
OGÓŁEM	1.675	1.030	283	346	16

Źródło: opracowanie własne – BF.

Ciekawe, iż w dokumentacji powiatu oleckiego, znanego swego czasu w całej Polsce z bujnego życia kulturalnego w Olecku, w analizowanych dokumentach nie pojawiły się – jak widać – żadne wzmianki na ten temat.

Wykres 8.2 Inwentarz wydarzeń i działań kulturalnych w strategicznych i programowych dokumentach samorządowych, w rozkładzie według powiatów, w lb, N=1.675.

Źródło: opracowanie własne – BF.

8.3 Dane z badania „Kalendarz Kultury Warmii i Mazur”

MOTTO: *Gazety potrafią wykorzystać Internet w inny sposób, niż tylko informowanie. W połowie lipca na swoim facebookowym profilu <Rzeczpospolita> rozpoczęła akcję: 25 powodów do dumy. Rzeczy, które najbardziej kochają Polacy. Z sondażu przeprowadzonego przez gazetę wynika, że **Polaków powód do dumy to: Mazury, pierogi i Grunwald** (Radosław Pietrzak, Wrota Warmii i Mazur, Portal Kulturalny Warmii i Mazur z Elbląga; podkr. – BF)*

8.3.1 Podstawowa informacja o badaniu

Przypomnijmy, że analizie zostały poddane **informacje o wydarzeniach kulturalnych opublikowane w lipcu 2012 roku** w dwóch typach mediów: tradycyjnej, „papierowej” prasie oraz na portalu internetowym Olsztyn24.pl. Jeżeli chodzi o prasę, to w próbie znalazły się dwa tytuły o zasięgu wojewódzkim: „Gazeta Wyborcza” wraz z lokalnymi dodatkami

oraz „Gazeta Olsztyńska”, a ponadto „Dziennik Elbląski”, „Gazeta Giżycka”, „Gazeta Lidzbarska”, „Gazeta Ostródzka”, „Gazeta Piska”, „Głos Lubawski”, „Głos Olecka”, „Kurier Mragowski”, „Nasz Elbląg”, „Nasz Elk”, „Nasz Olsztyniak” i „Rozmaitości Elckie” – łącznie 14 tytułów. Próba dla gazet wyniosła N=124 teksty; dla portalu internetowego – N=21 tekstów; łącznie N=145 tekstów o zróżnicowanych objętościach, lecz na ogół nie przekraczających 3/4 strony znormalizowanego wydruku komputerowego. Przytłaczająca większość tekstów była

wzbogaćana – dominującymi zarówno na stronach gazet, jak i na portalu internetowym – fotografiami i infografiką⁴⁰. Materiały gazetowe opisywały N=57 różnorodnych wydarzeń; portal internetowy udokumentował N=18 wydarzeń, łącznie zbadaliśmy zatem N=75 wydarzeń. Średnio jedno wydarzenie było opisane w prawie dwóch tekstach gazetowych (1,8) i nieco częściej niż w jednym tekście z portalu (1,2). Jednakże takie wydarzenia jak rekonstrukcja Bitwy pod Grunwaldem (zob. motto do tego podrozdziału) przetoczyły się echem niemal po całej badanej próbie.

W wypadku tego typu analiz warto podać jeszcze jedną informację: nakłady badanych gazet w lipcu 2012 roku wynosiły od około 5 tys. (np. „Gazeta Wyborcza Olsztyn”) do ok. 65 tysięcy egzemplarzy („Gazeta Olsztyńska”)41. Z kolei Olsztyn24.com w lipcu miał 24.487 unikalnych użytkowników. (Kategoria unikalnego użytkownika odpowiada IP komputera logującego się na stronę). Liczba tzw. wejść w lipcu wynosiła 370827. Pani Ewa Zdrojowska, która zbierała dla nas dane do tego badania, przeprowadziła rozmowę z właścicielem portalu — Wacławem Brudkiem, który powiedział, że: lipiec był w roku 2012 miesiącem najmniej licznych odwiedzin. W czasie wakacji ludzie rzadziej zaglądają na stronę. Podał również, że w maju

było 500 tys. wejść. Wyliczył, że średnia miesięczna wejść wynosi 450 tys., jest więc kilkakrotnie większa niż najwyższe dzienne nakłady największego medium tradycyjnego. Powiedział też, że jego zdaniem czytelnicy – internauci nie są zainteresowani sensacjami, wypadkami itp.; niezbyt interesują ich też wiadomości sportowe. Z jego obserwacji wynika, że *zainteresowanie kulturą jest znaczne*, i w związku z tym *zamierza ten dział informacji poszerzać*. Warto wskazać, że podobnych portali jest na Warmii i Mazurach znacznie więcej (np. portal WM.pl wraz z jego lokalnymi mutacjami z Ełku, Giżycka, Kętrzyna, Mrągowa, Nidzicy, Nowego Miasta Lubawskiego, Olecka, Olsztyna, Pisza, Węgorzewa itd.; do tego dochodzą internetowe edycje prasy lokalnej oraz wyspecjalizowane portale, takie jak kultura.wm.pl, orientacja.pl i in.). Docelowo należałoby monitorować wszystkie te portale. Obecne badanie można, w odniesieniu do tego typu mediów, potraktować wyłącznie jako pilotaż, zwłaszcza że narzędzie także zostało tu w tej formie użyte po raz pierwszy.

Tytułem wprowadzenia do prezentacji wyników tego etapu badania przypominamy pewną ramową dla dalszego ciągu wywodu koncepcję mediów, dobrze korespondującą z używaną tu koncepcją „upłynnionej rzeczywistości”. John B. Thompson, charakteryzując współczesne media⁴¹, używa kategorii „medialnego upublicznienia”, tworzącego nowy rodzaj „przestrzeni widoczności”. Za-

40 Kontynuacja badania „Kalendarz Kultury” z wykorzystaniem nowszej wersji narzędzia umożliwi kodowanie fotografii. Jest to tym bardziej istotne, że na portalu internetowym można było jednym kliknięciem otworzyć tak zwaną galerię z dokumentacją fotograficzną wydarzenia.

41 Podajemy najwyższe z codziennych nakładów.

również wskazana czynność (w tym wypadku uprawianie dziennikarstwa), jak i typ przestrzeni, w której się ją uprawia, są:

- a) **niezlokalizowane** – czyli nieprzypisane do konkretnych czasoprzestrzeni lokalnych i niewymagające współobecności;
- b) **niedialogowe** – bowiem producenci i odbiorcy treści nie prowadzą ze sobą dialogu, a ten dialog, który obserwujemy w „interaktywnych” mediach jest – zdaniem autora – w dużej mierze pozorowany i pozorny;
- c) **otwarte** – tworzące kreatywną, niekontrolowaną przestrzeń; według Thompsona nie można też z wyprzedzeniem określić kontekstu przekazywanych treści ani przewidzieć ich konsekwencji, bowiem są one przypadkowe.

8.3.2 Zapowiedzi versus relacje z wydarzeń kulturalnych

Gazety i portal znacząco różniły się formą tekstów i wyobrażonym profilem odbiorców. Gazety głównie pisały o tym, co ma się wydarzyć i bardzo rzadko relacjonowały przebieg wydarzeń kulturalnych lub je recenzowały, tymczasem portal internetowy skupiał się niemal wyłącznie na relacjach (choć nie na recenzjach). Szczegółowe zestawienia kategorii zawarte są w Tabeli 8.4.

Warto zwrócić uwagę na to, że zapowiedzi wydarzeń mają inną funkcję niż relacje z nich, a wobec tego inaczej „wychowują” czy też raczej „tresują” swego odbiorcę: zapowiedzi opierają się z reguły na uwodzeniu i tłumieniu racjonalności na rzecz emocji, są związane

Tabela 8.4 Rozkład zapowiedzi i relacji w gazetach i portalu internetowym, w lb i w %.

Typ tekstu	Gazety		Olsztyn24.pl	
	Liczba	%	Liczba	%
Zapowiedzi	94	76	2	10
Relacje	23	19	19	90
Inne	7*	5	0	0
RAZEM	124	100	21	100

* Teksty umieszczone w kategorii „inne” to po prostu kalendaria bez komentarzy redakcyjnych, a zatem także rodzaj zapowiedzi wydarzeń.
Źródło: opracowanie własne – BF.

z funkcją apelatywną języka (bo powinni przekonywać do uczestnictwa), zaś relacje odwołują się do refleksyjności i wymagają minimalnej umiejętności „czytania ze zrozumieniem”. Z pewnego punktu widzenia trudno jednoznacznie stwierdzić czy teksty dotyczące życia kulturalnego powinny być raczej informacyjne i pozbawione emocji, czy też powinny starać się wykorzystywać i przekazywać emocje (zapowiedź w imię zachęcania do uczestnictwa, a relacja po to, aby wiarygodnie przedstawić przebieg wydarzenia). Jak jednak pokaże dalsza analiza, opisany sposób rozumienia różnicy między oboma gatunkami dziennikarskimi w wypadku zbadanych tekstów **nie wyjaśnia** całokształtu zjawiska. Gdyby tak było, to interesująca hipoteza, iż refleksyjność odbioru towarzyszy przekazom cyfrowym, a zanika w mediach tradycyjnych zyskałaby pewne wsparcie empiryczne.

8.3.4 Typologia wydarzeń kulturalnych

Analizowane media różniły się także ze względu na – przyjętą w interpretacji wyników badania – typologię wydarzeń według formatu/wzorca: globalnego, glokalnego i lokalnego (zob. podrozdział 8.2.1). Tu kategoria odnosząca się do ogólnego (a właściwie ogólnikowego) opisu już się nie pojawiła – zapewne z powodu braku publicystyki kulturalnej dotyczącej treści życia kulturalnego.

Przyczynkiem do charakterystyki życia kulturalnego Warmii i Mazur może być fakt, iż w zbadanej próbce **przeważały zdecydowanie wydarzenia naznaczone trendem globalizacyjnym**. Istotne jest również to, że autorzy czy organizatorzy wydarzeń, jak gdyby nie wierząc w siłę tradycyjnego formatu powiązanego z tradycyjnym

Tabela 8.5 Rozkład typów wydarzeń kulturalnych w gazetach i na portalu internetowym, w lb i w %.

Typ wydarzenia	Gazety		Olsztyn24.pl		OGÓŁEM	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Globalny	30	53	5	28	35	46
Glokalny	25	44	8	44	33	44
Lokalny	2	3	5	28	7	10
RAZEM	57	100	18	100	75	100

Źródło: opracowanie własne – BF.

typem kultury, *de facto* „rozmontowują” te tradycyjne typy od środka, wprowadzając tam elementy zglobalizowanej kultury dominującej, czyli popularnej. Retoryka, jaka temu towarzyszy, jest wszędzie i do znudzenia taka sama: *Publiczność się tego domaga, Publiczność nie znieśie niszowych imprez na wysokim poziomie, Publiczność ma niskie upodobania i gusta* (w przeciwieństwie – oczywiście – do formułującego tego rodzaju opinie!). Pojawia się tu również koronny argument dla Warmii i Mazur: *TO PRZYCIĄGNIĘ TURYSTÓW* (zob. też podrozdziały 10.3.1 i 10.3.2). Warto więc na koniec tego wątku wspomnieć, że wydarzenia prawdziwie lokalne wraz z postępującą ekspansją dominującej kultury popularnej albo zaczynają znikać z życia kulturalnego, albo nabierają coraz wyraźniejszego niszowego (subkulturowego) charakteru. Ich wyraźną cechą jest dziś przede wszystkim to, że nie zabiegają o masowy rozgłos i masową publiczność. Kiedy bowiem ich organizatorzy czynią takie zabiegi, wówczas zaczynają przesuwac te wydarzenia do typu glokalnego.

Można by domniemywać, że – po prostu – gazety nie mogły pisać o czymś, czego nie było, gdyby nie odmienne proporcje informacji zamieszczanych w tym okresie na portalu Olsztyn24.pl: odnotowano tu znacznie mniej wydarzeń, ale globalne zrównoważyły lokalne. Rzecz zatem nie w tym, co się dzieje, lecz w tym, **co redaktorzy gazet i portalu uznają za ważne i godne zauważenia**: mogło-

by się wydawać (dysponujemy za małą próbką, aby to stwierdzić z pewnością), że autorzy portalu (i być może prywatny właściciel) znacznie bardziej nastawiają się na to, co lokalne lub zawierające przynajmniej taki komponent. Można w pewnym uproszczeniu stwierdzić, że dla dziennikarzy – lokalnych przecież mediów (zwłaszcza prasy) – **bardziej liczy się skala** (także rozumiana symbolicznie) wydarzenia kulturalnego **niż jego bliskość i osadzenie w życiu konkretnej społeczności**. Trzeba o tym pamiętać, analizując konsekwencje takich różnic: napięcie pomiędzy tym, co globalne, a tym, co lokalne, trafnie charakteryzuje opozycja zaproponowana przez Stanisława Jasińskiego, który „cywilizacyjny globalizm” przeciwstawia „kulturowej glokalizacji”, wskazując, że poszukiwanie, nawet na drugim krańcu świata, nowych (innych niż nasze własne) treści kulturowych stanowi szansę na wykorzystanie możliwości, które stwarza globalizacja, z jednoczesnym ograniczeniem jej negatywnych konsekwencji, umożliwia bowiem zmianę dostępu typu odbiorczego na dostęp typu twórczego⁴². To z kolei pozwala znaleźć trzecią drogę między „nieradzeniem sobie z nadmiarem informacji, gorączkowym przerzucaniem się od przekazu do przekazu” a „trwaniem przy swych dotychczasowych przyzwyczajeniach”⁴³ i w efekcie

42 W oryginalnym tekście przywoływany autor popełnia powszechny błąd, łącząc odbiór z biernością. Przypomnijmy zatem jeszcze raz, że rzeczownik odczasownikowy „odbior” wskazuje czynność, a nie stan bierności. Dalszy ciąg cytatu dowodzi, że mamy rację, formułując to zastrzeżenie.

43 S. Jasiński, *Cywilizacyjny globalizm i kulturowa glokalizacja*, <http://www.woak.torun.pl/index.php?aid=1208165267480323938516d> (dostęp 24. 08. 2012 r.).

proceedzi do tego, że – paradoksalnie – globalizacja staje się „szansą na lokalną tożsamość”⁴⁴. (Przykładem takich wydarzeń – jednak w makroskali, o której była mowa wyżej - mogłyby być zbadane w próbie międzynarodowe festiwale folkloru, ale one również w coraz większym stopniu podlegają prawom kultury popularnej). Tak więc życie kulturalne Warmii i Mazur oraz jego odbicie w mediach na pewno nie osiągnęły jeszcze stanu, który opisuje Jasiński. Urzeczywistnia się on w obiegu niszowym, subkulturowym, którym – z podanych wcześniej przykładów – **media się nie zajmują**.

8.3.6 Wartościujące nacechowanie zapowiedzi i relacji z wydarzeń kulturalnych

Przyjrzymy się teraz temu, jak dziennikarze obu badanych mediów pisali **zapowiedzi**, a jak tworzyli **relacje** z imprez odbywających się w środku sezonu turystycznego. Sprawdziliśmy, ilu i jakich wyrażen nacechowanych emocjonalnie używali autorzy tekstów dotyczących wydarzeń kulturalnych. Innymi słowy, wykorzystując technikę analizy opracowaną przez Fatygę, sprawdziliśmy zawartość w tekstach wyrażen neutralnych i opisowych, pozbawionych nacechowania aksjologicznego

44 P. Gabrysz, Lokalna kultura elementem europejskiej tożsamości. „Wzorzec mieszkańca Polski B”, [w:] E. Nycz (red.), *Budowa lokalnego społeczeństwa obywatelskiego w perspektywie integracji europejskiej. Materiały z VII Kędzierzyńsko-Kozielskiego Seminarium Naukowego* (22-23 maja 2003 r.), Uniwersytet Opolski, Polskie Towarzystwo Socjologiczne. Oddział Opolski, Towarzystwo Ziemi Kozielskiej w Kędzierzynie-Koźlu, Wydawnictwo Instytut Śląski, Opole 2003.

oraz nacechowanych pozytywnie i negatywnie. Analiza ta pozwala wyrobić sobie **opinię o temperaturze debaty kulturalnej** w objętych badaniem mediach, a pośrednio wnioskować też o **zaangażowaniu lokalnych społeczności w życie kulturalne**.

Porównanie danych zawartych w tabelach 8.6 i 8.7 pozwala stwierdzić, że **zdecydowana większość treści** zamieszczanych przez gazety, a odnoszących się do wydarzeń kulturalnych **ma charakter neutralny** – to głównie treści informacyjne. Zapowiedzi w gazetach pisane były zatem językiem pozbawionym emocji (dotyczy to dwóch trzecich ich zawartości). Co więcej, także bardzo **nieliczne relacje prasowe były pisane tym samym, nijakim stylem**; różnica jest stosunkowo niewielka. W tym miejscu rodzi się pytanie: czy dziennikarze zgodnie uznają ów neutralny styl za poprawny, czy też po prostu wydarzenia kulturalnie nie są przez nich opisywane emocjonalnie i wartościująco, ponieważ nie budzą w nich emocji? Na tym tle można mówić o **znacznie większym zaangażowaniu piszących dla portalu internetowego**. Zamieszczane tu materiały były bardziej emocjonalne niż te zamieszczane w gazetach, i to niezależnie od tego, czy były to zapowiedzi, czy relacje (na portalu nacechowanych emocjonalnie i wartościująco zapowiedzi było 61%, relacji – 52%; w gazetach odpowiednio – 32% i 42%). Porównując te dwie formy, warto jednak zauważyć odwrócenie prawidłowości: na portalu

Tabela 8.6 Porównanie temperatur emocjonalnych N=2.034 wyrażań w zapowiedziach i relacjach opublikowanych w lipcu 2012 roku na stronach portalu internetowego Olsztyn24.pl, w lb i w %.

Typ tekstu	Plus		Minus		Zero		OGÓŁEM	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Zapowiedzi	200	53	27	8	147	39	374	100
Relacje	713	43	153	9	794	48	1.660	100
RAZEM	913	45	180	9	941	46	2.034	100

Źródło: opracowanie własne – BF.

Tabela 8.7 Porównanie temperatur emocjonalnych N=10.306 wyrażań w zapowiedziach i relacjach opublikowanych w lipcu 2012 roku w gazetach ukazujących się lokalnie w województwie warmińsko-mazurskim, w lb i w %.

Typ tekstu	Plus		Minus		Zero		OGÓŁEM	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Zapowiedzi	2.382	29	283	3	5.548	68	8.213	100
Relacje	758	36	125	6	1.210	58	2.093	100
RAZEM	3.140	30	408	4	6.758	66	10.306	100

Źródło: opracowanie własne – BF.

zapowiedzi są bardziej nasycone emocjami niż relacje, a w gazetach relacje okazały się nieco bardziej emocjonalne niż zapowiedzi.

Analiza treści poszczególnych typów relacji pokazuje, że w zapowiedziach na portalu internetowym przeważa-

ły treści pozytywne, natomiast mniej było treści *stricte* informacyjnych i rzadko pojawiały się treści negatywne. Co ciekawe, w relacjach napisanych po imprezach lub podczas nich nieznacznie przeważały treści neutralne, co potwierdza, że ich autorzy nie chcieli (lub nie potrafili) „na gorąco” komentować opisywanych wydarzeń, nie

wyrażali też ocen kontrowersyjnych. Jednakże w porównaniu z materiałami prasowymi mamy tu i tak do czynienia ze znacznie większym zaangażowaniem i skłonnością do formułowania ocen przez piszących. **Oba rodzaje mediów łączy jedna cecha – są one prawie pozbawione treści negatywnych**; tylko kilku procentom analizowanych materiałów można było przypisać negatywne temperatury emocjonalne. Powstaje pytanie: czy naprawdę jest tak dobrze (to znaczy – czy wydarzenia kulturalne faktycznie tak bardzo podobały się osobom je relacjonującym)? **A może jest to raczej przejaw braku refleksji i niskich kompetencji kulturowych** w zakresie wiedzy o tym, jak mogłyby wyglądać (i jak często wyglądają) wydarzenia kulturalne w innych częściach Polski lub świata? Przyczyna może też leżeć jeszcze gdzie indziej: **taki afirmatywno-apologetyczny charakter portalu oraz informacyjno-afirmatywne nastawienie gazet i nikły krytycyzm piszących mogą być efektem niechęci lokalnych mediów do tworzenia napięć w relacjach z lokalnym środowiskiem organizującym imprezy kulturalne**. Niezależnie od tego, jakie są przyczyny tego zjawiska, można z pewnością stwierdzić, że ma ono charakter ucieczki od komentowania i zajmowania stanowiska. I chociaż portal internetowy **przypisuje sobie klasyczną funkcję recenzencką**, to w gruncie rzeczy **realizuje funkcję informacyjno-promocyjną**. W efekcie portal jest narzędziem słabo wykorzystującym funkcję „zapowiadacza” wydarzeń, a gazety nie spełniają swo-

jej funkcji krytyczno-oceniającej. Dokładna analiza treści pokazała jeszcze jeden fatalny efekt, widoczny przede wszystkim w materiałach prasowych: nie tylko sam format zapowiedzi był w niemal identycznej formie przedrukowywany przez różne gazety (łącznie z nagłówkami wiadomości), ale przede wszystkim wykryliśmy w próbie teksty, które pierwotnie ukazały się jako zapowiedzi, zaś po zmianie formy czasowników na czas przeszły wydrukowano je powtórnie jako relacje z wydarzeń (sic!).

8.3.7 Wewnętrzna struktura tekstów o wydarzeniach kulturalnych wraz z analizą nacechowania wartościująco-emocjonalnego

Autorzy tekstów o wydarzeniach kulturalnych, zamieszczanych zarówno w gazetach lokalnych, jak i na portalu Olsztyn24.pl, często uciekali od wyrażania swoich opinii. Przyjrzyjmy się zatem temu, na jakie elementy najczęściej zwracali oni uwagę w analizowanych tekstach i czy znalazły się wśród nich takie, które budziły relatywnie większe emocje. Przypomnijmy tylko, że kategorie zebrane w tabelach 8.8 i 8.9 nie zostały narzucone przez autorkę analizy, lecz pojawiły się w tekstach i zostały użyte jako kody *in vivo*.

Na stronach portalu Olsztyn24.pl wydarzenia kulturalne opisywano przede wszystkim przez pryzmat **dział** (wystąpił, świetnie się bawili, olśniewająco wykona-

Tabela 8.8 Struktura opisu wydarzeń kulturalnych na portalu Olsztyn24.pl, z temperaturami emocjonalnymi kategorii, w lb, w % i wg rang.

Lp.	Kategorie opisu	Plus			Minus			Zero			OGÓŁEM		
		liczba	%	ranga	liczba	%	ranga	liczba	%	ranga	liczba	%	ranga
1	Działania	293	32,1	1	42	23,2	2	223	23,7	1	558	27,5	1
2	Wykonawcy	181	19,8	2	16	8,8	4	221	23,5	2	418	20,5	2
3	Wydarzenie/impreza – ogólny opis	143	15,7	3	31	17,1	3	147	15,6	3	321	15,8	3
4	Wytwory/repertuar	112	12,3	4	7	3,9	8	103	11,0	4	222	10,9	4
5	Odbiorcy/publiczność	90	9,9	5	9	5,0	6	50	5,3	7	149	7,3	5
6	Miejsce	33	3,6	6	0	0	11	56	6,0	6	89	4,4	6
7	Organizatorzy	24	2,6	7	10	5,5	5	43	4,6	8	77	3,8	8
8	Władze	14	1,5	8	9	5,0	7	16	1,7	9	39	1,9	10
9	Czas	13	1,4	9	4	2,2	9	69	7,3	5	86	4,2	7
10	Pogoda	6	0,7	10	50	27,6	1	1	0,1	11	57	2,8	9
11	Kultura	4	0,4	11	3	1,7	10	11	1,2	10	18	0,9	11
RAZEM		913	100	-	181	100	-	940	100	-	2.034	100	-

Źródło: opracowanie własne – BF.

ła itp.), a te charakteryzowano głównie jako pozytywne (53%) i nieco rzadziej opisywano je w sposób neutralny (40%)⁴⁵; łącznie wyrażen nacechowanych było tu 60% ogółu. Wśród **odbiorców** (66% nacechowanych wyrażen w stosunku do ogółu tej kategorii), opisanych najczęściej pozytywnie (60%), wymieniano: *dzieci, młodzież, rodzi-*

ny, mieszkańców i turystów vel gości. Kategoria ta pojawiała się co prawda rzadziej, ale – jak widać z danych – budziła zdecydowanie cieplejsze odczucia piszących niż wykonawcy! Ponadto – co ciekawe – **wykonawców** nieznacznie częściej opisywano neutralnie (53%) niż pozytywnie (43%), zaś wyrażen nacechowanych było 57% ogółu tej kategorii. A już do zupełnej rzadkości należały

45 Uwaga: dane wyprocentowano w wierszach, a nie w kolumnach!

negatywne wyrażenia charakteryzujące te osoby (np. pod względem ich poziomu artystycznego czy aktualnej formy podczas konkretnego występu). Wyrażenia te były bowiem tylko powiązane z osobami artystów lub używane ironicznie przez nich samych (np. pojawiły się w rozmowie z Lechem Janerką przed jego koncertem). Same **imprezy czy wydarzenia** opisywano przede wszystkim ogólnie, bez wdawania się w „zbędne” szczegóły, i niemal równie często pozytywnie, co neutralnie. Język tych opisów był dosyć brzydką odmianą współczesnej *nowomowy* o „targetowo-marketingowej” proveniencji (*najciekawszy produkt lata artystycznego, nowa marka turystyczna* itp.). Następnie opisywano mniej lub bardziej szczegółowo **ofertę** (rozumianą różnorako – np. jako wytwory rzemieślników na jarmarku, repertuar muzyczny podczas wieczoru poezji, ale też układ poszczególnych wydarzeń w ramach większej, cyklicznej imprezy – przykładowo w trakcie „kiermaszu”: *konkursy, koncerty, pokazy plenerowe* itd.). W tym wypadku wyrażen nacechowanych było 53% (pomijam tutaj wyrażenia neutralne). Znacznie rzadziej (poniżej 100 wyrażen) odnoszono się do **miejsca** (37% wyrażen nacechowanych emocjonalnie), **czasu** (20%) i **organizatorów** (44% wyrażen z wyraźną temperaturą emocjonalną). Tych ostatnich wymieniano z reguły **ze wskazaniem funkcji i nazwiska** oraz pytano ich o szczegóły imprez. Można jednak odnieść wrażenie, że zarówno pytania, jak i odpowiedzi miały zrytualizowany charakter i tylko „udawały”, że sięgają za

kulisy wydarzenia lub zdradzają „sekrety kuchni”. **Pogodę** opisywano tylko wtedy, gdy była dokuczliwa, a więc jest to kategoria, która ma relatywnie najwyższy odsetek nacechowania negatywnego, bo aż 87%. Rzadko – stosunkowo najczęściej przy okazji patronatów lub współorganizacji – w opisach tych pojawiły się **władze**. Co ciekawe, absolutnie incydentalnie pojawiło się słowo **kultura** (jedynie w relacji z debaty Obywateli Kultury).

Ogólne wrażenie „letniości” tych tekstów bierze się nie tylko z rozkładu temperatur emocjonalnych w poszczególnych kategoriach opisywanych wydarzeń, ale także z **ubogiego zasobu leksykalnego** piszących, którzy do znudzenia się powtarza, stwarzając wrażenie **monotonii, niskich kompetencji, rytualizmu i braku osobistego zaangażowania dziennikarzy** (o czym była już mowa wcześniej, a ta część analizy pozwala to dokładniej wykazać).

Z kolei w wypadku gazet, w opisie wydarzeń nacechowane emocjonalnie i wartościująco kategorie to: **pogoda** (94%) **oferta** (57%), **odbiorcy** (52%), **działania** (50%), **opisy imprezy** (36%), **władze** (32%), **wykonawcy** (32%), **miejsce** (16%), **organizatorzy** (14%) i **czas** (6%)⁴⁶. Również w przypadku tego medium incydentalnie (tylko raz!) pojawia się słowo **kultura**. Struktura odbioru i samego

⁴⁶ Dodano wyrażenia pozytywne i negatywne, wyprocentowane w wierszach, podobnie jak w poprzednim fragmencie.

Tabela 8.9 Struktura opisu wydarzeń kulturalnych w prasie lokalnej Warmii i Mazur, z temperaturami emocjonalnymi kategorii, w lb, w % i wg rang.

Lp.	Kategorie opisu	Plus			Minus			Zero			OGÓŁEM		
		Liczba	%	Ranga	Liczba	%	Ranga	Liczba	%	Ranga	Liczba	%	Ranga
1	Działania	742	23,7	1	147	36,0	1	890	13,2	5	1.779	17,3	2
2	Wykonawcy	673	21,4	2	41	10,0	4	1.532	22,7	1	2.246	21,8	1
3	Wytwory/repertuar	663	21,1	3	53	13,0	3	536	7,9	6	1.252	12,1	5
4	Wydarzenie/impreza – ogólny opis	540	17,2	4	29	7,1	6	998	14,8	3	1.567	15,2	3
5	Odbiorcy/publiczność	198	6,3	5	35	8,6	5	208	3,1	8	441	4,3	7
6	Miejsce	162	5,2	6	16	3,9	8	940	13,9	4	1.118	10,8	6
7	Czas	65	2,1	7	24	5,9	7	1.351	20,0	2	1.440	14,0	4
8	Władze	36	1,1	8	3	0,8	9	83	1,2	9	122	1,2	9
9	Organizatorzy	33	1,0	9	2	0,5	10	215	3,2	7	250	2,4	8
10	Pogoda	27	0,9	10	58	14,2	2	5	0,07	10	90	0,9	10
11	Kultura	1(!)	0,03	11	0	0,0	11	0	0,0	11	1	0,01	11
RAZEM		3.140	100	-	408	100	-	6.758	100	-	10.306	100	-

Źródło: opracowanie własne – BF

wydarzenia wydaje się w tym świetle dosyć kuriozalna i potwierdza wcześniejszą hipotezę, że zainteresowanie dziennikarzy wydarzeniami kulturalnymi jest co najmniej specyficzne!

8.3.8 Dygresja, od której nie mogliśmy się powstrzymać: rekonstrukcja portretu uczestnika warmińsko-mazurskiej kultury – na podstawie przekazu medialnego

Gdyby przełożyć te dane na portret uczestnika, to rysowałby się on następująco: *uczestnik* warmińsko-mazurskiej

kultury wie, że *pogoda* w tym regionie jest kapryśna, a tego nie lubi, więc wyjdzie z domu uzależnia od jej stanu. Interesuje go też, ale już znacznie, znacznie mniej, *na co właściwie idzie i co da się skonsumentować*. Prawie w takim samym stopniu chce się *pokazać wśród innych*, którzy doceniają jego obecność, a sam w tym czasie będzie się przyglądał, *co się dzieje*, zwłaszcza zaś, *co się rusza*. W tym czasie wyrobi sobie *niezbyt emocjonalny pogląd na wydarzenie*, w którym uczestniczy; a kiedy poczuje się nieco znudzony, zacznie przyglądać się obecnym *oficjelom*, no i – właściwie dlaczego by nie? – *wykonawcom*. W pewnym momencie zwróci uwagę na *miejsce*, pomacha znajomemu *organizatorowi*, a w końcu dojdzie do wniosku, że *jest już późno* i opuści imprezę... *da capo al fine*.

8.3.9 Ciąg dalszy analiz i wniosków

Jak widać z powyższych analiz, portal internetowy – narzędzie, wydawałoby się, nowoczesne – do spraw kultury podchodzi w sposób tradycyjny: jego relacje są ułożone i z reguły pozytywne. Naturalnym kierunkiem rozwoju tego typu mediów powinno być aktywne promowanie dziennikarstwa obywatelskiego, gdyż skoro nie ma relacji z wydarzeń kulturalnych w prasie, a sam portal zapewne nie ma wystarczających środków do utrzymywania sieci korespondentów, to należy być może rozważyć utworzenie platformy internetowej, dzięki której różne osoby

aktywne lokalnie przesyłałyby swoje wrażenia z imprez kulturalnych, co istotne, nie tylko po ich zakończeniu, ale po prostu *na żywo*, w ich trakcie. To zdecydowanie wpłynęłoby na ożywienie sposobu myślenia o kulturze. Po stronie portalu internetowego wiązałoby się to z zatrudnieniem profesjonalisty, którego funkcją byłoby redagowanie i moderowanie napływających treści. **Internet jest w końcu świetnym narzędziem do komentowania bieżących wydarzeń, tym bardziej, że prasa tego unika.**

Z kolei **lokalne gazety pełnią w zasadzie rolę słupa ogłoszeniowego**, nie wykazując zainteresowania tym, jak dane wydarzenie kulturalne przebiegło, z jakim odbiorem się spotkało i czy miało jakiś ciąg dalszy. Wydaje się zatem, że prasa lokalna nie dostrzega, iż wydarzenia kulturalne są częścią większej całości, tworzą tkankę społeczną, nie są zaś tylko pojedynczymi, oderwanymi od kontekstu społecznego, incydentami. Unikając roli aktywnego recenzenta, gazety nie wypełniają ważnej funkcji pobudzania odbiorców do dyskusji i poprzez nią kształtowania opinii społecznej i jej gustów. **Wydaje się wręcz, że informacje zapowiadające wydarzenia kulturalne w prasie pojawiają się nie dlatego, że dziennikarze interesują się nimi, ale na skutek aktywności PR-owej samych organizatorów.**

W rezultacie **kultura wyłaniająca się z analizowanych przekazów nie jest oczywistym, trwałym komponentem**

życia społecznego ani nawet procesem: jest to zbiór incydentalnych wydarzeń, niepowiązanych żadną wewnętrzną logiką. I jeszcze jedno: tu kultura wciąż tylko „się zaczyna”. Brakuje jej natomiast ciągu dalszego, pogłębionej refleksji czy choćby sensownego, krytycznego podsumowania.

8.4 Komentarz z badania terenowego „Konsultacje społeczne stanu kultury na Warmii i Mazurach”

Przypomnijmy – to badanie polegało na dyskusji o przygotowanych przez nas tabelach ze wskaźnikami. Pojawiały się w nim m.in. ciekawe, dodatkowe wątki dotyczące oferty kulturalnej warmińsko-mazurskich instytucji kultury. Po pierwsze, ujawnił się podział zarówno pomiędzy samymi instytucjami, jak i instytucjami a organizacjami pozarządowymi, dotyczący ich stylu działania i jakości oferty kulturalnej. Część przedstawicieli instytucji mocno narzekała na **brak zainteresowania ich ofertą**, zdradzając przy tym **niejaką pretensję (o zdecydowanie resentymentalnym charakterze) do okolicznej ludności, że ta nie chce u nich bywać**. Sugestia ze strony badaczy, że w takim razie należałoby może pomyśleć o zmianie oferty albo – po prostu – wyjść do ludzi i zacząć z nimi rozmawiać, spotykała się z aplauzem przedstawicieli organizacji pozarządowych i tych przedstawicieli instytucji, którzy trafiają w oczekiwania lokalnych społeczności.

Jednakże u skarżących się powodowała raczej **pogłębienie resentymentu i urażone zdziwienie**, niż choćby próbę akceptacji takiego „rewolucyjnego” rozwiązania.

Po drugie, konsultacje ujawniły głębokie podziały, a nawet wrogość i źle pojętą rywalizację między instytucjami z tego samego terenu (chodziło przede wszystkim o dotacje gminne). Niestety, ograniczone środki i zasoby z tego powodu – co część badanych wyraźnie podkreślała – ulegają zmarnowaniu. **Brak więc tutaj zarówno umiejętności współpracy, jak i – często – chęci, by tworzyć sieci współpracy**. Na okrasę warto przytoczyć opowieść o sytuacji w gminie X, w której instytucje były tak skłócone, że każda z nich (w sumie dziewięć) osobno urządziła Dzień Dziecka (sic!). Jak twierdził autor tej historyjki, *dzieci w końcu uciekały przed Dniem Dziecka i trzeba je było dowozić z innych gmin*.

8.5 Szczegółowe wnioski i rekomendacje praktyczne

Jedną z najważniejszych, wręcz fundamentalnych spraw jest niewątpliwie uzyskanie przez władze samorządowe, zwłaszcza na szczeblach wyższych niż gminny, szerszego rozeznania w tym, co i jak warto wspierać finansowo i organizacyjnie oraz jak planować politykę kulturalną. Naszym zdaniem nie sposób tego robić skutecznie i racjonalnie ani na podstawie danych ze statystyki publicznej, przynajmniej w jej obecnej formie, ani tym bardziej na podstawie dokumentacji, którą badaliśmy. Z przeprowadzonych przez nas analiz wynika też, że nie należy tu liczyć na szczególną pomoc ze strony lokalnych mediów. Uważamy zatem, że **należałoby wyprzedzić GUS i przygotować – co po tym projekcie nie byłoby już specjalnie trudne – rodzaj ujednoliconego kwestionariusza sprawozdawczości kulturalnej, który powinien opierać się na kwestionariuszach GUS – chociażby dlatego, żeby nie przysparzać instytucjom dodatkowej pracy „papierkowej”**. Uwzględniłby on jednak również inne elementy, niezbędne dla racjonalnego podejmowania decyzji, których w danych GUS nie znajdziemy ani dzisiaj, ani zapewne w najbliższej przyszłości.

Rozdział 9. UCZESTNICTWO W KULTURZE SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

Dane będące materiałem do przeprowadzonych tu analiz pochodzą z badań GUS, badań zrealizowanych w ramach projektu „Pomosty” oraz badań dokumentów strategicznych jednostek samorządu terytorialnego w województwie warmińsko-mazurskim w ramach sieciowego projektu Obserwatorium Żywej Kultury – Sieć Badawcza – „Mapa wiedzy i niewiedzy”.

9.1 Dane z cyklicznego badania GUS „Kultura”: frekwencja na imprezach zorganizowanych przez domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice – wysoki poziom uczestnictwa

9.1.1. Analiza danych

GUS w szczególny sposób bada liczbę uczestników imprez i działań organizowanych przez domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice. Trzeba pamiętać, że dane te nie dotyczą liczby ani odsetków konkretnych osób czy – mówiąc językiem internetowym – „unikalnych użytkowników” kultury, ponieważ **ta sama osoba biorąca udział w kilku**

wydarzeniach jest liczona kilkakrotnie⁴⁷. Na podstawie tych danych nie można zatem wyciągać wniosków na temat liczby osób aktywnych kulturalnie w danym mieście czy gminie, są one natomiast użytecznym, choć niedoskonałym wskaźnikiem **popularności, jaką cieszy się oferta kulturalna** tworzona przez lokalne placówki.

Niedoskonałość wynika przede wszystkim – podobnie jak w przypadku wydarzeń – **z oparcia statystyki na sprawozdawczości placówek**, które w różnym stopniu wywiązują się z tego zadania (**co widać było dobitnie również w analizach dokumentów strategicznych**). W rezultacie w danych mogą pojawiać się wyniki zaskakujące, np. znacznie odbiegające od szerszej tendencji dla danej gminy lub nieprzystające do jej potencjału kulturalnego. W wypadku wydarzeń te rozbieżności można

niekiedy skorygować, sprawdzając strony internetowe placówek lub lokalne doniesienia medialne, ale w wypadku liczby uczestników jest to trudne, a niekiedy nawet niemożliwe. Dlatego interpretując przytoczone dane, **należy zachować ostrożność i świadomość ich prowizorycznego charakteru.**

Do analizy danych dotyczących liczby uczestników wydarzeń kulturalnych zastosowaliśmy tę samą metodę i sposób prezentacji, które przyjęliśmy w odniesieniu do liczby wydarzeń. W Tabeli 9.1 przedstawione zostały dane dla jednostek samorządu terytorialnego (gmin i miast na prawach powiatu), które w poszczególnych latach prowadzenia przez GUS badań poświęconych kulturze osiągnęły dziesięć pierwszych rang pod względem liczby uczestników imprez.

Tabela 9.1. Uczestnicy imprez organizowanych przez domy kultury, kluby i świetlice w gminach i miastach na prawach powiatu, które w ciągu okresu objętego badaniem przynajmniej raz uzyskały jedną z pierwszych 10 rang w województwie, w lb.

Gminy i miasta na prawach powiatu	Liczba uczestników	Ranga	Liczba uczestników	Ranga	Liczba uczestników	Ranga	Liczba uczestników	Ranga	Liczba uczestników	Ranga
	2003		2005		2007		2009		2011	
Olsztyn PG	209989	1	352614	1	200650	1	212 110	1	188 337	1
Giżycko GM	203085	2	52080	5	49780	9	43900	8	35900	-
Olsztynek GMW	104964	3	86509	2	72650	3	58952	7	45300	9
Olecko GMW	95.934	4	22.335	-	34.497	-	26.665	-	17.307	-

47 Por.: hasło „frekwencja” w Wieloźródłowym Słowniku Kultury na portalu www.ozkultura.pl, (dostęp 14.06.2014 r.

Gminy i miasta na prawach powiatu	Liczba uczestników	Ranga	Liczba uczestników	Ranga	Liczba uczestników	Ranga	Liczba uczestników	Ranga	Liczba uczestników	Ranga
	2003		2005		2007		2009		2011	
Bartoszyce GM	94.700	5	58.700	4	63.500	6	61.500	5	62.530	4
Elbląg PG	85.473	6	19.615	-	36.416	-	40.949	10	35.559	-
Pisz GMW	74.800	7	39.810	10	25.700	-	18.550	-	19.789	-
Giżycko GW	56.405	8	48.030	6	48.030	10	41.185	9	48.005	8
Mikołajki GMW	48.470	9	42.110	9	5.555	-	1.574	-	26.081	-
Nowe Miasto Lubawskie GM	43.063	10	33.461	-	21.975	-	5.020	-	24.166	-
Kętrzyn GM	24.000	-	70.450	3	47.200	-	17.800	-	50	-
Działdowo GM	42.156	-	46.576	7	54.344	7	59.748	6	61.104	5
Ława GM	25.200	-	45.790	8	47.527	-	88.032	3	58.090	7
Mrągowo GM	16.164	-	36.347	-	73.290	2	4000	-	98.631	2
Elk GM	13.100	-	15.000	-	67.160	4	120.204	2	60.340	6
Nidzica GMW	0	-	23.796	-	64.400	5	63.300	4	18.900	-
Węgorzewo GMW	28.480	-	30.520	-	50.700	8	19.300	-	12.180	-
Szczytno GM	10.100	-	12.200	-	13.000	-	18.620	-	63.590	3
Susz GMW	16.100	-	17.000	-	23.270	-	22.725	-	43.750	10

* Skróty oznaczają: PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.

Źródło: BDL GUS, opracowane przez Ludwikę Malarską dla OŻK, zestawienia – PT, BF.

Podobnie jak w wypadku wydarzeń, również pod względem liczby ich uczestników można zaobserwować w badanych latach dużą zmienność w czasie. Ogółem w zestawieniu pojawiło się 19 gmin. Z 10 gmin, których instytucje miały najwyższą frekwencję w 2003 roku, tylko

4 pozostały w pierwszej dziesiątce do 2011 roku, przy czym 1 z nich – Olsztynek – spadła z miejsca 3 na 9, wykazując o ponad połowę niższą frekwencję w 2011 niż w 2003 roku. Z kolei w gminie miejskiej Szczytno, która w 2011 roku uplasowała się na miejscu 3 pod względem

częstości bywania na imprezach w domach kultury, klubach i świetlicach, w porównaniu z 2003 rokiem odnotowano ponad sześciokrotny wzrost frekwencji. **Ogólna tendencja wśród zestawionych gmin jest jednak wyraźnie spadkowa** – tylko 6 z nich odnotowało większą frekwencję w 2011 niż w 2003 roku; w pozostałych przypadkach najczęściej można zaobserwować duże spadki (niekiedy nawet kilkukrotne).

Zmiany frekwencji na imprezach w poszczególnych gminach można uporządkować według podobnych typów, jak w wypadku aktywności kulturalnej mierzonej liczbą wydarzeń. Pojawiły się tutaj zatem następujące wzory uczestnictwa:

- a) **wzór „tsunami”** (po mazursku *szkwał*) czyli jednorazowego wezbrania frekwencji, która potem *fałuje*, ale już na zdecydowanie niższym, a nawet *gasnącym* poziomie. Ten wzór reprezentują w wersji wyrazistej Olsztyn, Olecko i gmina miejska Kętrzyn;
- b) **wzór fali wznoszącej się mniej lub bardziej łagodnie i łamiącej się ostro** reprezentują gminy miejskie Elk i Nidzica oraz gmina Węgorzewo;
- c) **wzór „odpływu uczestników”**: opisuje ciągły spadek liczby uczestników imprez w całym badanym okresie. Najbardziej dobitnym przykładem tej tendencji jest gmina miejska Giżycko, która w 2003 roku odnotowała bardzo wysoki, zbliżony do Olsztyna poziom frekwencji (ponad 200 tys. uczestników), natomiast

do 2011 roku zmaleł on niemal sześciokrotnie, przy czym największy, czterokrotny spadek nastąpił w latach 2003-2005. Inne przypadki reprezentujące ten wzór to gminy Olsztynek i Pisz, w których jednak spadek frekwencji zachodził bardziej stopniowo, a ostateczna różnica poziomów okazała się proporcjonalnie mniejsza (Olsztynek: ponad dwukrotny spadek, Pisz – prawie czterokrotny spadek);

- d) **wzór „fali wklęsłej”** z falowaniem frekwencji widać w Elblągu, Mikołajkach, gminie miejskiej Nowe Miasto Lubawskie, a **w postaci spłaszczonej** w Bartoszycach i gminie wiejskiej Giżycko;
- e) **wzór „regularnego wzrostu”** reprezentują bardzo wyraziście gmina miejska Działdowo oraz gmina Susz;
- f) **wzór „regularnego wzrostu z nagłym skokiem frekwencji”** widać w gminie miejskiej Szczytno;
- g) **wzór „wzrostu z nagłym gwałtownym załamaniem i równie gwałtownym wzrostem”** pojawił się w gminie miejskiej Mrągowo.

Dane dotyczące liczby uczestników wydarzeń kulturalnych warto zestawzić z przytoczonymi w rozdziale 8 niniejszego raportu danymi dotyczącymi liczby wydarzeń – choćby po to, żeby wykryć przypadki wyraźnej rozbieżności między nimi, które mogą wskazywać na nieścisłości w danych GUS. Ale takie zestawienie może też pokazać, czy między liczbą imprez a liczbą ich uczestników

istnieje jakiekolwiek współwystępowanie, albo – innymi słowy – czy wzrosty i spadki ogólnej liczby uczestników nakładają się na wzrosty i spadki liczby imprez. Dzięki temu można zbliżyć się do odpowiedzi na pytanie, czy gminy notujące wzrost uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych *zawdzięczają* to poszerzeniu oferty (liczby wydarzeń), co mogłoby dać podstawy dla określonych rekomendacji dotyczących polityki kulturalnej.

W Tabeli 9.2 zestawiliśmy dane frekwencyjne dla wybranych gmin (według rankingów z Tabeli 9.1 i wyprowadzonych na podstawie jej analizy wzorów uczestnictwa) z danymi dotyczącymi liczebności wydarzeń. W analizie uwzględniliśmy również wzory wyprowadzone dla wydarzeń w rozdziale 8 raportu. Aby nie utrudniać czytania Tabeli 9.2, omówiliśmy je poniżej, wraz z analizą współwystępowania z wzorami frekwencyjnymi.

Tabela 9.2 Zestawienie frekwencji podczas wydarzeń kulturalnych organizowanych w poszczególnych latach przed domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice oraz liczby tych wydarzeń w wybranych gminach (według rankingu frekwencji), w lb.

Wzory uczestnictwa i ich reprezentacje	Uczestnicy	Imprezy	Uczestnicy	Imprezy	Uczestnicy	Imprezy	Uczestnicy	Imprezy	Uczestnicy	Imprezy
	2003		2005		2007		2009		2011	
JEDNORAZOWA ERUPCJA - WZÓR „TSUNAMI”										
Olsztyn PG	209.989	1.921	352.614	2.286	200.650	1.599	212.110	3.341	188.337	1.395
Olecko GMW	95.934	435	22.335	119	34.497	88	26.665	327	17.307	96
Kętrzyn GM	24.000	25	70.450	59	47.200	48	17.800	62	50	2
FALA WZNOSZĄCA /ŁAMIĄCA OSTRO										
Elk GM	13.100	68	15.000	68	67.160	230	120.204	145	60.340	138
Ława GM	25.200	30	45.790	37	47.527	60	88.032	900	58.090	149
Nidzica GMW	0	0	23.796	107	64.400	63	63.300	78	18.900	61
Węgorzewo GMW	28.480	37	30.520	26	50.700	46	19.300	30	12.180	41
FALA WKŁĘŚŁA										
Elbląg PG	85.473	379	19.615	248	36.416	238	40.949	326	35.559	228
Mikołajki GMW	48.470	192	42.110	167	5.555	95	1.574	132	26.081	628

Wzory uczestnictwa i ich reprezentacje	Uczestnicy	Imprezy	Uczestnicy	Imprezy	Uczestnicy	Imprezy	Uczestnicy	Imprezy	Uczestnicy	Imprezy
	2003		2005		2007		2009		2011	
Nowe Miasto Lubawskie GM	43.063	265	33.461	139	21.975	120	5.020	24	24.166	142
Giżycko GW	56.405	507	48.030	529	48.030	529	41.185	438	48.005	587
Bartoszyce GM	94.700	152	58.700	121	63.500	142	61.500	139	62.530	176
WZROST Z GWAŁTOWNYM ZAŁAMANIEM I GWAŁTOWNYM WZROSTEM										
Mrągowo GM	16.164	50	36.347	385	73.290	78	4.000	40	98.631	259
REGULARNY WZROST										
Działdowo GM	42.156	311	46.576	67	54.344	61	59.748	312	61.104	116
Susz GMW	16.100	61	17.000	85	23.270	53	22.725	77	43.750	40
ODPŁYW UCZESTNIKÓW										
Giżycko GM	203.085	54	52.080	64	49.780	53	43.900	86	35.900	84
Pisz GMW	74.800	197	39.810	87	25.700	85	18.550	89	19.789	54
Olsztynek GMW	104.964	418	86.509	317	72.650	360	58.952	366	45.300	227
REGULARNY WZROST ZE SKOKIEM										
Szczytno GM	10.100	0	12.200	69	13.000	71	18.620	89	63590	147

* Skróty oznaczają: PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.

Źródło: BDL GUS, opracowane przez Ludwikę Malarską dla OŻK, zestawienia – PT, BF.

Pierwszy narzucający się wniosek dotyczy porównań pomiędzy liczbą wydarzeń kulturalnych a liczbą ich uczestników. Przytoczone dane pokazują, że taka ogólna zależność najprawdopodobniej istnieje, ale nie jest bezwzględna. Innymi słowy, **spadkom i wzrostom liczby**

impresz nie zawsze towarzyszą spadki i wzrosty liczby uczestników, a jeżeli tak, to rzadko kiedy w stopniu proporcjonalnym. Ilustruje to chociażby przykład gminy Nidzica, w której między 2005 a 2007 rokiem, mimo spadku liczby imprez o ponad 40%, liczba uczestników

zwiększyła się dwuipółkrotnie, a między 2007 a 2009 rokiem, mimo wzrostu liczby imprez z 63 do 78, liczba uczestników obniżyła się o kilka procent. Z kolei, między 2009 a 2011 rokiem zmniejszeniu liczby imprez z 78 do 61 towarzyszył przeszło trzykrotny spadek liczby uczestników. Podobne anomalie występują w danych dotyczących kilku innych gmin. W gminie Działdowo między 2003 a 2005 rokiem nastąpił dziesięcioprocentowy wzrost liczby uczestników, ale liczba odnotowanych wydarzeń kulturalnych spadła ponad czterokrotnie, z 311 do 67. Natomiast w gminie Mrągowo w latach 2005-2007 nastąpił pięciokrotny wzrost liczby uczestników imprez przy dwukrotnym spadku liczby samych imprez!

Czy wobec tych zastrzeżeń można wyciągnąć z przytoczonych danych jakiegokolwiek wnioski dotyczące pożądanego kierunku działania placówek kulturalnych? Sytuacje, w których skokowe zwiększenie liczby imprez kulturalnych nie pociągnęło za sobą równie dużego wzrostu uczestnictwa (np. w Działdowie w latach 2007-2009 czy w Olsztynie w latach 2009-2011), mogłyby sugerować **istnienie pewnego „progu nasycenia”, powyżej którego szersza oferta nie przyciąga już nowych odbiorców**. Jednakże w Olsztynie maksymalna liczba uczestników imprez, osiągnięta w 2005 roku, wyniosła o ponad 70% więcej niż w roku maksymalnej liczby wydarzeń (2009), co z kolei wskazuje – o ile dane są rzetelne – że **istniały pewne „rezerwy” uczestnic-**

twa w kulturze, które udało się wyzwolić nie za sprawą zwiększenia liczby imprez, lecz prawdopodobnie innych czynników, takich jak ich lepsze rozplanowanie lub lepsza jakościowo oferta.

Najbardziej pouczające wydają się być dane dotyczące tych gmin, w których pojawiła się wyraźna i trwała tendencja w stronę napływu lub odpływu uczestników imprez kulturalnych. W przypadkach gmin Działdowo i Susz, reprezentujących model „stabilnego wzrostu”, nie widać trwałego związku między wzrostem liczby imprez i liczby uczestników: ta pierwsza ulegała znacznym wahaniom, natomiast ta druga wykazywała niemal stałą tendencję wzrostową.

Z kolei wśród gmin ilustrujących model „odpływu uczestników”, tylko w gminie Pisz można zaobserwować współwystępowanie spadku liczby imprez i liczby uczestników, choć ona także jest daleka od proporcjonalności. W gminie miejskiej Giżycko ogólna tendencja jest raczej odwrotna: liczba imprez między 2003 a 2011 rokiem wzrosła o ponad połowę (z 54 do 84), po drodze przechodząc znaczne wahania, natomiast liczba uczestników w tym samym czasie spadła niemal sześciokrotnie, chociaż w stosunku do 2005 roku spadek był już tylko trzydziestoprocentowy.

Tabela 9.3 Liczba uczestników przypadająca na jedną imprezę/wydarzenie na tle wzorów uczestnictwa i działalności domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic, w lb.

Wzory uczestnictwa i ich reprezentacje	Wzory działalności na przykładzie wydarzeń	2003	2005	2007	2009	2011
JEDNORAZOWA ERUPCJA, WZÓR „TSUNAMI”						
Olsztyn PG	WZÓR KONWULSYJNY	109	154	125	63	135
Olecko GMW	WZÓR KONWULSYJNY	220	187	392	287	180
Kętrzyn GM	WZÓR KONWULSYJNY wygaszający	960	1 194	983	287	25
FALA WZNOSZĄCA /ŁAMIĄCA OSTRO						
Elk GM)	WZÓR KONWULSYJNY	192	220	292	829	437
Iława (GM)	WZÓR ERUPCYJNY	840	1 237	792	98	39
Nidzica GMW	WZÓR ERUPCYJNY wygaszający	0	222	102	811	310
Węgorzewo GMW	WZÓR KONWULSYJNY na niskim poziomie	769	1 173	124	643	297
FALA WKŁĘŚŁA						
Elbląg PG	WZÓR KONWULSYJNY	225	790	153	125	156
Mikołajki GMW	WZÓR KONWULSYJNY	252	252	58	12	42
Nowe Miasto Lubawskie GM	WZÓR KONWULSYJNY	162	241	183	94	82
Giżycko GW	WZÓR WZGLĘDNEJ STABILNOŚCI (jedno małe wkłęśnięcie)	111	91	91	94	82
Bartoszyce GM	WZÓR KONWULSYJNY	623	485	447	442	355
WZROST Z GWAŁTOWNYM ZAŁAMANIEM I GWAŁTOWNYM WZROSTEM						
Mrągowo GM	WZÓR KONWULSYJNY	323	94	939	100	381
Działdowo GM	WZÓR KONWULSYJNY	135	695	890	192	527

Wzory uczestnictwa i ich reprezentacje	Wzory działalności na przykładzie wydarzeń	2003	2005	2007	2009	2011
Susz GMW	WZÓR KONWULSYJNY wygaszający	264	200	439	295	1094
ODPŁYW UCZESTNIKÓW						
Giżycko GM	WZÓR KONWULSYJNY na niskim poziomie	3760	814	939	510	427
Pisz GMW	WZÓR WYGASZANIA AKTYWNOŚCI	379	457	302	208	366
Olsztynek GMW	WZÓR KONWULSYJNY	251	273	202	161	199
REGULARNY WZROST ZE SKOKIEM						
Szczytno GM	WZÓR ŁAGODNEGO WZROSTU	0	177	183	209	432

* Skróty oznaczają: PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.

Źródło: BDL GUS, opracowane przez Ludwikę Malarską dla OŻK, zestawienia – PT, BF.

Aby podsumować wyniki tej analizy, w Tabeli 9.3 zestawiono dane wskazujące, ile było (średnio) wejść na jedną imprezę/wydarzenie na tle współwystępowania wzorów uczestnictwa z wzorami działalności domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic według danych GUS. Ma to na celu również sprawdzenie opisanych wzorów i prawidłowości przy pomocy jeszcze innego, tym razem zrelatywizowanego wskaźnika.

Najpierw warto omówić, jakie wzory uczestnictwa pokazuje zastosowany w Tabeli 9.3 współczynnik średniej liczby uczestników na jedną imprezę/wydarzenie. I tak:

a) **wzór falujący, nazwany tu roboczo „konwulsyjnym”**, reprezentuje ze względu na badany wskaźnik Olsztyn (co ciekawe, w 2009 roku, kiedy to zorganizowano tam ponad 3,3 tys. imprez, frekwencja na jednej

imprezie dramatycznie się obniżyła), Olecko, Węgorzewo (w ostrej postaci), Mikołajki, Mrągowo, Pisz, Olsztynek;

- b) **wzór erupcyjny „tsunami/szkwał”** widać na przykładzie wartości wskaźnika dla Elbląga, gmin miejskich Kętrzyn, Elk i Iława, gmin Susz i Nidzica oraz gminy miejskiej Nowe Miasto Lubawskie (tu w postaci fali spłaszczonej);
- c) **wzór fali wznoszącej i łamiącej się ostro** reprezentują dane z gminy Działdowo;
- d) **wzór odpływu uczestników** reprezentują gmina wiejska Giżycko i gmina miejska Bartoszyce;
- e) **wzór z gwałtownym załamaniem i wzrostem** to przypadek gminy miejskiej Giżycko;
- f) **wzór stabilnego, łagodnego wzrostu** widać na przykładzie gminy miejskiej Szczytno.

9.1.2 Wnioski i rekomendacje szczegółowe

Wyniki wskazują, iż współwystępujące tu dane nie układają się każdorazowo w takie same całości; podobnie nie są logicznie uporządkowane wewnętrznie. Niespójność tych wzorów może świadczyć np. o tym, że **zbyt gorączkowa i przytłaczająca aktywność instytucji kultury, z naciskiem na liczbę produkowanych eventów czy działań, może powodować odwrotne skutki** – a zatem **odchodzenie zbyt ostro atakowanych potencjalnych uczestników**. Jeżeli większość instytucji w mieście działa według tego wzoru, to potencjalni odbiorcy mogą tracić orientację z powodu szumu informacyjnego, a jak widzieliśmy w analizach mediów, te nie potrafią im pomóc jako przewodnicy w gąszczu podobnie wyglądających wydarzeń i działań. Innym efektem typowym dla przedstawionego tu zjawiska jest **przesyt ofertą powtarzającą się bądź w różnych instytucjach, bądź cyklicznie**.

Stan szczęśliwej równowagi pomiędzy wielkością oferty a możliwościami partycypacyjnymi uczestników lokalnego życia kulturalnego można byłoby oczywiście określić, lecz należałoby użyć w tym celu bardziej zaawansowanych metod pomiaru (wskaźników parametrycznych), które musiałyby powstać w wyniku rzetelnego monitorowania sytuacji przynajmniej w ciągu trzech kolejnych lat.

9.2 Analiza niskich stanów aktywności kulturalnej w społecznościach lokalnych według danych GUS

9.2.1 Analiza danych

Kolejny zestaw danych domagających się wyjaśnienia dotyczy gmin, w których **odnotowano zerowy udział w wydarzeniach kulturalnych** – w którymkolwiek z momentów objętych badaniem. Te dane zostały zestawione w Tabeli 9.4.

Tabela 9.4 Gminy, w których przynajmniej raz w ciągu badanego okresu nie odnotowano żadnych uczestników imprez organizowanych przez domy kultury, kluby i świetlice, w lb.

Gmina	Liczba uczestników imprez					Gmina	Liczba uczestników imprez				
	2003	2005	2007	2009	2011		2003	2005	2007	2009	2011
Kiwity GW	0	0	0	0	0	Świątajno (p. szczycieński) GW	0	0	0	115	4.150
Markusy GW	0	0	0	0	0	Biała Piska GMW	0	0	0	9.167	14.375
Lubawa GW	0	0	0	0	0	Nidzica GMW	0	23.796	64.400	63.300	18.900

Gmina	Liczba uczestników imprez					Gmina	Liczba uczestników imprez				
	2003	2005	2007	2009	2011		2003	2005	2007	2009	2011
Korsze GMW	0	1.120	4.568	9.793	3.700	Płoskinia GW	0	0	0	0	0
Świątki GW	0	0	0	0	0	Wilczęta GW	0	0	0	0	0
Stawiguda GW	0	4.380	3.150	5.220	3.360	Działdowo GW	0	0	0	0	2.080
Purda GW	0	0	0	0	0	Kisielice GW	0	0	0	3.200	0
Grodziczno GW	0	0	0	0	0	Iłowo-Osada GW	9.580	0	0	13.135	15.960
Nowe Miasto Lubawskie GW	0	0	0	3.100	2.420	Rybno GW	0	0	0	0	0
Ostróda GM	0	17.445	22.990	8.400	17.445	Elbląg GW	0	0	4.230	901	4.300
Kętrzyn GW	0	0	0	0	0	Godkowo GW	0	0	0	0	0
Łukta GW	0	0	0	0	0	Gronowo Elbląskie GW	0	0	0	0	0
Jonkowo GW	0	3.230	6.210	7.730	8.470	Milejewo GW	0	0	0	0	0
Jeziorany GW	0	3.800	3.500	0	3.090	Rychliki GW	5.135	0	0	0	0
Gietrzwałd GW	0	0	0	6.250	4.290	Mragowo GW	0	0	0	0	0
Prostki GW	0	0	0	400	4.410	Lubomino GW	0	0	0	0	0
Stare Juchy GW	0	0	0	1.460	3.352	Lidzbark Warmiński GW	0	0	0	1.570	1.500
Dobre Miasto GMW	0	31.100	3.100	7.879	0	Braniewo GW	0	0	0	0	0
Górowo Iławeckie GW	0	0	0	0	0	Szczytno GW	0	0	0	0	0
Mitki GW	0	0	0	1.360	2.270	Wydminy GW	3.641	12.180	0	13.404	12.770
Biszynek GMW	0	9.590	8.770	11.012	14.590	Kalinowo GW	1.000	550	400	0	0
Bartoszyce GW	0	0	0	1.820	1.768	Dźwierzuty GW	8.834	7.403	15.781	5.250	0
Biskupiec (pow. olsztyński) GMW	0	12.500	14.150	13.490	2.410						

* Skróty oznaczają: GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.

Źródło: BDL GUS, opracowane przez Ludwikę Malarską dla OŻK, zestawienia – PT

Wśród wszystkich gmin województwa warmińsko-mazurskiego w latach prowadzenia badań przez GUS znalazło się **45 gmin**, które co najmniej w jednym badanym roku nie wykazały żadnych uczestników imprez kulturalnych (z czego **19 gmin** nie wykazało go w żadnym roku badań). Te gminy w pełni pokrywają się z tymi, w których nie GUS nie stwierdził żadnych wydarzeń kulturalnych zorganizowanych przez domy kultury, kluby i świetlice. Również w gminach niewykazujących udziału w imprezach w pojedynczych latach wyniki pasują do danych dotyczących wydarzeń (czy raczej ich braku). Tak więc można uznać, iż dane te nie wykazują sprzeczności i są względnie rzetelne.

W niektórych przypadkach powodem mógł być brak placówki organizującej tego typu imprezy (domu kultury, świetlicy itp.) w całości lub części okresu objętego badaniami. Aby zweryfikować tę hipotezę, zestawiliśmy GUS-owskie dane dotyczące uczestnictwa z danymi na temat liczby domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic. Jak się okazało, zgodność była tu niemal całkowita – jedyne wyjątki to gminy: Jeziorany (brak imprez i uczestników w 2009 roku mimo ciągłego istnienia domu kultury), Świątki (placówkę zamknięto między 2003 a 2005 rokiem, ale w 2003 roku jeszcze istniała, więc brak wydarzeń i uczestników wygląda na „wygaszanie” aktywności) i Płoskinia (sytuacja w pewnym sensie odwrotna – w 2011 roku założono tam placówkę, która najwyraź-

niej nie zdążyła się „rozkręcić”, bo nie wykazała żadnej aktywności).

Co ciekawe, duża część gmin uwzględnionych w zestawieniu, które wykazywały wysoką albo bardzo wysoką liczbę uczestników imprez, jest położona w powiecie olsztyńskim (Biskupiec, Dobre Miasto, Jeziorany, Jonkowo). Mogłoby się wydawać, że duży ośrodek kulturalny będzie „wysysać” uczestników, ale w tych przypadkach najwyraźniej tak się nie stało – być może z powodu atrakcyjności lokalnej oferty lub ze względów materialnych.

9.3 Dane z cyklicznego badania GUS „Kultura” – liczba członków kół (klubów) zainteresowań w domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach

Równie istotnym wskaźnikiem uczestnictwa w kulturze, jak frekwencja na imprezach kulturalnych, jest liczba członków kół i klubów zainteresowań działających przy lokalnych placówkach – domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach. W odróżnieniu od frekwencji, **wskaźnik ten nie odnosi się do sporadycznego uczestnictwa w kulturze, ale do stałego korzystania z usług kulturalnych** – różnego rodzaju zajęć czy warsztatów (oczywiście przy założeniu, że większość zarejestrowanych członków kół faktycznie bierze udział w tych zajęciach).

Dane dotyczące liczby członków kół zestawiliśmy w tabeli 9.5, posługując się takim samym schematem, jak w poprzednich zestawieniach – tabela obejmuje gminy

i miasta na prawach powiatu, które w okresie objętym badaniem przynajmniej raz uzyskały jedną z dziesięciu pierwszych rang w skali województwa.

Tabela 9.5 Liczba członków kół (klubów) zainteresowań w gminach i miastach na prawach powiatu, które przynajmniej raz podczas okresu objętego badaniem uzyskały jedną z pierwszych 10 rang w skali województwa, w lb.

Gminy i miasta na prawach powiatu	Liczba członków	Ranga	Liczba członków	Ranga	Liczba członków	Ranga	Liczba członków	Ranga	Liczba członków	Ranga
	2003		2005		2007		2009		2011	
Olsztyn PG	2 208	1	2 197	1	3 137	1	3 853	1	5 573	1
Giżycko GW	950	2	1 157	2	1 154	2	579	3	973	2
Elbląg PG	425	3	443	4	505	3	701	2	698	3
Lidzbark Warmiński GM	368	4	316	6	492	4	15	-	286	8
Grunwald GW	289	5	334	5	170	6	170	6	30	-
Mrągowo GM	201	6	183	9	83	-	57	-	32	-
Mikołajki GMW	158	7	262	7	12	-	89	-	113	-
Sępólno GMW	140	8	147	10	141	8	60	-	158	-
Łtowo-Osada GW	125	9	0	-	0	-	46	-	140	-
Kętrzyn GM	125	10	85	-	120	-	96	-	40	-
Piecki GW	85	-	537	3	135	9	15	-	203	-
Morąg GMW	50	-	185	8	207	5	146	9	185	-
Pisz GMW	120	-	0	-	144	7	20	-	0	-
Elk GM	64	-	98	-	130	10	22	-	509	4
Dywity GW	0	-	100	-	117	-	315	4	357	5
Bartoszyce GW	0	-	0	-	0	-	262	5	300	7

Gminy i miasta na prawach powiatu	Liczba członków	Ranga	Liczba członków	Ranga	Liczba członków	Ranga	Liczba członków	Ranga	Liczba członków	Ranga
	2003		2005		2007		2009		2011	
Wydmyny GW	120	-	131	-	0	-	168	7	148	-
Węgorzewo GMW	34	-	0	-	10	-	160	8	176	-
Bisztynek GMW	0	-	68	-	71	-	122	10	105	-
Działdowo GM	0	-	0	-	0	-	30	-	352	6
Frombork GMW	0	-	12	-	0	-	15	-	260	9
Bartoszyce GM	0	-	115	-	113	-	91	-	256	10

* Skróty oznaczają: PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.

Źródło: BDL GUS, opracowane przez Ludwikę Malarską dla OŻK, zestawienia – PT

Zakres zmienności rang okazał się tu jeszcze większy niż w wypadku frekwencji na imprezach kulturalnych. W zestawieniu znalazły się 22 gminy, przy czym tylko 3 utrzymały pozycję w pierwszej dziesiątce przez cały okres objęty badaniem, a 1 – miasto Lidzbark Warmiński – tylko na krótko z niej wypadła. Co ciekawe, gminy z pierwszej trójki w 2003 roku – miasta Olsztyn i Elbląg oraz gmina wiejska Giżycko – niemal we wszystkich latach utrzymały początkowe rangi. Wyraźnie odbiega to od sytuacji z zestawienia frekwencji, gdzie poza nieprzerwanym i niekwestionowanym liderem aktywności kulturalnej – miastem Olsztyn – nie było gmin, które stałe mieściłyby się w pierwszej piątce badań (zbliżyła się do tego gmina miejska Bartoszyce, która uzyskiwała rangi od 4 do 6).

Co więcej, w przypadkach Olsztyna i Elbląga można zaobserwować wyraźną tendencję wzrostową pod względem liczby członków kół, a w gminie wiejskiej Giżycko ich liczba – poza jednym rokiem badania – utrzymywała się na zbliżonym poziomie. Ten obraz ponownie różni się od zestawienia frekwencji, która w gminach uplasowanych najwyżej w 2003 roku podczas całego okresu badania spadła wyraźnie lub (w przypadku miasta Olsztyn) nieznacznie. Również analiza wszystkich zestawionych gmin prowadzi do wniosku, że ogólna tendencja zmian liczby członków kół jest korzystniejsza niż w wypadku frekwencji na imprezach kulturalnych: z 22 gmin tylko sześć odnotowało mniejszą liczbę członków w 2011 niż w 2003 roku; pozostałe w większości zanotowały duży ogólny wzrost.

Dane dotyczące zmian liczby członków kół i klubów można uporządkować według kilku zarysowujących się wzorów, częściowo odpowiadających opisanym wyżej modelom zmian frekwencji:

- a) **wzór „stabilnego wzrostu”**: najwyraźniej reprezentują go miasta Olsztyn i Elbląg oraz gmina Dywity, przy czym w Elblągu wzrost miał charakter bardziej **stopniowy**, a w Olsztynie i Dywitach w niektórych latach dochodziło do **wzrostu skokowego**. Do tego modelu zbliża się również gmina Bisztynek, gdzie po okresie ciągłego wzrostu nastąpił nieznaczny spadek;
- b) **wzór „przejściowego załamania”**: najlepiej ilustruje go przypadek gmin Wydminy oraz Iłowo-Osada, gdzie tymczasowy brak placówek (według danych GUS) siłą rzeczy spowodował liczbę członków kół do zera. Podobnie wyglądała też sytuacja w gminie wiejskiej Giżycko i w gminie Sępólno, gdzie między 2007 a 2009 rokiem nastąpił znaczny spadek liczby członków, a między 2007 a 2011 rokiem – równie znaczny wzrost;
- c) **wzór „konwulsyjny” („falowy”)**: reprezentuje go duża część zestawionych gmin – miasta Bartoszyce, Ełk i Lidzbark Warmiński oraz gminy Mikołajki, Piecki i Pisz, a w nieco mniejszym stopniu miasto Kętrzyn i gmina Morąg. Najbardziej uderzający jest przypadek Pieck, gdzie w każdym okresie badań dochodziło do skokowych wzrostów i spadków liczby członków;
- d) **wzór „ostrego startu” („erupcyjny”)**: dotyczy gmin, w których po dłuższym okresie braku członków kół

lub ich niewielkiej liczby nastąpiła gwałtowna „**erupcja uczestnictwa**”. Najlepiej widać to w przypadku gminy wiejskiej Bartoszyce, gdzie otwarcie placówki między 2007 a 2009 rokiem zbiegło się z masowym napływem członków, dzięki czemu gmina uzyskała od razu 5 rangę w województwie. Podobnie wyglądała sytuacja w mieście Działdowo, gdzie placówkę otwarto w tym samym okresie, jednak w 2009 roku liczba członków kół była jeszcze stosunkowo niewielka, a *wystrzeliła* w 2011 roku. Pozostałe gminy o podobnych charakterystykach to Węgorzewo i Frombork, gdzie – co ciekawe – zerowa liczba członków w niektórych latach nie wynikała z braku placówek, które istniały w tych gminach przez cały okres objęty badaniem. **Stawia to w podejrzeniu nie tyle miejscową ludność, ile raczej osoby odpowiadające w instytucjach za sprawozdawczość do GUS;**

- e) **wzór „odpływu zainteresowanych”**: wyraźny i liniowy spadek liczby członków kół odnotowano tylko w mieście Mrągowo, gdzie między 2003 a 2011 rokiem spadła ona z 201 do 32. Podobną ogólną tendencję można zaobserwować również w gminie Grunwald, chociaż w tym przypadku spadki nastąpiły po niewielkim wzroście i zachodziły bardziej skokowo.

Dane dotyczące członków kół zainteresowań warto porównać z przytoczonymi wcześniej danymi na temat liczby uczestników imprez kulturalnych. Zostały one zestawione w Tabeli 9.6.

Tabela 9.6 Liczba członków kół zainteresowań i uczestników imprez kulturalnych w gminach i miastach na prawach powiatu, które przynajmniej raz w ciągu okresu objętego badaniem uzyskały jedną z pierwszych 10 rang w skali województwa pod względem liczby członków kół, w lb.

Gminy i miasta na prawach powiatu	Cz. K	U. I	Cz. K	U. I	Cz. K	U. I	Cz. K	U. I	Cz. K	U. I
	2003		2005		2007		2009		2011	
Olsztyn PG	2 208	209 989	2 197	352 614	3 137	200 650	3 853	212 110	5 573	188 337
Giżycko GW	950	56 405	1 157	48 030	1 154	48 030	579	41 185	973	48 005
Elbląg PG	425	85 473	443	19 615	505	36 416	701	40 949	698	35 559
Lidzbark Warmiński GM	368	21 663	316	24 557	492	26 319	15	9270	286	34 600
Grunwald GW	289	8 560	334	5 520	170	4 330	170	4 330	30	4 905
Mragowo GM	201	16 164	183	36 347	83	73 290	57	4 000	32	98 631
Mikołajki GMW	158	48 470	262	42 110	12	5 555	89	1 574	113	26 081
Sępólno GMW	140	7000	147	8 600	141	9 700	60	1 401	158	12 032
Iłowo-Osada GW	125	9 580	0	0	0	0	46	13 135	140	15 960
Kętrzyn GM	125	24 000	85	70 450	120	47 200	96	17 800	40	50
Piecki GW	85	17 255	537	13 070	135	9 360	15	12 530	203	7 440
Morąg GMW	50	6153	185	16 515	207	30 710	146	21 731	185	20 210
Pisz GMW	120	74 800	0	39 810	144	25 700	20	18 550	0	19 789
Elk GM	64	13 100	98	15 000	130	67 160	22	120 204	509	60 340
Dywity GW	0	4149	100	2 500	117	2 600	315	4 173	357	4 441
Bartoszyce GW	0	0	0	0	0	0	262	1 820	300	1 768
Wydminy GW	120	3 641	131	12 180	0	0	168	13 404	148	12 770
Węgorzewo GMW	34	24 480	0	30 520	10	50 700	160	19 300	176	12 180
Biszynek GMW	0	0	68	9 590	71	8 770	122	11 012	105	14 590
Działdowo GM	0	42 156	0	46 576	0	54 344	30	59 748	352	61 104
Frombork GMW	0	800	12	4 300	0	5 000	15	5 170	260	4 050
Bartoszyce GM	0	94 700	115	58 700	113	63 500	91	61 500	256	6 230

* Skróty oznaczają: PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska. CzK – członkowie kół, UI – uczestnicy imprez.

Źródło: BDL GUS opracowane przez Ludwikę Malarską dla OŻK, zestawienia – PT

Jak łatwo zauważyć, współwystępowanie obu wskaźników nie układa się jednoznacznie. W przypadku miasta Olsztyn wyraźnemu wzrostowi liczby członków kół zainteresowań nie towarzyszył wzrost liczby uczestników imprez, która w skali całego okresu objętego badaniem nieznacznie spadała; podobnie (choć z większymi wahaniami) przedstawia się relacja wskaźników w mieście Elbląg. Najbardziej dobitny przykład relacji odwrotnie proporcjonalnej stanowi miasto Mrągowo, w którym wzrostowi frekwencji na imprezach kulturalnych (z jednym okresem załamania) towarzyszył ciągły spadek liczby uczestników kół. Trudno natomiast znaleźć przypadek ciągłego wzrostu obu wskaźników: zbliża się do takiego wzoru gmina Dywity, w której liczba członków kół rosła stale, a liczba uczestników imprez rosła – od 2009 roku.

Charakterystyczny wzór pojawia się w dwóch gminach „**ostrego startu**” (miasto Działdowo, gmina Węgorzewo), w których wzrost frekwencji na imprezach *wyprzedził* o kilka lat wzrost liczby członków kół. Mogłoby to świadczyć o tym, że dorobienie się szerszego grona stałych użytkowników kultury wymaga dłuższego czasu (a być może także większego wysiłku i pomysłowości) niż przyciągnięcie dużej liczby osób do wydarzeń kulturalnych. Przeczy temu jednak przypadek gminy wiejskiej Bartoszyce, w której liczba uczestników kół po otwarciu placówki wzrosła od razu do bardzo wysokiego poziomu, natomiast frekwencja na imprezach wyglądała o wiele

mniej okazale. W grę wchodzi więc zapewne nie tylko obiektywne uwarunkowania obu rodzajów działalności kulturalnej (organizacji imprez i usług kulturalnych), ale też określona strategia przyjęta przez placówki, które mogą w większym stopniu dążyć do rozwoju któregoś z nich (zob. także Tabela 10.5).

9.4 Analiza zerowego uczestnictwa w zajęciach kół i klubów zainteresowań wg danych GUS

Podobnie jak w przypadku liczby uczestników imprez, dla uzyskania pełniejszego obrazu warto przyjrzeć się gminom, które przynajmniej raz podczas okresu objętego badaniem nie wykazały żadnych członków kół i klubów zainteresowań. W skali całego województwa widać tu wyraźną tendencję spadkową: w 2003 roku GUS odnotował **60 takich gmin**, w 2005 roku – **49**, w 2007 roku – **48**, w 2009 roku – **39**, a w 2011 roku już tylko **36**. Jednak część gmin nie powtarza się w kolejnych latach, a ich ogólna suma jest zbyt duża, by zaprezentować w przejrzysty sposób wyniki dla każdej z nich, dlatego ze względów porównawczych analizie poddane zostały te same gminy, które znalazły się w zestawieniu gmin o zerowej (przynajmniej w jednym roku) frekwencji na imprezach kulturalnych.

Tabela 9.7 Wybrane gminy miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie, w którym przynajmniej raz w ciągu badanego okresu nie odnotowano żadnych członków kół i klubów zainteresowań, w lb

Gmina	Liczba członków kół zainteresowań					Gmina	Liczba członków kół zainteresowań				
	2003	2005	2007	2009	2011		2003	2005	2007	2009	2011
Kiwity GW	0	0	0	0	0	Świątajno (p. szczycieński) GW	42	36	0	10	91
Markusy GW	0	0	0	0	0	Biała Piska GMW	0	0	0	0	142
Lubawa GW	0	0	0	0	0	Nidzica GMW	0	0	18	20	137
Korsze GMW	0	15	19	0	55	Płoskinia GW	0	0	0	0	0
Świątki GMW	0	0	0	0	0	Wilczęta GW	0	0	0	0	0
Stawiguda GW	0	55	70	115	105	Działdowo GW	0	0	0	0	0
Purda GW	0	0	0	0	0	Kisielice GW	0	0	0	15	0
Grodziczno GW	0	0	0	0	0	Łłowo-Osada GW	125	0	0	46	140
Nowe Miasto Lubawskie GW	0	0	0	0	193	Rybnó GW	0	0	0	0	0
Ostróda GM	0	13	21	0	37	Elbląg GW	0	0	0	0	18
Kętrzyn GW	0	0	0	0	0	Godkowo GW	0	0	0	0	0
Łukta GW	0	0	0	0	0	Gronowo Elbląskie GW	0	0	0	0	0
Jonkowo GW	0	0	12	12	12	Milejewo GW	0	0	0	0	0
Jeziorany GW	0	31	31	40	130	Rychliki GW	85	0	0	0	0
Gietrzwałd GW	0	0	0	40	78	Mragowo GW	0	0	0	0	0
Prostki GW	0	0	0	50	60	Lubomino GW	0	0	0	0	0
Stare Juchy GW	0	0	0	16	38	Lidzbark Warmiński GW	0	0	0	90	35
Dobre Miasto GMW	0	65	50	60	0	Braniewo GW	0	0	0	0	0
Górowo Iławeckie GW	0	0	0	0	0	Szczytno GW	0	0	0	0	0
Miłki GW	0	0	0	45	75	Wydminy GW	120	131	0	168	148
Biszynek GMW	0	68	71	122	105	Kalinowo GW	10	10	30	0	0
Bartoszyce GW	0	0	0	262	300	Dźwierzuty GW	59	55	38	108	0
Biskupiec (pow. olsztyński) GMW	0	15	0	0	0						

* Skróty oznaczają: PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.
Źródło: BDL GUS, opracowane przez Ludwikę Małarską dla OŻK, zestawienia – PT.

W zestawieniu z tabeli 9.7 spośród **45 gmin 20 nie wykazało żadnych członków kół zainteresowań przez cały badany okres** – o 1 więcej niż gmin „zerowych” w zestawieniu frekwencji. Za tę różnicę odpowiada gmina wiejska Działdowo, która w 2011 roku odnotowała w sumie ponad 2.000 uczestników imprez, ale żadnych członków kół.

Pierwszą cechą zestawienia, która rzuca się w oczy, są częste skokowe wzrosty i spadki liczby członków kół – w niektórych gminach (np. w gminach wiejskich Bartoszyce i Nowe Miasto Lubawskie oraz w gminie Biała Piska, gdzie placówki otwarto w 2009 roku) udało się osiągnąć dużą liczbę członków albo bezpośrednio po jej otwarciu, albo w następnym okresie badawczym. Z kolei dwie inne gminy – Iłowo-Osada i Wydminy – odnotowywały spadki z wysokiego poziomu liczby członków do zera, w obu przypadkach związane z okresowym zamknięciem placówki. W pozostałych gminach – zwłaszcza tych, w których przynajmniej w jednym roku odnotowano dosyć wysoką liczbę członków – również zdarzały się jej kilkukrotne wzrosty lub spadki. Koresponduje to z obrazem, który znamy już z Tabeli 9.5, świadczącym o dużej zmienności w górnych zakresach liczby członków. Można też jednak wskazać gminy, które wychodząc od braku placówek, zbudowały solidną i – jak się wydaje – stabilną bazę użytkowników usług kulturalnych: w tym zestawieniu są to przede wszystkim Stawiguda i Bisztyn,

nek, a gdyby pominąć „zerowy” rok 2009, to swoistym liderem stabilności okazałyby się Wydminy.

Podobnie jak w przypadku danych z górnego zakresu, warto przyrzeć się związkowi między liczbą członków kół zainteresowań a liczbą uczestników imprez kulturalnych. Czy w gminach uwzględnionych w Tabelach 9.4 i 9.7, wśród których przeważają gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, ta relacja jest równie niejednoznaczna, jak w przypadku większych ośrodków miejskich, przeważających w Tabeli 9.6?

Analiza prowadzi tu do wyodrębnienia czterech podstawowych wzorów relacji między liczbą członków kół a frekwencją na imprezach (uwzględniliśmy wyłącznie gminy, w których odnotowano członków kół lub uczestników imprez przynajmniej w dwóch okresach badawczych):

- a) **wzór „niskiej aktywności” (1)** reprezentują gminy, w których zarówno liczba członków, jak i frekwencja na imprezach w przeważającej części okresu objętego badaniem były stosunkowo niskie. Tak było np. w gminach **Kalinowo** i **Stare Juchy**;
- b) **wzór „uczestnictwa eventowego” (2)** reprezentują gminy, w których liczba członków kół w przeważającej części okresu objętego badaniem była stosunkowo niska, natomiast frekwencja na imprezach – stosunkowo wysoka. Przykłady to: miasto Ostróda oraz gminy Jonkowo i Biskupiec;

- c) **wzór „stabilnego uczestnictwa” (3)** widać w gminach, w których liczba członków kół w przeważającej części okresu objętego badaniem była stosunkowo wysoka, natomiast frekwencja na imprezach – stosunkowo niska. Reprezentują go gminy Stawiguda i Jeziorany oraz gmina wiejska Bartoszyce, a w mniejszym stopniu – gminy Miłki i Prostki;
- d) **wzór „wszechstronnego uczestnictwa” (4)** (określenie nieco zapewne na wyrost) ujawnił się w gminach, w których zarówno liczba członków, jak i frekwencja na imprezach w przeważającej części okresu objętego badaniem były stosunkowo wysokie. Reprezentują go gminy Bisztynek i Wydminy, a w mniejszym stopniu gminy Dźwierzuty, Iłowo-Osada i Dobre Miasto.

W pozostałych gminach (Świątajno, Nidzica, Giętrwałd, Lidzbark Warmiński, Nowe Miasto Lubawskie) wskaźniki były zbyt niejednoznaczne, aby przypisać gminę do któregośkolwiek z typów, lub sytuowały ją na ich pograniczu.

W Tabeli 9.8 przedstawiliśmy poglądowo zestawienie wybranych gmin dla każdego ze wskazanych wyżej wzorów uczestnictwa.

We wszystkich gminach typowych dla wyróżnionych wzorów uczestnictwa występowała pewna relacja między liczbą członków kół zainteresowań a liczbą uczestników wydarzeń kulturalnych, ale przyjmowała ona różne, a niekiedy przeciwstawne kierunki. **Wzory 1 i 4 dotyczą gmin, w których oba te wskaźniki wydają się funkcją ogólnej aktywności danej placówki kulturalnej**

Tabela 9.8 Wybrane gminy według wzoru relacji między liczbą uczestników kół zainteresowań a frekwencją na imprezach kulturalnych, w lb.

Wzory	Gmina		2003	2005	2007	2009	2011	Gmina	2003	2005	2007	2009	2011	Wzory
1	Kalinowo GW	Liczba uczestników kół	10	10	30	0	0	Stawiguda GW	0	55	70	115	105	3
		Frekwencja na imprezach	1 000	550	400	0	0		0	4 380	3 150	5 220	3 360	
2	Ostróda GM	Liczba uczestników kół	0	13	21	0	37	Bisztynek GMW	0	68	71	122	105	4
		Frekwencja na imprezach	0	17 445	22 990	8 400	17 445		0	9 590	8 770	11 012	14 590	

* Skróty oznaczają: GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.

Źródło: BDL GUS, opracowane przez Ludwikę Małarską dla OŻK, zestawienia – PT.

(w Kalinowie – niskiej, w Bisztynku – wysokiej), natomiast **wzory 2 i 3 wydają się wskazywać miejsca, w których wyraźnie dominuje jedna, sprofilowana strategia działalności kulturalnej**, obliczona albo na przyciągnięcie jak największej liczby uczestników wydarzeń kulturalnych (miasto Ostróda), albo na przyciągnięcie dużej liczby stałych użytkowników usług kulturalnych (gmina Stawiguda). Oczywiście w grę mogą też wchodzić różnice między mieszkańcami gmin należących do obu tych typów – np. w Stawigudzie mieszka dużo wykształconych i zamożnych osób, które przeprowadziły się tam z Olsztyna i swoje potrzeby udziału w imprezach kulturalnych prawdopodobnie zaspokajają właśnie tam, a *na miejscu* mogą poszukiwać przede wszystkim oferty zajęć pozalekcyjnych dla swoich dzieci. Jednak pozostałe gminy reprezentujące wzór 3 (Jeziorany, gmina wiejska Bartoszyce) nie mają tak korzystnych wskaźników demograficznych i wykształcenia mieszkańców, co skłania do wniosku, że w gminach niebędących miejscami emigracji z miast również może tworzyć się pokaźne grono stałych użytkowników usług kulturalnych.

9.5 Wnioski i rekomendacje szczegółowe

Wnioski płynące z tej części analizy są w pewnej mierze paradoksalne: wygląda na to, że chociaż twórcy strategii jednostek samorządu w dużo większym stopniu skupiają

się na kreowaniu wydarzeń kulturalnych niż usług kulturalnych (zob. podrozdział 10.2.8 i Tabela 10.5), to jeden z podstawowych wskaźników popularności usług – liczba członków kół zainteresowań – wykazuje o wiele korzystniejszą tendencję niż wskaźnik popularności imprez kulturalnych, czyli liczba ich uczestników. Dotyczy to zarówno liczby członków kół w większych miastach, jak i liczby gmin, w których w ogóle nie zostali oni odnotowani.

Rekomendacje:

Powyższe prawidłowości nie powinny skłaniać decydentów w zakresie polityki kulturalnej do stwierdzenia, że pole usług kulturalnych jest już „zabezpieczone” i można pozostawić je własnemu losowi. Dane dotyczące uczestników kół wskazują, że nawet wypracowany już wzór stabilnego uczestnictwa ulega niekiedy załamaniu, a w niektórych przypadkach likwiduje się placówki, które mogły pochwalić się dużym gronem stałych użytkowników swojej oferty. A zatem przed podjęciem decyzji o likwidacji danej placówki warto sprawdzić jak ona funkcjonowała, czy i w jakim stopniu zaspokajała potrzeby mieszkańców.

W związku z tym szczegółowa analiza potencjału poszczególnych placówek winna prowadzić do wyważenia proporcji między działalnością *eventową* i *usługową*.

Doświadczenia i metody działania placówek kultury, którym udało się zbudować stabilne grono użytkowników usług kulturalnych, powinny zostać upowszechnione dzięki nawiązaniu poziomej wymiany wiedzy między placówkami z obszaru województwa.

Rozdział 10

POLITYKA KULTURALNA W PERSPEKTYWIE CELÓW PLANOWANYCH, PROGRAMOWYCH I STRATEGICZNYCH⁴⁸

10.1 Tło społeczne polityki kulturalnej – braki i potrzeby społeczności lokalnych

Analiza celów polityki kulturalnej mówi dużo nie tylko o założeniach i strukturze tej polityki, ale także o sposobie postrzegania potrzeb społeczności lokalnych przez władze samorządowe. Jak kilkakrotnie wspominaliśmy wyżej, w 2012 roku nasz zespół (częściowo w tym samym składzie) zrealizował na Warmii i Mazurach inne badanie, w którym zapytaliśmy **młodzież z gmin wiejskich oraz pracowników socjalnych o najważniejsze problemy ich miejscowości**⁴⁹. Zebrane dane pokazują **problemy miejscowości wiejskich, które ciągle na Warmii i Mazurach startują do rozwoju cywilizacyjnego ze znacznie gorszych pozycji niż powiaty grodzkie. Jeżeli zatem polityka kulturalna ma sprzyjać wyrównywaniu szans cywilizacyjnych i prowadzić do zrównoważonego rozwoju regionu, to dla samorządu wojewódzkiego powinien to być ważny**

⁴⁸ Przypomnijmy, że analizowane tu dokumenty to różnego rodzaju i stopnia strategię, ale także plany oraz programy działań JST.

⁴⁹ Badanie dla programu „Pomosty. Budowanie kapitału ludzkiego młodzieży wiejskiej Warmii i Mazur” zrealizowali w 2012 roku: Barbara Fatyga, Magdalena Dudkiewicz, Marcin Sińczuch i Katarzyna Chwieduk, na zlecenie ROPS w Olsztynie.

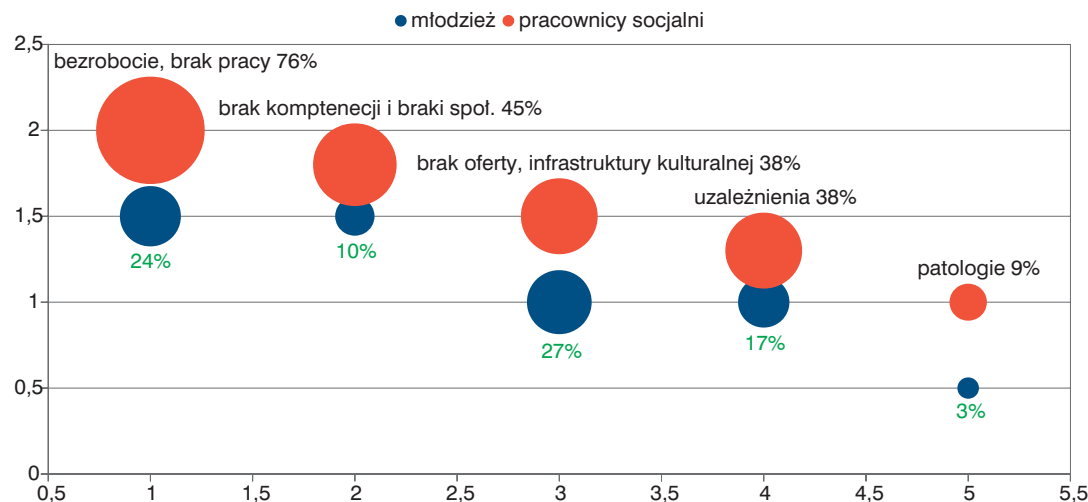
punkt odniesienia. Warto więc – jak sądzimy – przytoczyć tu te dane jako swoistą ramę dla przedstawionych poniżej analiz dokumentów strategicznych. Dodajmy zatem jeszcze, że w domorosłych *ankietyzacjach*⁵⁰, przeprowadzanych na potrzeby tworzenia dokumentów strategicznych przez władze samorządowe różnych szczebli, pojawiały się podobne diagnozy i potrzeby. Strukturę problemów miejscowości w gminach wiejskich przedstawiamy na Wykresie 10.1, zaś potrzeby młodzieży w zakresie infrastruktury na Wykresie 10.2.

10.1.1 Wnioski szczegółowe

Wśród różnych podmiotów biorących praktyczny udział w polityce kulturalnej (rozumianej tutaj jako jedna z ważniejszych praktyk kulturalnych w obrębie żywej kultury) istnieje – jak widać z tych danych – wysoka świadomość znaczenia potrzeb związanych z życiem kulturalnym i wpływu poziomu ich zaspokajania na jakość życia społeczności lokalnych. Dominującą kwestią jest tu problem **niewystarczającej infrastruktury kulturalnej**. Jednakże

warto też zwrócić uwagę na model koegzystencji grup społecznych wyłaniający się z przedstawionego na wykresach (a jeszcze dobitniej w raporcie z cytowanego badania) sposobu myślenia: chodzi tu o **niebezpieczeństwo zaspokajania potrzeb wyróżnionych, z jakiś powodów, grup społecznych, skutkujące ich ugettowieniem, versus prowadzenie polityki kulturalnej dla całej społeczności lokalnej**. Można jednak zasadnie zakładać, że działania władz samorządowych związane z realizacją wskazanych potrzeb będą się cieszyć wysokim stopniem społecznej akceptacji.

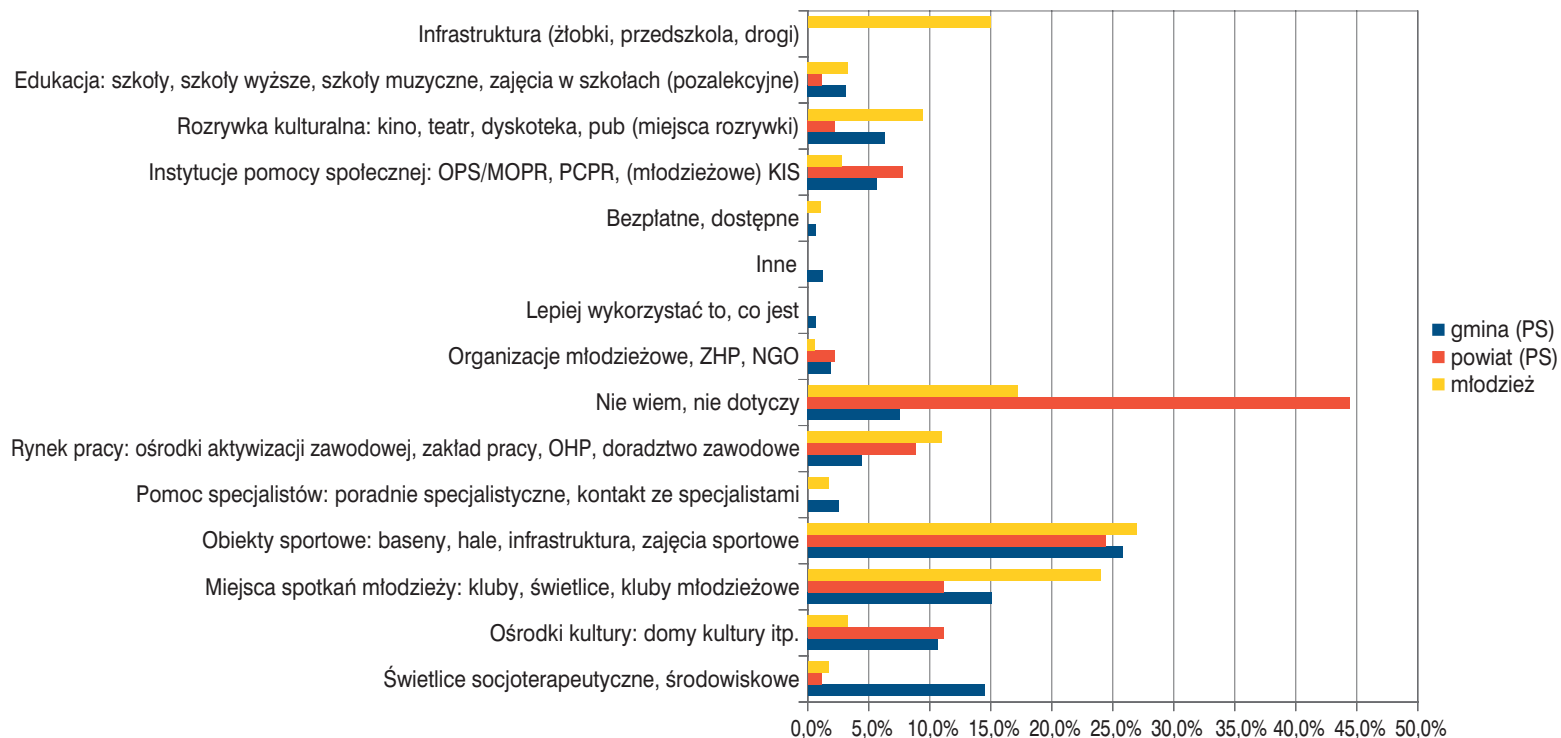
Wykres 10.1 Struktura problemów miejscowości wg pracowników socjalnych (N=180) i wg młodzieży (N=180).

Źródło: badanie „Pomosty...”, opracowanie własne – Marcin Sińczuch.

50 O stosunku JST i Ludzi Kultury do badań naukowych piszemy w rekomendacjach (zob. rozdział 10).

Wykres 10.2 Infrastruktura potrzebna młodzieży wg pracowników socjalnych i młodzieży z gmin wiejskich Warmii i Mazur.

Źródło: badanie „Pomosty...”, opracowanie własne – Marcin Sińczuch.

Tabela 10.1. Cele ogólne polityki kulturalnej według typu dokumentu (% wskazań na cele w poszczególnych typach JST).

RODZAJ CELU	Dokumenty						
	P N=34	PG N=15	GM N=39	GMW N=56	GW N=88	M N=33	OGÓŁEM N=265
organizacja czasu wolnego	17,6	6,7	12,8	19,6	21,6	42,4	21,0
zaspokojenie potrzeb kulturalnych	11,8	26,7	20,5	25,0	17,0	30,3	20,6
ochrona dziedzictwa kulturalnego	14,7	33,3	23,1	16,1	17,0	27,3	19,5
wspieranie i promocja kultury lokalnej	17,6	26,7	7,7	17,9	9,1	21,2	14,2
stymulacja uczestnictwa w kulturze	8,8	13,3	12,8	17,9	13,6	6,1	12,7
wspieranie lokalnych twórców	17,6	40,0	10,3	14,3	6,8	6,1	12,0
wspieranie wielokulturowości	11,8	26,7	2,6	5,4	5,7	0,0	6,4
wspieranie kultury ludowej	11,8	20,0	0,0	5,4	4,5	6,1	6,0
poszerzenie oferty kulturalnej	11,8	0,0	10,3	3,6	6,8	0,0	6,0
podniesienie poziomu usług kult.	0,0	0,0	0,0	0,0	3,4	12,1	2,6

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.

Źródło: opracowanie własne – PT.

10.2 Cele bezpośrednie polityki kulturalnej

W dokumentach programowych, planach i strategiach stałym elementem są – oczywiście – opisy celów. Formułowano je w tym wypadku zarówno na poziomie ogólnym, jak i na różnych poziomach szczegółowości i w odniesieniu do różnych składowych kultury.

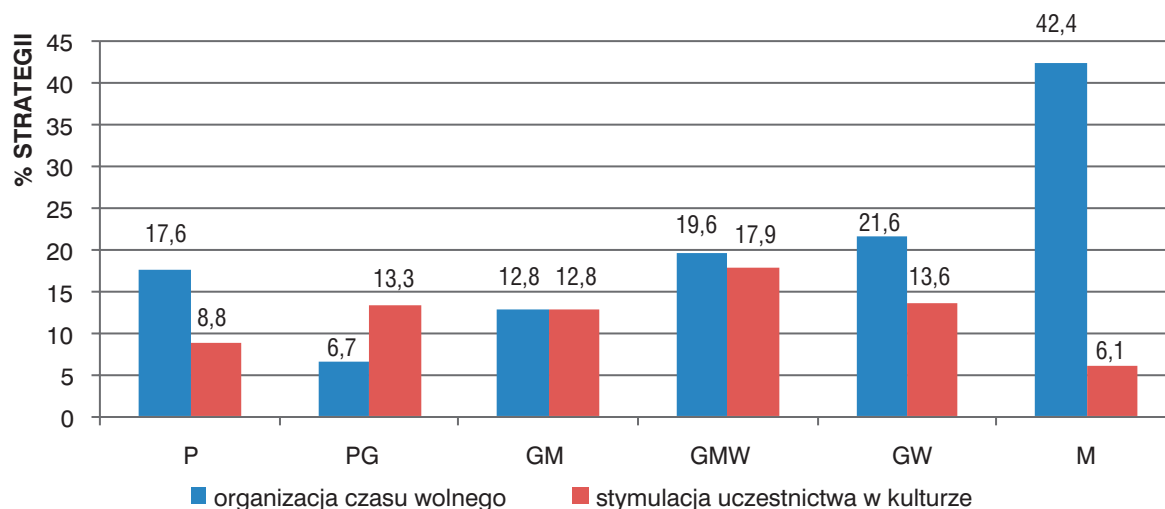
10.2.1 Cele ogólne

Najogólniejsze sformułowania celów polityki kulturalnej władz samorządowych województwa warmińsko-mazurskiego przedstawione zostały w Tabeli 10.1.

10.2.2 Wnioski

Co charakterystyczne, na ogół nie formułowano tutaj ani w jakiej perspektywie czasowej dany cel da się osiągnąć,

Wykres 10.3 Wybrane cele ogólne działalności kulturalnej według typu dokumentu.

* Skróty oznaczają: P – powiat, PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska, M – miejscowości na poziomie sołectw.
Źródło: opracowanie własne – PT.

ani tym bardziej nie podawano kiedy konkretnie – zdaniem autorów tych dokumentów – powinien zostać osiągnięty. Ciekawe jest też to, że w analizowanych dokumentach władze samorządowe często przedstawiały się jako w gruncie rzeczy onnipotentne i odpowiedzialne za całokształt życia na swoim terenie, co wyrażało się w przypisywaniu sobie woli lub mocy (albo jednego i drugiego zarazem), aby narzucać kształt życiu zbiorowości i niemal dowolnie ją formować. Zapewne w dużej mierze jest to skutkiem używania specyficznego dla tego

typu dokumentów języka, ale może też świadczyć o niskim poziomie zrozumienia dla fundamentu demokracji, jakim jest podmiotowość jednostek i grup. Gdyby tak było, to należałoby tutaj mówić, co najmniej, o **nieskutecznym i onnipotentnym paternalizmie**.

10.2.3 Cele ogólne polityki kulturalnej jako wyraz misji JST

Jeżeli – jak na wykresie 10.3 – zestawia się cele,

opisujące *de facto* dwa sposoby rozumienia działalności kulturalnej (jako skierowanej do **podmiotów życia kulturalnego** albo do **przedmiotów oddziaływań kulturalnych**), to **teza o onnipotentnym paternalizmie** zaczyna się stawać ciekawsza: najczęściej organizowanie czasu wolnego lokalnym społecznościom, (które uważamy za przejaw traktowania przedmiotowego) uznawały za swój obowiązek władze najniższego szczebla (w sołectwach i miejscowościach), już o połowę rzadziej, ale też stosunkowo często, władze w gminach wiejskich

Tabela 10.2 Cele organizacyjne polityki kulturalnej według typu dokumentu (% wskazań na cele w poszczególnych typach JST).

RODZAJ CELÓW	P N=34	PG N=15	GM N=39	GMW N=56	GW N=88	M N=33	OGÓŁEM N=265
współpraca z NGO i obywatelami	38,2	33,3	25,6	16,1	13,6	18,2	20,6
współpraca z instytucjami publicznymi	26,5	33,3	23,1	17,9	6,8	15,2	16,5
współpraca międzynarodowa	14,7	20,0	7,7	19,6	6,8	0,0	10,5
utworzenie instytucji kultury	8,8	20,0	12,8	12,5	14,8	0,0	11,6
aktywizacja instytucji kultury	2,9	0,0	10,3	5,4	1,1	15,2	5,2
reorganizacja instytucji kultury	5,9	26,7	7,7	3,6	2,3	0,0	4,9
dokształcanie kadr kultury	2,9	13,3	10,3	1,8	3,4	3,0	4,5
współpraca z twórcami	2,9	20,0	0,0	8,9	0,0	0,0	3,4
zatrudnienie kadr kultury	2,9	0,0	0,0	3,6	0,0	3,0	1,5
współpraca z przedsiębiorcami	2,9	6,7	0,0	0,0	1,1	0,0	1,1

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.

Źródło: opracowanie własne – PT.

i w powiatach. W powiatach grodzkich województwa celem zapisywanym w dokumentach była raczej stymulacja uczestnictwa w kulturze, zaś w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich te cele wyrównywały się.

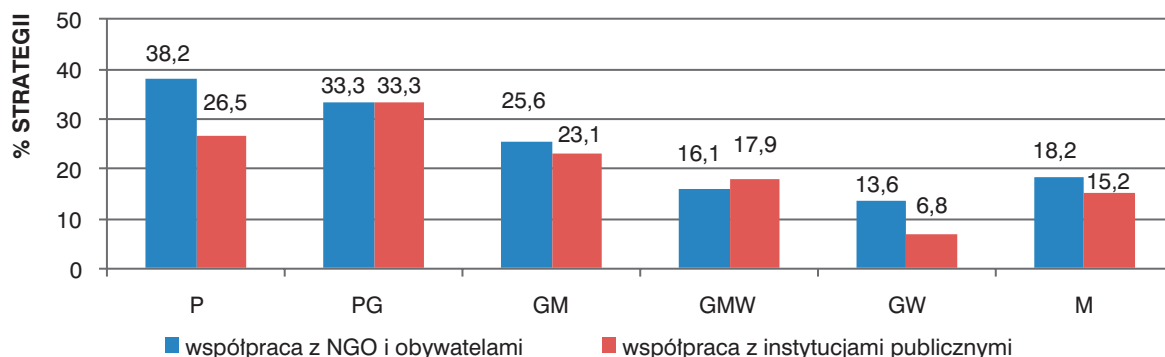
Warto też pamiętać o tym, że powyższe różnice mogą wynikać z rodzaju placówek, które stawiają sobie cel uprzedmiotawiający. Na wsi są to głównie świetlice, kierujące swoją ofertą przede wszystkim do dzieci i młodzieży, którym czas należy – według tradycyjnego sposobu myślenia o edukacji kulturalnej – organizować albo

zagospodarowywać; ewentualnie, w nieco bardziej liberalnej wersji, uczyć je, jak mają to robić samodzielnie.

10.2.4 Cele organizacyjne polityki kulturalnej – czyli JST jako zarządcy kultury

O współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz obywatelami pisano przede wszystkim w dokumentach strategicznych powiatów i powiatów grodzkich oraz gmin miejskich. Był to, jak widać, najczęściej pojawiający się cel. Zauważmy, że stoi on w niejakiej sprzeczności z po-

Wykres 10.4 Wybrane cele organizacyjne działalności kulturalnej według typu dokumentu.

* Skróty oznaczają: P – powiat, PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska, M – miejscowości na poziomie sołectw.
Źródło: opracowanie własne – PT.

wiatowymi i gminno-miejskimi zakusami, aby jednak zinfantylizować obywateli, np. organizując im czas wolny. W powiatach obu typów podkreślano również celowość współpracy z instytucjami działającymi w sferze publicznej – ten cel najrzadziej dostrzegali samorządowcy z gmin wiejskich. Współpraca międzynarodowa nie pojawiła się jedynie na poziomie sołectw i miejscowości, co jest ciekawym efektem, opisywanego już w różnych aspektach, procesu globalizacyjnego. Tworzenie, aktywizacja i reorganizacja instytucji kultury to cele bezpośrednio związane z podstawami działalności kulturalnej, podobnie jak kształcanie kadr, ich zatrudnianie i współpraca z twórcami. Dane mówiące o zatrudnianiu mogą świadczyć o brakach kadrowych w lokalnych instytucjach kultury

lub o nieodpowiednim – zdaniem władz – poziomie kompetencji ich personelu. Celu tworzenia instytucji z natury rzeczy nie formułowano w dokumentach sołectw i miejscowości, ale już ich aktywizacją miejscowe władze chciały się zajmować relatywnie najczęściej. Zgodnie z zarysującym się tu quasi-liberalnym wzorem, takich

ambicji nie mieli w ogóle autorzy dokumentów z powiatów grodzkich. Ciekawe, że reorganizacja instytucji była celem zdecydowanie najczęściej formułowanym w dokumentach powiatów grodzkich, a o wiele rzadziej w pozostałych. Potrzebę kształcenia kadr jako cel zauważano głównie w miastach, a jeszcze częściej wskazywano na współpracę ze środowiskiem twórców, ale już tylko w największych miastach regionu; tu też częstszym celem była współpraca z przedsiębiorcami.

Jak widać na Wykresie 10.4, w dokumentach powiatowych i z gmin wiejskich częściej podkreślano jako cel potrzebę współpracy z organizacjami i obywatelami niż współpracę z instytucjami publicznymi, bo w dokumentach

Tabela 10.3 Cele materialne polityki kulturalnej według typu dokumentu (% wskazań na cele w poszczególnych typach JST).

RODZAJ CELÓW	P N=34	PG N=15	GM N=39	GMW N=56	GW N=88	M N=33	OGÓŁEM N=265
modernizacja infrastruktury kulturalnej	14,7	46,7	46,2	42,9	36,4	87,9	43,1
ochrona i odnowa zabytków	20,6	40,0	28,2	19,6	20,5	42,4	25,1
modernizacja infrastruktury rekreacyjnej	11,8	26,7	35,9	26,8	14,8	36,4	23,2
modernizacja infrastruktury sportowej	11,8	13,3	28,2	23,2	12,5	45,5	21,0
ochrona i poprawa estetyki otoczenia	5,9	26,7	12,8	21,4	9,1	54,5	18,4
wyposażenie instytucji kultury	0,0	40,0	23,1	8,9	11,4	42,4	16,5
wspieranie instytucji kultury	5,9	26,7	2,6	0,0	2,3	0,0	3,4
zdobywanie dotacji i sponsorów	2,9	0,0	2,6	5,4	2,3	6,1	3,4
komercjalizacja zabytków	0,0	0,0	5,1	1,8	1,1	0,0	1,5

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.
Źródło: opracowanie własne – PT.

pozostałych JST te dwa typy celów były całkowicie lub niemal całkowicie zrównoważone.

10.2.5 Wnioski

Jak widać, formułując powyższe cele, samorządy lokalne chcą mieć wpływ nie tylko na sposób funkcjonowania instytucji kultury, ale i na ich jakość. Na szczególną uwagę zasługują te cele, które można ocenić jako włączające JST województwa w szerszy dyskurs, toczący się intensywnie od pamiętnego Kongresu Kultury Polskiej, który odbył się w 2009 roku

w Krakowie. Chodzi przede wszystkim o zmianę priorytetów w jednym z konstytutywnych elementów polityki kulturalnej, jakim jest edukacja kulturalna. Kiedy jedna ze współauterek niniejszego raportu przygotowywała raport o edukacji kulturalnej właśnie na krakowski Kongres, podkreślała tam dobitnie, że bez reorganizacji instytucji kultury i położenia większego nacisku na kształcenie i doszkalać ich personelu niewiele da się w tej sprawie zmienić⁵¹. Podobnie, w powstającym właśnie we współ-

51 B. Fatyga (współpraca: J. Nowiński, T. Kukulowicz), *Raport o edukacji kulturalnej*, http://www.kongreskultury.pl/title,Raport_o_edukacji_kulturalnej_pid,534.html, dostęp: 17.010.2013.

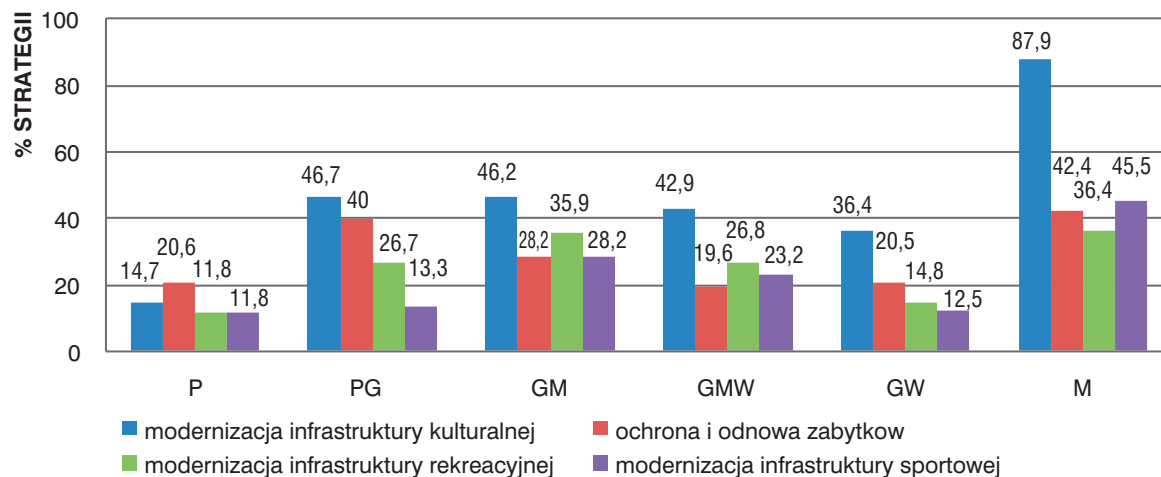
pracy z ruchem Obywateli Kultury wieloletnim programie rządowym pod roboczą nazwą „Bardzo młoda kultura”, zakłada się – jako warunek reformy systemu edukacji kulturalnej – reorganizację podmiotów odpowiedzialnych dotąd na mocy prawa lub obyczaju za edukację kulturalną.

10.2.6 Cele materialne

Spośród celów ogólnych polityki kulturalnej cele materialne związane z poprawą standardu cywilizacyjnego i potrzebą przeciwdziałania niszczeniu kultury materialnej formułowane były przez JST różnych szczebli stosunkowo najczęściej. Podobnie często pojawiały się w dokumentach strategicznych cele programowe i komercyjne (zob. niżej). Znamienne, iż najczęściej i najwięcej takich celów pojawiło się w dokumentach sołectw i konkretnych miejscowości. Relatywnie najmniej interesujące dla JST okazało się: wspieranie kultury (poza zapisami w strate-

giach powiatów grodzkich); zdobywanie sponsorów, co można byłoby tłumaczyć względną izolacją i zamknięciem województwa, wysokim bezrobociem i brakiem dużych zakładów pracy oraz niechęcią bezpośrednio zainteresowanego personelu instytucji kultury (zob. podrozdział 5.4), gdyby nie dane przytoczone wyżej, a dotyczące pozyskiwania funduszy unijnych. Rzadko także jako cel wskazywano komercjalizację zabytków. Warto zauważyć, że w tych celach nie pojawia się wprost nawiązanie do rozwoju turystyki.

Wykres 10.5 Wybrane cele materialne działalności kulturalnej według typu dokumentu.

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.
Źródło: opracowanie własne – PT.

Tabela 10.4 Cele edukacyjne i informacyjne polityki kulturalnej według typu dokumentu (%wskazań na cele w poszczególnych typach).

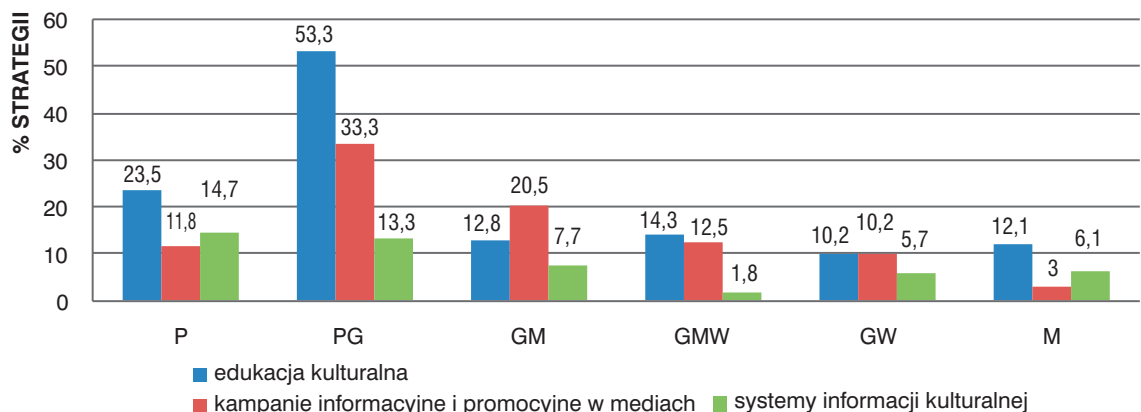
Rodzaj celu	P N=34	PG N=15	GM N=39	GMW N=56	GW N=88	M N=33	OGÓŁEM N=265
edukacja kulturalna	23,5	53,3	12,8	14,3	10,2	12,1	15,7
kampanie promocyjne w mediach	11,8	33,3	20,5	12,5	10,2	3,0	12,7
systemy informacji kulturalnej	14,7	13,3	7,7	1,8	5,7	6,1	6,7
działalność wydawnicza	8,8	20,0	12,8	5,4	1,1	3,0	6,0
promocja czytelnictwa	2,9	13,3	7,7	1,8	3,4	3,0	4,1
badania i konferencje naukowe	0,0	6,7	2,6	0,0	0,0	0,0	0,7

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.

Źródło: opracowanie własne – PT.

Z danych zestawionych na wykresie 10.5 widać jeszcze wyraźniej niż w poprzedniej tabeli, że modernizacja infrastruktury kulturalnej w dokumentach strategicznych (poza powiatowymi) jest postrzegana przez władze samorządowe jako najbardziej paląca potrzeba. Najczęściej dostrzegano ją w dokumentach miejscowości i sołectw. (Te dane warto porównać z opisem infrastruktury zawartej w rozdziale 5 raportu).

Wykres 10.6 Wybrane cele edukacyjne i informacyjne działalności kulturalnej według typu dokumentu.

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.

Źródło: opracowanie własne – PT.

10.2.7 Cele edukacyjne i informacyjne

Edukacja kulturalna była – jak pokazano w tabeli 10.4 – bardzo często formułowanym celem w dokumentach powiatów grodzkich i ziemskich. W pozostałych wymieniano ją podobnie – czyli niezbyt często. Można się zastanawiać, czy nie jest to skutek zakorzenionego szacunku do *tych, którzy wiedzą lepiej*, (czyli miejscowych edukatorów). Zauważmy, iż w celach opisujących zarządzanie kulturą (zob. Tabela 10.2) ewentualny efekt tego rodzaju znika na rzecz podejścia bardziej „zarządczego”.

10.2.8 Cele programowe i komercyjne

Warto zwrócić uwagę jak często w dokumentach JST pojawił się **cel związany z organizacją imprez**. W miastach, małych miejscowościach i sołectwach oraz w dokumentacji powiatów władze uważały, iż jest to jeden z najważniejszych celów polityki kulturalnej. Wraz z pozostałymi typami imprez, ujętymi w innych celach, **do-wodzi to dominacji eventowego charakteru polityki kulturalnej** – tym bardziej, że ambitniejsze i trudniejsze organizacyjnie przedsięwzięcia (takie jak realizacja programów czy też działalność wystawiennicza) są wymieniane

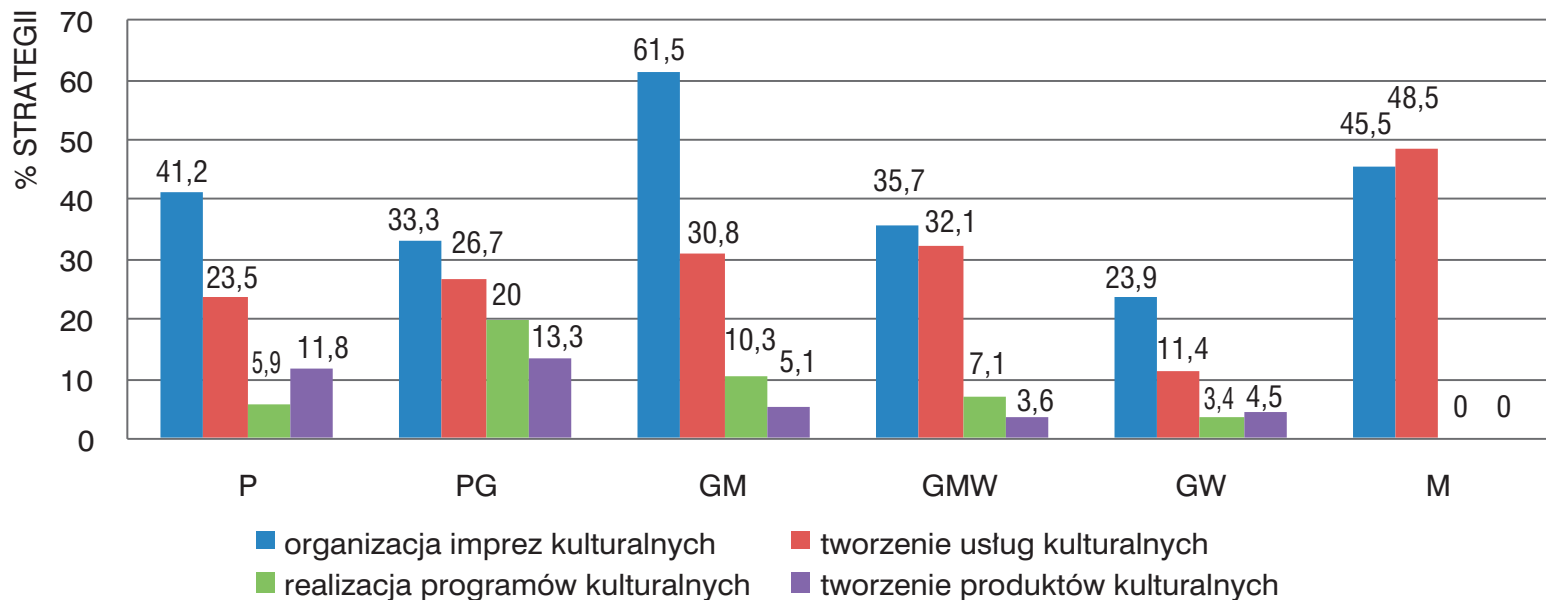
Tabela 10.5 Cele programowe i komercyjne w polityce kulturalnej według szczebla strategii (% wskazań na cele w poszczególnych typach).

RODZAJ CELU	P N=34	PG N=15	GM N=39	GMW N=56	GW N=88	M N=33	OGÓŁEM N=265
organizacja imprez kulturalnych	41,2	33,3	61,5	35,7	23,9	45,5	37,1
tworzenie usług kulturalnych	23,5	26,7	30,8	32,1	11,4	48,5	25,5
organizacja imprez rekreacyjnych	8,8	6,7	15,4	12,5	9,1	0,0	9,4
realizacja programów kulturalnych	5,9	20,0	10,3	7,1	3,4	0,0	6,0
organizacja imprez sportowych	17,6	0,0	2,6	1,8	2,3	12,1	5,2
tworzenie produktów kulturalnych	11,8	13,3	5,1	3,6	4,5	0,0	5,2
działalność komercyjna	0,0	0,0	5,1	3,6	1,1	0,0	1,9
działalność wystawiennicza	5,9	6,7	2,6	0	1,1	0,0	1,9
tworzenie miejsc aktywności kult.	5,9	0,0	0,0	0	1,1	0,0	1,1

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.

Źródło: opracowanie własne – PT.

Wykres 10.7 Wybrane cele programowe działalności kulturalnej według typu dokumentu.

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.

Źródło: opracowanie własne – PT.

już o wiele rzadziej. Jeszcze wyraźniej widać ten trend na wykresie 10.7:

10.3 Długofalowe cele polityki kulturalnej

10.3.1 Cele ekonomiczne

10.3.2 Wnioski szczegółowe

Tabela 10.6 Cele ekonomiczne polityki kulturalnej według typu dokumentu (% wskazań na cele w poszczególnych typach).

RODZAJ CELU	P N=34	PG N=15	GM N=39	GMW N=56	GW N=88	M N=33	OGÓŁEM N=265
rozwój turystyki	50,0	26,7	43,6	32,1	19,3	30,3	31,1
promocja miejscowości/gminy/powiatu	26,5	33,3	10,3	14,3	2,3	30,3	14,2
rozwój gospodarczy	14,7	26,7	10,3	7,1	8,0	24,2	12,0
podnoszenie kwalifikacji zawodowych	5,9	0,0	2,6	7,1	1,1	6,1	3,7
wzmocnienie przedsiębiorczości	0,0	13,3	2,6	3,6	2,3	3,0	3,0
tworzenie miejsc pracy	0,0	6,7	2,6	1,8	3,4	3,0	2,6
przyciągnięcie inwestycji	8,8	6,7	2,6	1,8	1,1	0,0	2,6

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie,

M – miejscowości na poziomie sołectw.

Źródło: opracowanie własne – PT.

Warto zwrócić uwagę, czym z punktu widzenia tej grupy celów jest kultura dla autorów dokumentów strategicznych JST. Otóż **jeśli dzięki kulturze da się rozwijać turystykę**, to autorzy dokumentów myślą najczęściej o zasobach kultury materialnej, np. o zabudowie miast (ale żeby mogła przynosić zyski, najpierw trzeba ją wyremontować, zmodernizować i przysposobić do nowych funkcji – czytają: komercyjnych, mimo że – jak pokazaliśmy – komercjalizacja kultury nie jest nazywana tu po imieniu i często wymieniana); pojawia się tu również jako wartość „oswojona natura” (niezbyt szczęśliwy dla Warmii i Mazur wariant *bocage*). (np. w analizach SWOT – mocnych stron JST).

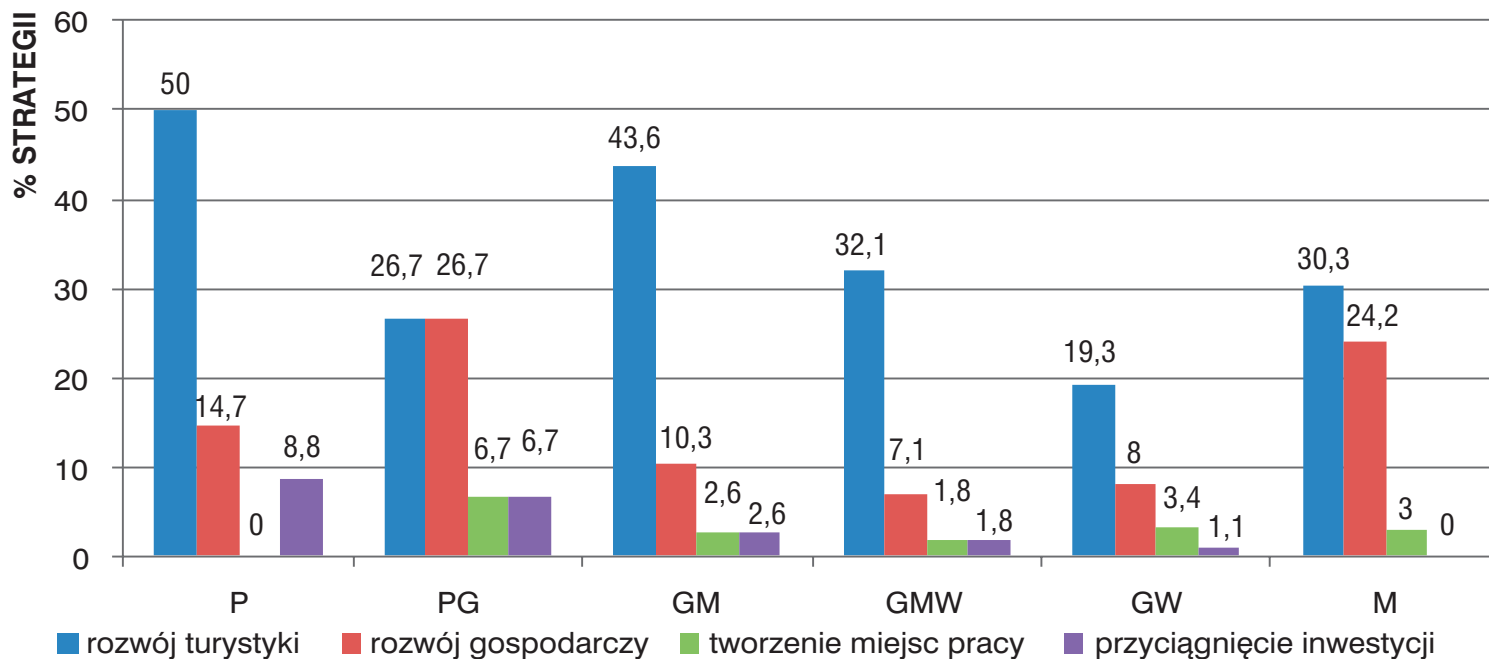
Jeżeli **kultura ma służyć promocji** miejscowości, gminy,

powiatu lub całego województwa, to jest *de facto* „oswojoną naturą” (*bocage*), co dowodnie pokazała m.in. kampania promocyjna „Mazury – cud natury”; jest to o tyle chybione myślenie, że ów „cud natury” przez masową turystykę zostałby szybko zniszczony.

Jeżeli **kultura ma służyć rozwojowi gospodarczemu**, to myśli się o tym przy pomocy swoistego „łańcuszka św. Antoniego”, bowiem nie widzi się potencjału rozwojowego w inkorporowanym (ucieleśnionym) kapitale kulturowym ludności (zob. rozdział 3), lecz w dającym miejsca pracy „przemysle turystycznym”.

Pozostałe cele wymienione w Tabeli 10.6, opisujące funkcje kultury w rozwoju regionu, są zidentyfikowane prawidłowo,

Wykres 10.8 Wybrane cele ekonomiczne działalności kulturalnej według typu dokumentu.

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.

Źródło: opracowanie własne – PT.

wyjawszy tajemniczą kategorię „tworzenie miejsc pracy”. Przeglądając zakodowany materiał, można zauważyć, że ten cel jest w gruncie rzeczy tożsamy z „rozwojem turystyki”, a nie z tworzeniem tak dziś modnych „przemysłów kreatywnych”. *Nota bene* warto poddać pod rozwa-

gę władz samorządowych ideę, aby nie rozważać niemal wyłącznie, jak kultura może wspomóc turystykę, ale spróbować odpowiedzieć sobie na pytanie: czy turystyka może wspomagać lokalną kulturę, a jeśli tak, to w jaki sposób?

Tabela 10.7 Cele społeczne działalności kulturalnej według typu dokumentu (% wskazań na cele w poszczególnych typach).

Cele społeczne	P N=34	PG N=15	GM N=39	GMW N=56	GmW N=88	M N=33	OGÓŁEM N=265
rozwój i integracja społeczności lokalnej	14,7	20,0	7,7	19,6	14,8	51,5	19,5
aktywizacja jednostek i grup	20,6	6,7	10,3	16,1	17,0	45,5	19,1
przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu	23,5	26,7	23,1	26,8	13,6	3,0	18,4
poprawa jakości życia	11,8	13,3	10,3	12,5	11,4	48,5	16,1
rozwój osobisty jednostek	14,7	33,3	2,6	10,7	2,3	18,2	9,4
wzmocnienie tożsamości lokalnej	14,7	20,0	5,1	5,4	5,7	9,1	7,9
zapobieganie patologiom społecznym	5,9	13,3	2,6	5,4	6,8	6,1	6,0
wzrost poziomu świadomości społecznej	8,8	0,0	2,6	5,4	6,8	6,1	5,6
zatrzymanie odpływu ludności	8,8	0,0	2,6	1,8	4,5	15,2	5,2
wzmocnienie tożsamości narodowej	0,0	13,3	2,6	0,0	0,0	0,0	1,1

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.
Źródło: opracowanie własne – PT.

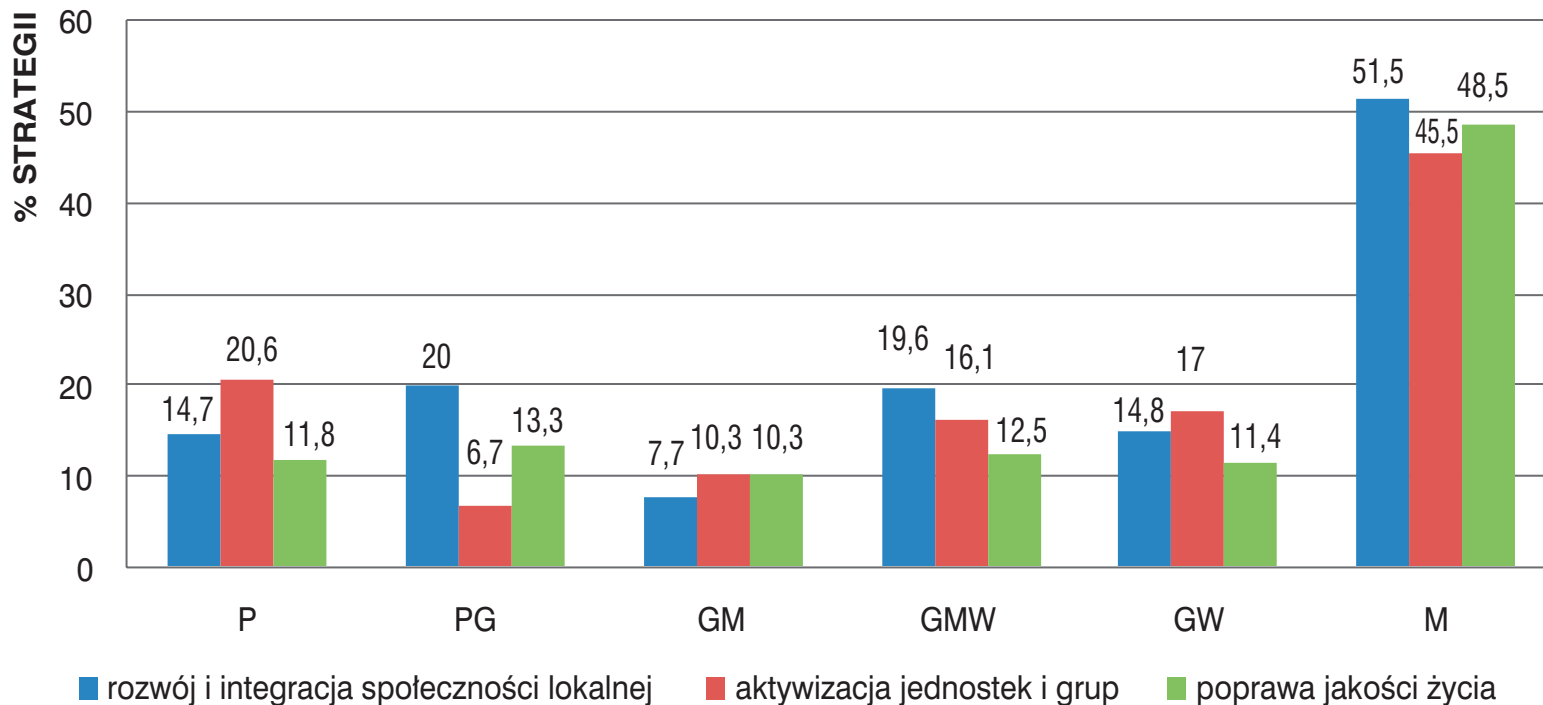
Strukturę wybranych z tej grupy celów przedstawiliśmy również na wykresie 10.8, na którym jeszcze wyraźniej widać, że to rozwój turystyki jest tu zdecydowaną dominantą.

(Te dane dobrze jest czytać w kontekście analizy funduszy Unii Europejskiej na rozwój infrastruktury i usług turystycznych – zob. podrozdział 5.3 niniejszego raportu).

Ciekawe są tu proporcje między oczekiwanym wpływem kultury na turystykę a innymi konsekwencjami ekono-

micznymi: właściwie tylko w dużych miastach (Olsztyn, Elbląg) i w miejscowościach na poziomie sołectwa nie widać tu dysproporcji, ale w tym pierwszym przypadku znowu trzeba pamiętać o małej liczbie przypadków, a w tym drugim – o zaburzającym wpływie tworzenia strategii metodą kopiowania.

Wykres 10.9 Wybrane cele społeczne działalności kulturalnej według typu dokumentu.

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.

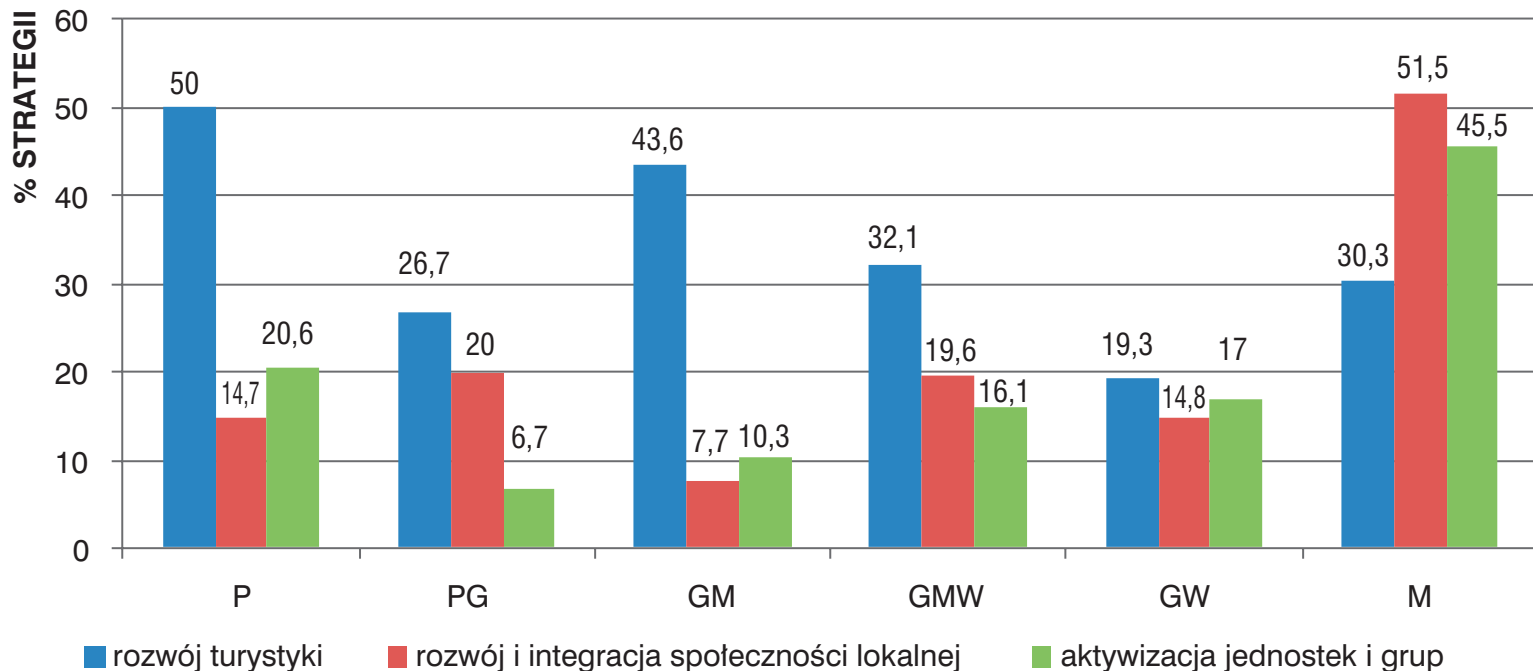
Źródło: opracowanie własne – PT.

10.3.3 Cele społeczne

Tu ciekawy wydaje się wzrost „aktywizacyjnego” myśle-

nia o kulturze w miarę przechodzenia od dużych miast do strategii mniejszych jednostek samorządowych; a z drugiej strony – ogólny „niż” w postrzeganiu społecznych ce-

Wykres 10.10 Zestawienie wybranych celów ekonomicznych i społecznych działalności kulturalnej według typu dokumentu.

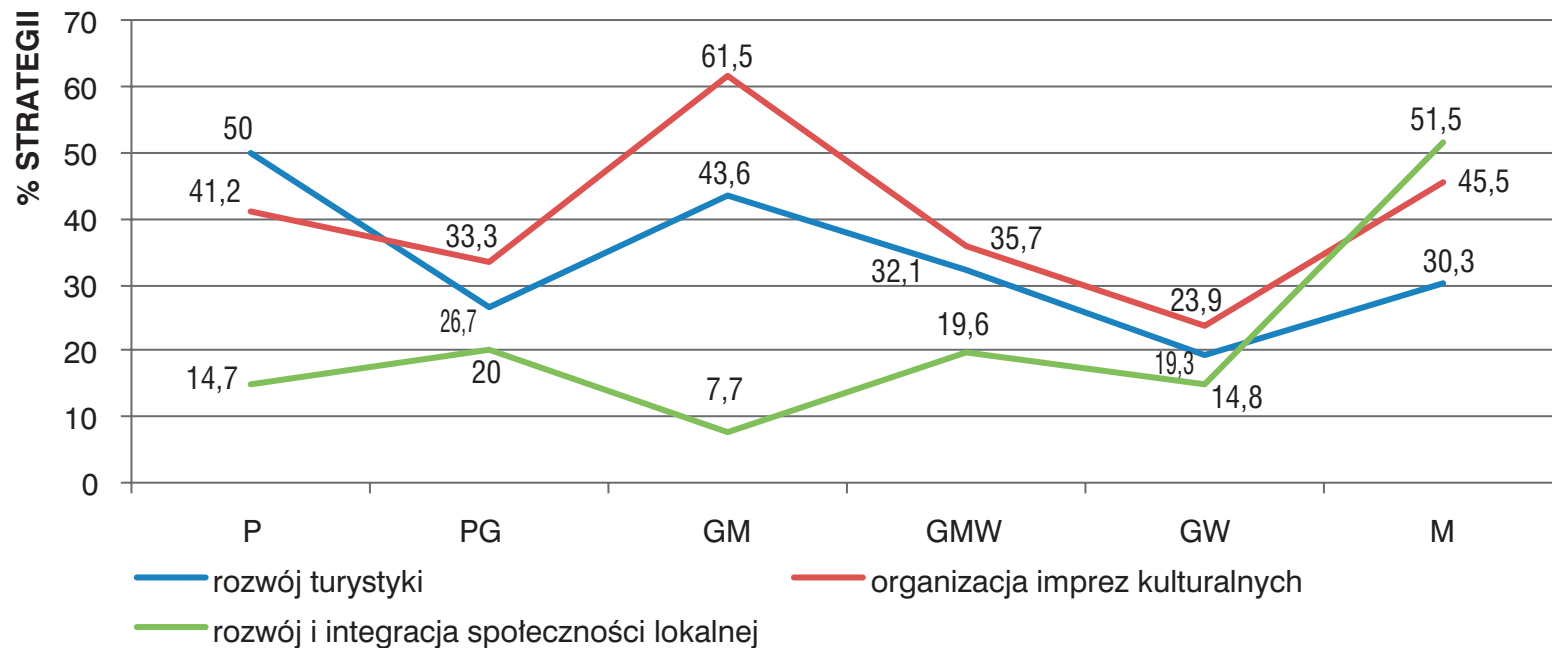

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.
Źródło: opracowanie własne – PT.

ów kultury w gminach miejskich, ostro kontrastuje z ich skupieniem na turystyce. Tę niezmiernie ważną dla Warmii i Mazur problematykę ilustrują również wykresy 10.10. i 10.11.

Ciekawie wygląda to zestawienie, jeżeli do dwóch najpopularniejszych celów długofalowych z obu kategorii – rozwoju turystyki i rozwoju społeczności lokalnej – dodać najpopularniejszy cel programowy: organizowanie

Wykres 10.11 Zestawienie wybranych celów działalności kulturalnej według typu dokumentu.

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.

Źródło: opracowanie własne – PT.

imprez. Chyba najlepiej widać to na wykresie liniowym 10.11.

10.3.4 Wnioski szczegółowe

Z wykresu 10.11 widać wyraźnie, że **jednostki samorządu najbardziej skupione na rozwoju turystyki za pomocą kultury (powiaty i gminy miejskie) były za-**

razem znacznie mniej skoncentrowane na osiągnięciu dzięki kulturze celów społecznych. Szczególnie widać to w wypadku powiatów i gmin miejskich. Interesujące, że w tym kontekście trudno nam było po obejrzeniu tego wykresu zinterpretować wynik dla miejscowości i sołectw. W tej grupie priorytety są ustawiane inaczej – tu cele społeczne przeważają zdecydowanie nad rozwojem turystyki. Kontrowersja dotyczy tego, czy należałoby ten wynik przedstawiać jako wysoki poziom odpowiedzialności autorów tych strategii za społeczność lokalną (myślenie zgodne z koncepcjami rozwoju kapitału społecznego), czy raczej jest to troska związana z wysokim poziomem problemów społecznych, lepiej dostrzeganych na niższych szczeblach władzy, czy też może efekt wspominanego wcześniej nieskutecznego paternalizmu odziedziczony po poprzedniej formacji ustrojowej.

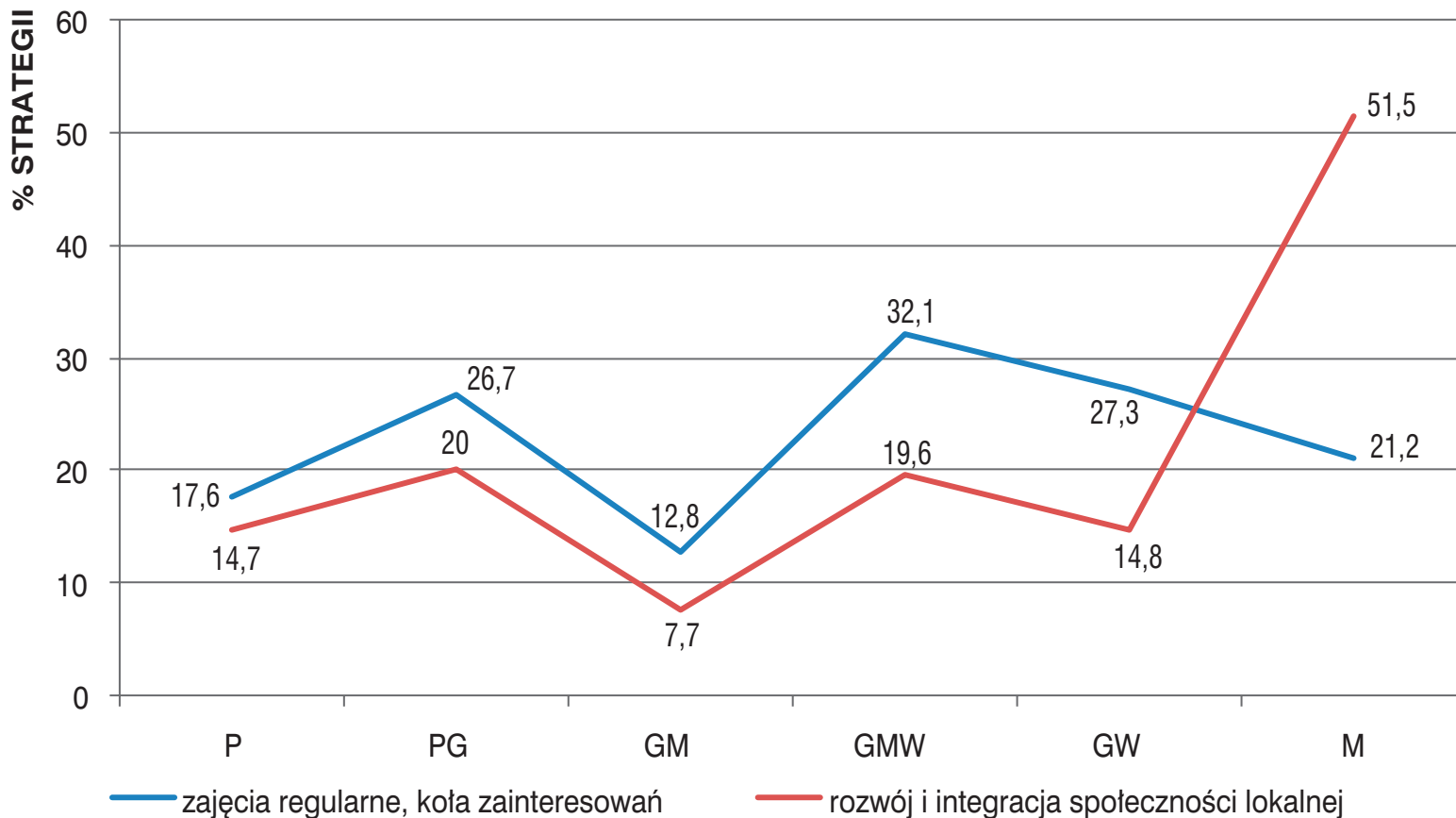
10.3.5 Wnioski kardynalne

Skupienie autorów dokumentów strategicznych województwa warmińsko-mazurskiego na **organizowaniu imprez** (czyli na kulturze *eventu*) jest proporcjonalnie większe w tych samych typach strategii, w których kładzie się **nacisk na rozwój turystyki** (czego można było się spodziewać po dotychczasowej analizie tego zagadnienia). Zarazem oba te cele rozchodzą się dosyć

dramatycznie (co pokazało również kilkakrotnie cytowane badanie „Pomosty...”) z celem **rozwoju i integracji społeczności lokalnych**, a zatem z uspołecznionym i odpowiedzialnym myśleniem o funkcjach kultury i polityki kulturalnej jako narzędzi budowania kapitałów społecznego i kulturowego społeczności lokalnych. Z kolei zbieżność tych celów w dokumentach gmin wiejskich i dokumentach mniejszych jednostek (miejscowości i sołectw) może wskazywać na myślenie życzeniowe, które właśnie ponosi spektakularną klęskę w autonomicznej wspólnotce środkowej Hiszpanii Castilla-La Mancha, gdzie założono, iż rozbudowa lokalnej infrastruktury (łącznie z budową lotniska) przyciągnie turystów do wędrówek śladami Don Kichota, zapomniano jednak, iż masowy turysta niekoniecznie wie, kto to był Don Kichot!

Jeżeli zestawimy cele społeczne zawarte w dokumentach strategicznych z regularną działalnością instytucji kultury (usługami kulturalnymi, takimi jak zajęcia w kołach zainteresowań) jako deklarowanym rodzajem aktywności placówek, to wyraźnie widać ich współwystępowanie (zob. Wykres 10.10). W gminach wiejskich i w mniejszych jednostkach efekt ten nie jest widoczny, co często wynika po prostu z tego, że brakuje tam takich zajęć.

Wykres 10.12 Realizacja usług kulturowych a orientacja na społeczne cele kultury według typu dokumentu.

* Skróty oznaczają: P – powiaty, PG – miasta na prawach powiatu, GM – gminy miejskie, GMW – gminy miejsko-wiejskie, GW – gminy wiejskie, M – miejscowości na poziomie sołectw.
Źródło: opracowanie własne – PT.

Rozdział 11: PODSUMOWANIA, WNIOSKI, REKOMENDACJE PRAKTYCZNE

11.1 Uwagi wstępne

W tym już ostatnim, podsumowującym całość rozdziału raportu, (który też może być czytany jako jego skrót), przyjęliśmy następujący porządek.

Najpierw przedstawiliśmy tezy i wnioski kardynalne (siedem drogowskazów dla polityki kulturalnej w województwie). Następnie sformułowaliśmy wnioski w postaci modeli empirycznych nawiązujących do przyjętego podejścia teoretycznego (głównie koncepcji żywej kultury i idei tworzenia *foresightu*, czyli – jak pisze Edwin Bendyk – metody „*najprościej definiowanej jako sztuka i nauka antycypowania przyszłości*”. Jej charakterystyczną cechą jest po pierwsze, łączenie twardej analizy statystycznej z kreatywną pracą i stymulacją wyobraźni. Po drugie, jest to metoda partycypacyjna, w której wypracowane wizje przyszłości wynikają z debaty uwspólniającej punkty widzenia wielu osób. Po trzecie, *foresight* często opiera się na metodzie scenariuszowej, w której prezentuje się kilka możliwych wariantów zmiany, wynikających ze zidentyfikowanych wcześniej trendów i czynników niepewności. [...] *Foresight* [...] zakłada, że możliwych jest

wiele wariantów rozwoju sytuacji”⁵². W naszym wydaniu wspomniane modele empiryczne są przede wszystkim opisem *didaskaliów do scenariuszy*, ponieważ stanowią diagnozę stanu kultury. Przypomnijmy, że właściwe scenariusze – założenia do polityki kulturalnej regionu, zgodnie z założeniami projektu mają powstać po drugiej turze konsultacji społecznych, dla których punktem wyjścia jest niniejszy raport.

Na koniec przedstawiliśmy tutaj rekomendacje praktyczne, które – co oczywiste – cechuje różny stopień szczegółowości: od wizji i pryncypiów po konkretne rozwiązania (liczymy, iż ten zbiór w wyniku dyskusji nad raportem wydatnie się poszerzy!).

11.2 Tezy raportu po badaniach i wnioski kardynalne

Na społecznościach lokalnych Warmii i Mazur ciąży klątwa wiecznego początku, związana z mitem założycielskim „przybycia na obcą ziemię” (podstawa: obserwacja uczestnicząca, rozdział 9 raportu).

⁵² E. Bendyk, A. Tarkowski, <http://www.biblioteki.org/pl/wiadomosci/czytaj/1554>

Ani statystyka publiczna kultury (GUS), ani diagnozy zawarte w dokumentach strategicznych nie dają podstaw do opartego na rzetelnych podstawach projektowania polityki kulturalnej województwa (podstawa: rozdziały 5, 8 i 10).

Kultura nie jest w optyce władz samorządowych postrzegana jako kategoria rozwoju społeczności lokalnej, lecz jako zasób dóbr materialnych (natury i dziedzictwa kulturalnego) do rabunkowego wykorzystania (podstawa: rozdziały 9 i 10).

Położenie głównego nacisku na rozwój turystyki w oparciu o zasoby materialne, niezależnie od wysokości funduszy pozyskanych z UE, jest ślepą uliczką dla Warmii i Mazur. Warto rozważyć tu przykład hiszpańskiego regionu Castilla-La Mancha, gdzie w podobny sposób próbowano zdyskontować zasób symboliczny – postać Don Kichota (podstawa: rozdział 10).

Praktykowanie kultury przez samorząd tworzy kulturę *eventu* dla turystów i dla zaspokojenia potrzeb lokalnej władzy (oraz swoisty kult wydarzeń), z zaniedbaniem pracy ciągłej w społeczności lokalnej (podstawa: rozdziały 5, 6, 8 i 10).

W działalności lokalnych instytucji kultury i innych organizatorów życia kulturalnego brakuje autentycznych sieci współpracy (podstawa: rozdziały 3 i 4).

Część społeczno-kulturowych dystynkcji (różnic) w przestrzeniach stylów życia zaczyna nabierać klasowego charakteru (podstawa: rozdziały 2 i 3).

Analiza zasobów wykazała, że najcenniejszym zasobem Warmii i Mazur dla rozwijania kapitału kulturowego i społecznego w społecznościach lokalnych nie jest natura czy dziedzictwo kulturowe, ale ludzie kultury i drzemiące potencjały społeczności lokalnych (podstawa: rozdział 3).

11.3 Modele empiryczne życia kulturalnego wyprowadzone z dynamicznej diagnozy stanu kultury Warmii i Mazur

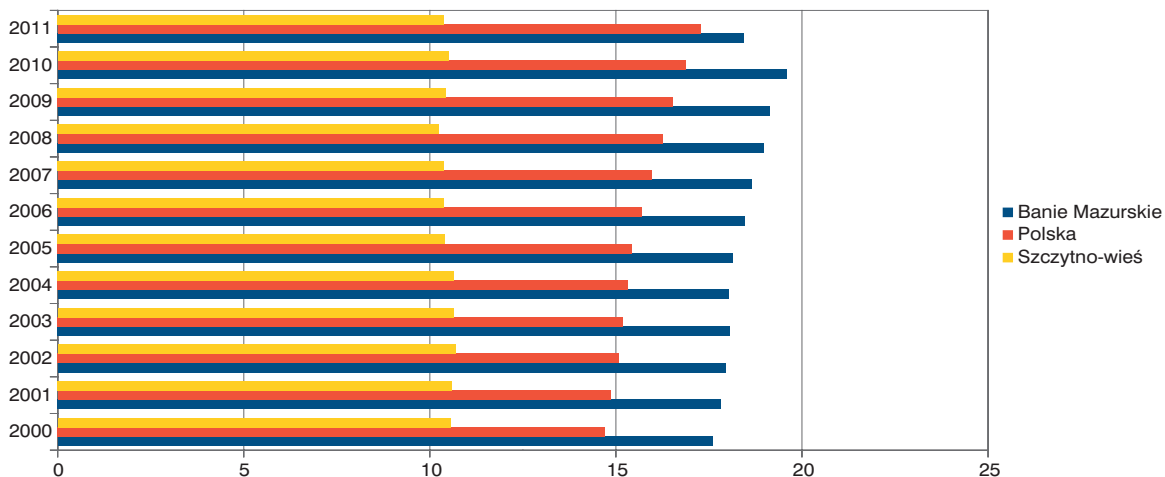
Podstawa: model „społeczności wiecznego początku”.

Podstawą teoretyczną zweryfikowaną empirycznie jest tu koncepcja wewnętrznie niespójnego procesu globalizacyjnego, pełnego jawnych konfliktów i niejawnych fobii, frustracji i resentymentu, w którym zarówno jednostki, jak i społeczności lokalne z jednej strony są uczone przez zglobalizowane centrum, że ich swojski, tradycyjny świat się kończy, ale z drugiej strony za bardzo w to nie wierzą, albowiem – jak w starym dowcipie – *przecież w nim mieszkają i jakoś się żyje pomalutku*. Ponadto faktycznie praktykują kulturę na modłę globalizacyjną w sposób fragmentaryczny i nie w pełni świadomy. Przyswajają sobie co łatwiejsze elementy nowej, „upłynnionej rzeczywistości”, coraz jednak trudniejsze do pogodzenia z ich tradycyjnym kapitałem kulturowym we

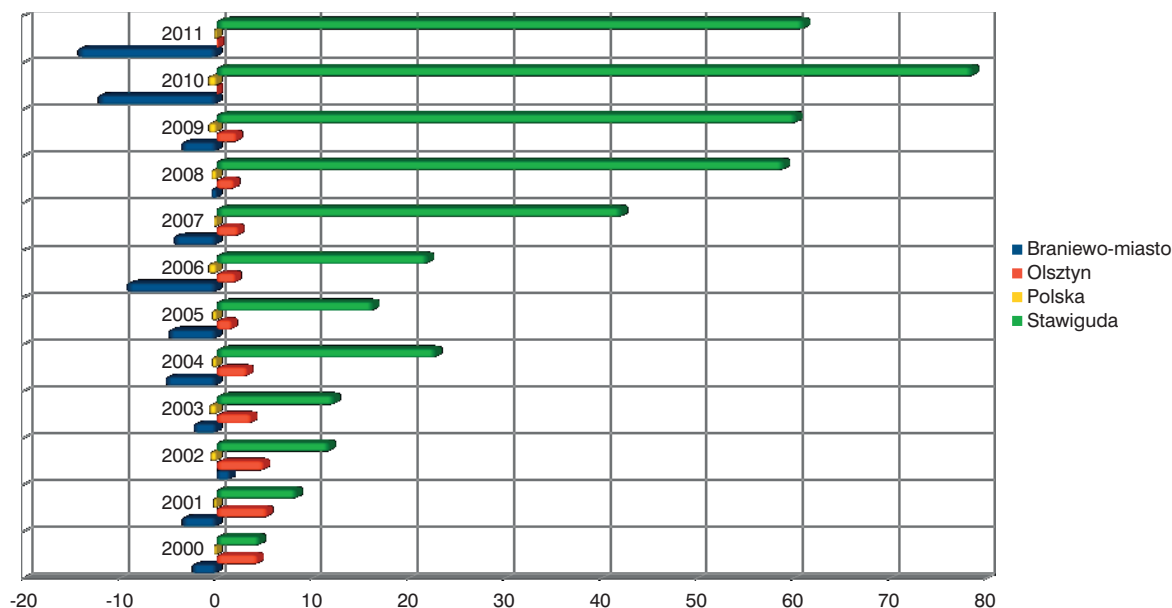
wszystkich jego aspektach. Z powodu daleko posuniętych procesów anomii (rozpadu tradycyjnych norm i zmian wartości), które na obecnym etapie już się uwewnętrznili, pomocy szuka się poza społeczeństwem – w naturze i zasobach kultury materialnej oraz w „obcych” zasobach symbolicznych (wielokulturowość).

Podstawą społeczną tego modelu jest wysoki poziom problemów społecznych, stosunkowo niski poziom cywilizacyjny i drenaż miejscowych elit (a zwłaszcza ich latorośli) przez pobliskie centrum, a ponadto zróżnicowane procesy starzenia się społeczności lokalnych (zob. wykres 11.1),

Wykres 11.1 Odsetek mieszkańców w wieku emerytalnym (poprodukcyjnym), w % – wartości skrajne dla gmin w województwie warmińsko-mazurskim w latach 2000-2011.

Wykres 11.2 Rzeczywisty przyrost ludności – wartości skrajne dla Warmii i Mazur.

procesy migracyjne w obrębie województwa (zob. wykres 11.2; w szczególności przypadek Olsztyna i Stawigudy).

W relacjach społecznych toczy się – mniej lub bardziej jawna – walka o miejscową pulę korzyści, na którą składają się: bezpieczna praca, najlepiej na etacie, zajęcie maksymalnie wysokiej pozycji w strukturze formalnych instytucji oraz gry o prestiż mocno podszyte resentymentem. W tym modelu wymiary stylów życia (od eko-

nomii do symboli) nabierają cech klasowych w tradycyjnym rozumieniu, zaś wzorcem jest ciągle centrum. Model takiej społeczności to w gruncie rzeczy tylko egosekuralna zbiorowość wychylona na zewnątrz; jednostki są tu słabo zintegrowane i bezradne wobec swoich problemów oraz skoncentrowane na obronie i ochronie swojej egzystencji. Cała społeczność jest podszyta lękami i niezdolna do uwierzenia we własną wartość wytwarzaną na bazie sensownego wysiłku. Lokalni „cudotwórcy” (w sensie Pierre’a Bourdieu – działacze społeczni z bożej łaski, animatorzy kultury z pasją i talentem) cierpią na okresowy lub permanentny fatalizm, ale trudno im, jako skrajnym indywidualistom, budować sieci współpracy. Poza tym nie interesują ich miejscowe gry o prestiż i władzę, więc poza enklawami, w których działają, szukają swoich relacji społecznych na zewnątrz (to kolejny wymiar toczącego się procesu globalizacyjnego).

Tabela 11.1. Wybrane kryteria dla 25 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim, które w 2011 roku miały najwyższe wskaźniki pobierania świadczeń z pomocy społecznej, w % do ogółu ludności.

Lp.	Kryterium
1	Powiat grodzki/miasto/miasto-wieś/wieś
2	Domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice — członkowie kół (klubów) zainteresowań, średnia na placówkę w 2009 r. (GUS)
3	Wydatki na kulturę z budżetów gmin i miast na prawach powiatu, w zł, w przeliczeniu na 1 osobę w 2010 r. RANKING
4	Czytelnicy zarejestrowani na 1 bibliotekę, w 2010 r., (wzrosty i spadki liczebności osób)
5E-	Wyniki egzaminów gimnazjalnych w 2011 r. — część humanistyczna, wyniki niskie, odsetek woj. = 26,6%,
5E+	Wyniki egzaminów gimnazjalnych w 2011 r. — część humanistyczna, wyniki wysokie, odsetek woj. = 18%
6	REGON jednostki wykreślone z rejestru na 10 tys. mieszkańców w 2010 r. RANKING
7	1%: przeciętna kwota uzyskana przez OPP w 2011 r. RANKING
8	Przyjazny samorząd w 2010 r. RANKING
9	Odsetek dokumentów strategicznych JST poddanych konsultacjom społecznym w 2010 r. (badanie Klon/Jawor inwentarz konsultacji społecznych) RANKING
10	Saldo migracji w ujęciu na 1000 mieszkańców w 2008 r. RANKING
11	Liczba osób które uczestniczyły w projektach systemowych w roku 2009, które zarazem przestały korzystać ze świadczenia pomocy społecznej w 2010 r.
12	Generalny Współczynnik Dzietności 2010 r. RANKING
13	Liczba projektów realizowanych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2010 r. RANKING
14	Świadczenia z pomocy społecznej w 2011 r., w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich, w % do ogółu ludności

Tabela 11.2 Gminy, w których odsetek ludności pobierającej świadczenia z pomocy społecznej wyniósł 25% i więcej — wybrany zestaw wskaźników.

R	Kryteria	2	3	4	5E-	5E+	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Gminy														
1	Wieliczki GW	n15	45	s319	20,4	24	88	bd	bd	bd	78	15	11	58	49,1
2	Sorkwity GW	w45	53	s138	21,4	21,5	41	49	101	41	32	18	65	73	40,4
3	Barciany GW	s0	79	s300	27,6	17,1	106	0	80	bd	44	39	27	73	37,1
4	Kętrzyn GW	-bp	70	s79	30,6	12,5	105	0	39	bd	68	63	33	0	35,7
5	Górowo Ił. GW	-bp	95	s287,5	50	0	106	0	52	41	84	54	12	0	35,6
6	Grunwald GW	s15,5	97	s137	41,3	11,1	54	bd	39	bd	92	50	15	42	34,9
7	Lelkowo GW	0	40	w213,7	34,2	10,5	27	0	80	22	104	18	102	58	31,1
8	Janowiec K. GW	w35	111	s259	27,7	12,7	116	0	52	1	114	0	49	58	29,9
9	Wilczęta GW	-bp	101	s461	3,1	12,5	115	0	80	bd	27	17	80	33	29,2
9	Korsze BMW	s0	65	s414	20	20	68	0	9	13	106	64	98	73	29,2
10	Susz GMW	w48	66	w411	35,8	10,2	6	0	73	70	63	127	5	42	28,5
11	Sępólno GMW	s60	93	s146,7	62,2	15,6	82	0	88		22	50	56	42	28,2
12	Rozogi GW	w94	3	s238	39	13	108	45	39	11	78	35	85	26	28
12	Świątajno GW	0	63	s118	12,5	22,9	10	48	39	bd	32	20	14	33	28
14	Milki GW	n45	58	sws478	19,4	16,1	71	0	104	bd	80	0	58	0	27,5
15	Biała Piska GW	0	22	sws555	26,6	20,2	79	bd	24	bd	99	0	69	0	26,5
15	Wielbark GW	ws60	75	s217	16,9	17,9	77	bd	73	24	35	25	6	73	26,5

R	Kryteria	2	3	4	5E-	5E+	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Gminy														
17	Piecki GW	s15	41	s306	36,6	10,9	34	0	88	bd	87	51	42	73	26,4
18	Lubomino GW	-bp	21	s267	30,2	14	88	0	5	41	86	14	10	58	25,9
19	Srokowo GW	w89	83	s491	11,3	34	86	5	9	bd	111	0	91	0	25,8
20	Pasym GMW	s78	38	s218	39	13,4	41	14	67	60	19	20	84	73	25,6
21	Rychliki GW	-bp	103	s/w193	50	11,8	82	58	80	bd	62	21	46	73	25,4
22	Świątki GW	-bp	42	s321	28,9	13,3	93	bd	80	bd	73	15	66	73	25,3
23	Markusy GW	-bp	76	s291,7	18,2	20	51	0	67	bd	17	22	77	73	25,2
24	Prostki GW	n50	114	s417	15,8	23,7	61	0	29	8	73	44	2	42	25

* Skróty oznaczają: GMW – gmina miejsko-wiejska, GW – gmina wiejska.

Źródło: opracowanie własne – BF.

Podstawą programową (polityczną) rozwoju jest tu *wszystkoizm* władzy i *zaklinanie przyszłego dobrobytu*, wyrażające się w mnożeniu celów i działań, jednak głównie na papierze, ponieważ nie programuje się tu precyzyjnie sposobów osiągnięcia, tworzonych bez przekonania, wizji. Politycy często w tym modelu praktykują opisany wyżej nieefektywny paternalizm, skutkujący *zamiataniem pod dywan* nierealistycznych i niezrealizowanych obietnic. W modelu tym – paradoksalnie – im więcej celów politycznych, im precyzyjniej są one posegregowane, tym mniej możliwości ich realizacji i tym bardziej realizacje stają się

chaotyczne i zależne od czynników zewnętrznych. Specyficznie globalny jest tu pociąg władzy do monumentalnych rozwiązań i inwestycji, bowiem globalne wzorce są zwykle niedostosowane do miejscowych realiów.

11.4 Modele życia kulturalnego (wstęp do foresightu)

Modele życia kulturalnego zostały zestawione poniżej w tabeli, wraz z przykładami JST obrazującymi dany trend (podstawa: rozdział 5 i 6 raportu).

Tabela 11.3 Modele życia kulturalnego — zestawienie wzorów aktywności placówek i odbiorców.

Wzory uczestnictwa i ich reprezentacje	Wzory działalności na przykładzie wydarzeń	Wzory aktywności odbiorców według wskaźnika frekwencji na 1 imprezie/wydarzeniu
JEDNORAZOWA ERUPCJA, WZÓR „TSUNAMI”		
Olsztyn PG	WZÓR KONWULSYJNY	WZÓR FALUJĄCY (KONWULSYJNY)
Olecko GMW	WZÓR KONWULSYJNY	WZÓR FALUJĄCY (KONWULSYJNY)
Kętrzyn GM	WZÓR KONWULSYJNY wygaszający	WZÓR ERUPCYJNY „TSUNAMI”
FALA WZNOSZĄCA /ŁAMIĄCA OSTRO		
Elk GM	WZÓR KONWULSYJNY	WZÓR ERUPCYJNY „TSUNAMI”
Ilawa GM	WZÓR ERUPCYJNY	WZÓR ERUPCYJNY „TSUNAMI”
Nidzica GMW	WZÓR ERUPCYJNY wygaszający	WZÓR ERUPCYJNY „TSUNAMI”
Węgorzewo GMW	WZÓR KONWULSYJNY na niskim poziomie	WZÓR FALUJĄCY (KONWULSYJNY) ostry
FALA WKŁĘŚŁA		
Elbląg PG	WZÓR KONWULSYJNY	WZÓR ERUPCYJNY „TSUNAMI”
Mikołajki GMW	WZÓR KONWULSYJNY	WZÓR FALUJĄCY (KONWULSYJNY)
Nowe Miasto Lubawskie GM	WZÓR KONWULSYJNY	WZÓR ERUPCYJNY „TSUNAMI” fala spłaszczona
Giżycko GW	WZÓR WZGLĘDNEJ STABILNOŚCI (małe wklęsnięcie)	WZÓR ODPLYWU UCZESTNIKÓW
Bartoszyce GM	WZÓR KONWULSYJNY	WZÓR ODPLYWU UCZESTNIKÓW
WZROST Z GWAŁTOWNYM ZAŁAMANIEM I GWAŁTOWNYM WZROSTEM		
Mrągowo GM	WZÓR KONWULSYJNY	WZÓR FALUJĄCY (KONWULSYJNY)

Wzory uczestnictwa i ich reprezentacje	Wzory działalności na przykładzie wydarzeń	Wzory aktywności odbiorców według wskaźnika frekwencji na 1 imprezie/wydarzeniu
Giżycko GW	WZÓR WZGLĘDNEJ STABILNOŚCI (małe wklęsnięcie)	WZÓR ODPIĘWU UCZESTNIKÓW
Bartoszyce GM	WZÓR KONWULSYJNY	WZÓR ODPIĘWU UCZESTNIKÓW
WZROST Z GWAŁTOWNYM ZAŁAMANIEM I GWAŁTOWNYM WZROSTEM		
Mrągowo GM	WZÓR KONWULSYJNY	WZÓR FALUJĄCY (KONWULSYJNY)
REGULARNY WZROST		
Działdowo GM	WZÓR KONWULSYJNY	FALA WZNOSZĄCA /ŁAMIĄCA OSTRO
Susz GMW	WZÓR KONWULSYJNY wygaszający	WZÓR ERUPCYJNY „TSUNAMI”
ODPIĘW UCZESTNIKÓW		
Giżycko GM	WZÓR KONWULSYJNY na niskim poziomie	WZROST Z GWAŁTOWNYM ZAŁAMANIEM I GWAŁTOWNYM WZROSTEM
Pisz GMW	WZÓR WYGASZANIA AKTYWNOŚCI	WZÓR FALUJĄCY (KONWULSYJNY)
Olsztynek GMW	WZÓR KONWULSYJNY	WZÓR FALUJĄCY (KONWULSYJNY)
REGULARNY WZROST ZE SKOKIEM		
Szczytno GM	WZÓR ŁAGODNEGO WZROSTU	REGULARNY ŁAGODNY WZROST

* Skróty oznaczają: PG – powiat grodzki, GMW – gmina miejsko-wiejska, GM – gmina miejska, GW – gmina wiejska.

Źródło: opracowanie własne – BF.

11.5 Rekomendacje praktyczne

Ponieważ polityka kulturalna potrzebuje diagnozy, zaś ani statystyka publiczna, ani też części diagnostyczne dokumentów strategicznych nie dają rzetelnego, pełnego i dostosowanego do potrzeb lokalnej specyfiki obrazu stanu kultury, rekomendujemy stworzenie oryginalnego kwestionariusza diagnozy kultury na bazie sprawozdawczości GUS (aby nie przyczyniać P.T. Sprawozdawcom dodatkowej pracy). W kwestionariuszu powinny się znaleźć przede wszystkim (zbierane według ujednoliconego wzoru, w celu łatwego porównywania danych) informacje na temat:

- liczby i rodzajów imprez według ich jednolitej typologii;
- ich przebiegu (recenzje);
- wykorzystanym sposobie ich oceny;
- frekwencji i charakterystyk socjodemograficznych uczestników (oszacowanych np. za pomocą narzędzia dostępnego bezpłatnie – również przez telefon komórkowy – pod adresem: www.ekonomiawkulturze.pl) oraz innych aspektów ważnych z punktu widzenia polityki kulturalnej (to element do dalszej konsultacji).

Narzędzie, o którym mowa w ostatnim podpunkcie, umożliwia także wyliczenie efektu ekonomicznego oddziaływania wydarzenia kulturalnego (!).

Aby zachęcić instytucje kultury oraz placówki, które nie mają obowiązku sprawozdawczości do GUS (w tym małe firmy), należy stworzyć system motywacyjny zachęcający do używania tego narzędzia, np. konkurs z prestiżową nagrodą Marszałka. Konieczność dobrego sprawozdania mogłaby też stanowić bezwzględny warunek wstępny rozpatrywania kolejnych wniosków o dotacje.

Ze względu na bardzo niski poziom dziennikarzy kulturalnych i faktyczny brak publicystyki kulturalnej w mediach zdecydowanie rekomendujemy popieranie rozwoju tzw. dziennikarstwa obywatelskiego, jako sposobu na partycypację społeczną i w szczególności kulturalną ludności oraz eliminację szumów informacyjnych.

Należałoby ujednolicić informację kulturalną przekazywaną na portalach samorządowych, począwszy od BIP, bowiem obecnie system informacyjny przekroczył swoją miarę wyporności i głównie generuje szum.

Kłopoty z komunikacją – paradoksalnie – mają regionalne media, zaś podniesienie jakości zapowiedzi i relacji dziennikarskich na temat wydarzeń kulturalnych (oraz o kulturze w ogóle) nie jest możliwe bez udrożnienia kanałów komunikacji między dziennikarzami (redakcjami) a tymi, którzy kulturę tworzą: aktywnymi ludźmi, organizacjami pozarządowymi i instytucjami publicznymi. To samo dotyczy decydentów, czyli władz samorządowych. W obrębie triady: twórcy i organizatorzy kultury – decydenci – dziennikarze należy dążyć do powstania lokalnego „środowiska kultury” poprzez: inicjowanie płaszczyzn wymiany wiedzy i doświadczeń, czyli wzajemne uczenie się, a w konsekwencji przełamywanie stereotypów i rutynowego myślenia. W tym celu można wykorzystać: wspólne szkolenia interpersonalne według bardzo skutecznego modelu brytyjskiego: programów wymiany pracowników i programów stażowych (np. dziennikarzy w placówkach i pracowników placówek w redakcjach oraz analogicznie w urzędach); cykliczne spotkania z udziałem zewnętrznych moderatorów i technik treningowych; proces konsultacji społecznych, który może posłużyć integracji środowisk, gdy podejmowane są decyzje dotyczące kultury (np. finansowe); prace nad dokumentami strategicznymi przy tworzeniu założeń lokalnej polityki kulturalnej; tworzenie wspólnych zespołów, grup,

rad i tym podobnych, także wtedy, gdy prawo tego nie wymaga; utrzymywanie intensywnych kontaktów podczas realizacji zadań za publiczne pieniądze (nie tylko skupionych na kontroli, w trybie od zlecenia do rozliczenia); formułowanie przez samorządowców i działaczy kulturalnych wspólnych stanowisk dla lokalnych mediów w sprawach dotyczących kultury (skoordynowany PR); wydawanie lokalnego komunikatora redagowanego przez mieszany zespół redakcyjny.

Stan zbadanych przez nas diagnoz jest niewystarczający m.in. dlatego, że zarówno władze samorządowe, jak i instytucje i organizacje kultury nie mają zaufania do wiedzy eksperckiej, bowiem rynek projektów diagnostycznych i ewaluacyjnych w województwie jest rynkiem nieucywilizowanym. Sieć badawcza OŻK może wspomagać budowanie sieci współpracy na linii eksperci – władze – instytucje i organizacje – projekty.

W oparciu o analizę stanu kultury – m.in. sposobów jej finansowania – rekomendujemy dokonanie przeglądu przyczyn, dla których dominują modele życia kulturalnego uznane za niekorzystne. Warto stwierdzić czy jest to kwestia finansowania, braków kadrowych lub organizacyjnych, czy też przyczyną są przesady „ideologiczne” – np. pogoń za efektem „nowości”. Warto też sprawdzić żywotność imprez, np. w modelu konwulsyjnym, i zastanowić się czy wynika ona z nietrafionej oferty, czy też z niechęci do rutyny.

Ponieważ bardzo niepokojący jest ostry podział zarówno pomiędzy instytucjami, jak i instytucjami i organizacjami, dotyczący stylu ich działania i tworzonej przez nie oferty, a także ze względu na to, że istnieje wyraźna rywalizacja o publiczne środki, należy uruchomić programy podnoszenia jakości współpracy międzysektorowej i wewnątrzsektorowej dla instytucji i organizacji kultury. Wymóg sieciowania zapisany w projektach pozostaje pustym, nieskutecznym gestem, bowiem podmioty świadczą sobie demoralizujące usługi polegające na wpisywaniu partnerów jako typowych „martwych dusz”.

Rekomendujemy narzędzie stworzone w ramach projektu *„Model współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych – wypracowanie i upowszechnienie standardów współpracy”*, realizowanego w ramach Priorytetu V Dobre rządzenie, Działanie 5.4 Rozwój potencjału trzeciego sektora, Poddziałanie 5.4.1 Wsparcie systemowe dla trzeciego sektora Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Chodzi zwłaszcza o Niezbędnik do (samo)oceny współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi (Lokalny Indeks Jakości Współpracy). Jest on dostępny pod adresem: <http://www.pokl541.pozYTEK.gov.pl/produkty,38.html>, co ważne, w formie pliku edytowalnego z nawigacją wewnętrzną. To narzędzie (autorstwa Grzegorza Makowskiego) ma w zamierzeniu *„pomóc przedstawicielom organizacji pozarządowych i administracji samorządowej (każdego szczebla) w dokonaniu wspólnej oceny wzajemnych relacji i jakości współpracy oraz sformułowaniu pomysłów, jak te relacje poprawić i spowodować, żeby współpraca przyczyniała się do podniesienia jakości życia mieszkańców wspólnoty samorządowej”*.

Należy stworzyć system premiowania ciągłości pracy kulturalnej oraz współpracy poziomej między podmiotami z tego samego lub sąsiadujących terytoriów. Takie sieci winny otwierać się grupowo na współpracę ponadregionalną i międzynarodową.

Wskazane byłoby, aby w ramach sieci badawczej Obserwatorium Żywej Kultury, w działającym od roku tzw. Węźle Olsztyńskim, uruchomić obserwatoria gminne – szczególnie w miejscach wskazanych jako modelowe przykłady typów życia kulturalnego – w celu kontynuacji badania „Mapa Wiedzy i Niewiedzy”, prowadzenia nowoczesnego monitoringu wydarzeń oraz testowania kwestionariusza sprawozdawczego.

W UZUPEŁNIENIU

Poniżej prezentujemy dwa teksty, powstałe wiosną 2014 roku, półtora roku po zakończeniu badań nad „Diagnozą Kultury Warmii i Mazur”. Autorzy, którym składamy tu serdecznie podziękowania, przyjęli nasze zaproszenie do wzbogacenia Raportu i wykorzystując swoją wiedzę i doświadczenie nakreślili komentarze do obrazu kultury naszego regionu, zarysowanego w przedmiotowych badaniach.

Edwin Bendyk: Adaptacja, konserwacja czy kolonizacja? Wyzwanie podwójnej peryferyjności

Warmia i Mazury praktycznie zawsze mierzyć się musiały z wyzwaniem podwójnej peryferyjności. Geografia usytuowała ten region na peryferiach półperyferyjnych bytów politycznych – Państwa Krzyżackiego, Prus, Rzeczypospolitej, PRL, w końcu III Rzeczypospolitej. Warmia i Mazury, mimo istotnych różnic między tymi regionami, raczej były przedmiotem niż podmiotem historii, przypominającej o sobie poprzez granicę o znaczeniu strategicznym, czyniącą z Prus Wschodnich pole globalnej gry, której widoczną pozostałością są zachowane do dziś kompleksy koszarowe, ślady niedawnej militaryzacji regionu.

Historia wróciła, Warmia i Mazury stały się pograniczem polskim i unijnym z Federacją Rosyjską, państwem które

w 2014 r. dokonało strategicznego zwrotu na konfrontację ze światem Zachodu. Tym samym granica dzieląca Warmię i Mazury od Obwodu Kaliningradzkiego nabrała temperatury, stając się znowu linią podziału geopolitycznego. Nadzieje, że granica będzie powoli zanikać, a Obwód Kaliningradzki stanie się czymś w rodzaju Hongkongu, punktem integracji Rosji z Europą rozwiały się na dłuższy czas. Raczej już chyba należy odświeżyć skrypt Prus Wschodnich – regionu zmilitaryzowanego, pełniącego funkcję forpocztę agresywnego imperium.

Granica, która miała kiedyś łączyć, dzieli coraz mocniej, zamykając Warmię i Mazury w paradoksalnej sytuacji: status frontowego pogranicza petryfikuje peryferyjność, która jednak ze względów politycznych nabiera strategicznego znaczenia. Należy spodziewać się, że wiele ewentualnych decyzji dotyczących przyszłości regionu, związanych m.in. z alokacjami inwestycji prywatnych i publicznych analizowanych będzie ze świadomością istnienia gorącej granicy i wielkiej strategii.

Historia podpowiada jednak, że napięcie między peryferyjnością i strategią nie musi być przekleństwem, a może w odpowiednich warunkach prowadzić do wytworzenia oryginalnej, kulturotwórczej energii. Dość wspomnieć Mikołaja Kopernika i biskupów warmińskich oraz Królewiec po drugiej stronie obecnej granicy. Już tylko dorobek Kopernika i Immanuela Kanta wystarczy, by w obudzić

zazdrość większości metropolii światowego centrum.

Geniusz Kopernika i Kanta wyróżniała jedna zasadnicza cecha, wyraźnie widoczna w ich dziele – niezwykle, nawet jeśli podświadome, pragnienie zakwestionowania peryferyjnego statusu. Pragnienie, które zaowocowało dwiema wielkimi rewolucjami, astronomiczną i filozoficzno-antropologiczną. Bez wielkiej przesady można stwierdzić, że współczesna zindywidualizowana podmiotowość narodziła się nad brzegiem Zalewu Wiślanego, gdzieś na kresach cywilizacji.

Świadomie upraszczam i mitologizuję o wiele bardziej złożony proces dojrzewania zarówno pierwszej, astronomicznej rewolucji kopernikańskiej, jak i drugiej, filozoficznej, by podkreślić jeden fakt. Peryferyjność geograficzną, historyczną i polityczną można skutecznie przełamywać, przeciwstawiając jej silną podmiotowość. W istocie więc pytanie o Warmię i Mazury, ich przyszłość i możliwości rozwoju jest pytaniem o podmiotowość indywidualną i zbiorową mieszkańców regionu.

Decyzje strategiczne, podobnie jak działo się to w czasach Kopernika i Kanta, zapadać będą daleko. Nawet tak proste sprawy, jak ruch graniczny nie zależą od Olsztyna czy Kaliningradu, tym bardziej decyzje o dyslokacji wojska, działaniach wywiadu i kontrwywiadu. Czy potencjał lokalnych wspólnot jest w stanie wytworzyć podmioto-

wość wyrażającą się w autonomicznych projektach rozwojowych, samodzielnym gospodarowaniu przestrzenią i wspólnymi zasobami?

Szukając odpowiedzi na te pytania należałoby oczywiście zacząć od analiz strukturalnych pokazujących stan infrastruktury, stopień akumulacji różnych kapitałów, geografii społecznej. Czynniki te zostały jednak dobrze opisane, nie warto więc ich powtarzać poza generalną konstatacją – region charakteryzuje się sytuacją endemicznego niedorozwoju we wszystkich praktycznie aspektach, od słabej dostępności komunikacyjnej po negatywne tendencje demograficzne. Historia podpowiada, że wszelkie impulsy modernizacyjne miały tu charakter importu z centrum: od projektu Zakonu Krzyżackiego po politykę spójności Unii Europejskiej – rozwój regionu zależał od inwestycji płynących z zewnątrz. Co ważniejsze, inwestycji publicznych, które i tak najczęściej nie zwiększały lokalnego potencjału na tyle, żeby zapewnić regionowi samowystarczalność.

Kwestia produktywności obecnej modernizacyjnej fali związanej z napływem środków europejskich i inwestycjami w infrastrukturę cywilizacyjną i kulturalną staje się ponownie niezwykle paląca. Na terenie Warmii i Mazur znajdują się takie ośrodki, jak Elk – jeden z liderów absorpcji środków unijnych i Lidzbark Warmiński ze złej sławy zimnymi termami. Kolejna perspektywa budżetowa UE

daje szansę na dokonanie korekt lub petryfikację skutków złych decyzji, podjętych w pierwszej perspektywie. Po 2020 roku rozpocznie się okres, w którym zewnętrzne źródło finansowania wyschnie; pytanie, czy do tego czasu wykształci się tu wewnętrzny potencjał, zapewniający nie tylko możliwość utrzymania nowej, kosztownej infrastruktury, lecz również samodzielny rozwój.

Przez rozwój nie rozumiem jednak wzrostu gospodarczego, lecz zdolność regionu, a raczej tworzących region wspólnot lokalnych osadzonych w miastach i gminach do odtwarzania zasobów ekonomicznych, demograficznych, symbolicznych, środowiskowych bez konieczności interwencji z zewnątrz. Tak zdefiniowany trwały rozwój może odbywać się z pozytywną dynamiką wzrostu gospodarczego, nie jest ona jednak celem. Wzrost gospodarczy może być ewentualnie środkiem do celu, jakim jest wspomniana zdolność do trwałego odnawiania zasobów i poprawa jakości życia.

Nie istnieje jednoznaczny wskaźnik pomiaru jakości życia, badacze proponują zazwyczaj różnego typu zagregowane indeksy łączące w sobie takie parametry, jak oczekiwana długość życia, jakość i dostępność edukacji, dostępność do służby zdrowia, jakość środowiska, bezpieczeństwo, jakość usług publicznych. Jak widać, jakość życia zależy nie tylko od parametrów ekonomicznych, dlatego wiele obiektywnie ubogich ośrodków, jak

Białystok czy Rzeszów charakteryzuje się wysoką jakością życia, bo niedostatki ekonomiczne rekompensują w innych wymiarach.

Współczesna debata ekonomiczno-polityczna naznaczona wielkim kryzysem gospodarczym, jaki wybuchł w 2008 r. coraz mocniej uwzględnia hipotezy formułowane przez rosnące grono prominentnych ekonomistów, że przynajmniej w krajach rozwiniętych czas zacząć się godzić z myślą, że nadeszła epoka post-wzrostowa. Kategorię wzrostu jako miarę rozwoju zastąpić należy kategorią trwałego rozwoju związaną z innymi wskaźnikami mierzącymi jej efektywność.

Niezależnie od wyników trwającej debaty ekonomicznej można bezpiecznie przyjąć, że kryzys zakończył pewną epokę funkcjonowania systemu kapitalistycznego i trwa obecnie proces intensywnego poszukiwania dróg wyjścia z wielowymiarowego kryzysu. Coraz wyraźniej widać też, że rozwiązań nie należy szukać w samej ekonomii, nie dostarczą ich także kolejne innowacje technologiczne, bo wbrew obiegowym opiniom podaż nowych, przetomowych technologii maleje. W takiej sytuacji rozwiązań szukać trzeba w kulturze – pierwotnym źródle norm i odpowiedzi definiujących takie kategorie jak dobre życie i jego jakość.

Konstatacja, że kultura jest nie tylko źródłem wartości

w sensie aksjonormatywnym, lecz także ekonomicznym powoduje, że kultura staje się kluczowym zasobem dla tworzenia polityk trwałego rozwoju, opartego na filozofii jakości życia. Przestanie to ma charakter uniwersalny, dotyczy zarówno centrum, jak i peryferii. Dlatego tak ważna jest diagnoza stanu kultury, a następnie strategia świadomie włączająca kulturę w politykę rozwoju regionów, miast i mniejszych wspólnot lokalnych.

W przypadku Warmii i Mazur, biorąc pod uwagę wszystkie aspekty niedorozwoju infrastrukturalnego i kapitałowego, kultura jawi się jako zasób o strategicznym znaczeniu. Od kultury – obowiązujących lokalnie wzorów dobrego życia, wspólnego działania, wizji przyszłości – zależeć będzie zdolność warmińsko-mazurskich społeczności do mobilizacji i samodzielnego definiowania rozwoju.

„Dynamiczna diagnoza kultury Warmii i Mazur” opracowana w wyniku badań kierowanych przez prof. Barbarę Fatygę przedstawia niezwykle ciekawy obraz kultury w regionie. Lektura opracowania może prowadzić do pochopnych wniosków, że sfera kultury odzwierciedla mizери kondycji ekonomicznej i naznaczona jest licznymi syndromami. Najsilniejszy, to „klątwa wiecznego początku” prowadząca do braku zakorzenienia, chwiejnych tożsamości indywidualnych i zbiorowych oraz innych licznych dysfunkcji wskazywanych w raporcie prof. Fatygi.

„Klątwa wiecznego początku” towarzyszy syndrom globalności, nieustanne napięcie między impulsami napływającymi z centrum, a tożsamością płynącą z przywiązania do konkretnego miejsca. Globalność nabiera szczególnego znaczenia w epoce Internetu, umożliwiającego kompetentnym jednostkom równoczesne funkcjonowanie w różnych wymiarach przestrzeni społecznej i geograficznej.

Oba syndromy nie są niczym nowym dla Warmii i Mazur, trudno o lepszy przykład, niż przytaczane wcześniej osoby Kopernika i Kanta, zanurzone całkowicie w uniwersalnej kulturze swojego czasu i jednocześnie tworzące w konkretnym miejscu i czasie naznaczonym lokalnością. By jednak nie sięgać do tak wysokich rejestrów, warto przypomnieć historię objawienia w Gietrzwałdzie, analizowaną przez Huberta Orłowskiego w książce „Rzecz o dobrach symbolicznych. Gietrzwałd 1877”. To klasyczny opis globalnej konfrontacji, w trakcie której w wyniku nacisku uniwersalnych modernizacyjnych prądów płynących z pruskiego centrum twórczo kształtuje się lokalna tożsamość, wyrażająca się w oryginalnej kulturze.

Stwierdzenie, że „klątwa wiecznego początku” i globalność to stały element warmińsko-mazurskiego imaginarium, nie odpowiada na kluczowe pytanie – jakiej jakości zasobem rozwojowym jest współczesna kultura Warmii i Mazur? Badanie prof. Fatygi, a także dyskusje towarzyszące

prezentacji wyników ujawniają, że ciągle nie dysponujemy pełną wiedzą, umożliwiającą jednoznaczną odpowiedź. Potrzebne jest nowe instrumentarium, ujawniające obszary żywej kultury, wymykające się klasycznym statystykom i pomiarom aktywności kulturalnej.

Zaprezentowany w raporcie obraz, choć niepełny, pozwala jednak dostrzec, że kultura na Warmii i Mazurach, rozumiana jako zbiór wartości symbolicznych (wraz dziedzictwem materialnym i niematerialnym), żywych praktyk kulturowych oraz polityk kulturalnych kreowanych przez lokalne władze, tworzy zasób o niejednoznacznym potencjale, który może zarówno sprzyjać kolonizacji przez wzory kultury płynące z centrum, jak i twórczej adaptacji, będącej efektem pozytywnego starcia z zewnętrznymi impulsami.

Od czego będzie zależała realizacja potencjału kultury Warmii i Mazur? Nawiązując do koncepcji amerykańskiego antropologa Grega Urbana, rozstrzygnie metakultura, czyli sposób, w jaki kultura mówi sama o sobie i jakimi instytucjami oraz dyskursami wzmacnia określone zjawiska i procesy. Elementem metakultury są np. konkursy premiujące twórczość artystyczną – stymulują one podaż nowych dóbr kultury i jednocześnie tworzą system rekomendacji dla odbiorców poruszających się w nadmiarze oferty. Elementem metakultury jest sposób funkcjonowania instytucji kultury – na ile formatują swój program

pod wpływem impulsów z zewnątrz i sprzyjają kolonizacji, a na ile są platformami umożliwiającymi uobecnianie lokalnych zasobów kreatywnych i ich wprowadzanie do uniwersalnego obiegu.

Metakultura, podobnie jak kultura, powstaje częściowo w sposób spontaniczny, można ją jednak też przynajmniej częściowo świadomie kształtować. Nie istnieją wszakże proste recepty gwarantujące stworzenie metakultury rozwoju. Nie ma bowiem uniwersalnej recepty, musi być ona wypracowana na miejscu, w oparciu o lokalnych aktorów. Najlepszą metodą rozpoczęcia budowy metakultury rozwoju jest przywołana przez prof. Fatygę metoda foresightu: systematycznej i metodycznej rozmowy o przyszłości. Stawką takiej rozmowy jest budowa wspólnej samowiedzy na temat istniejących zasobów i wspólnej wizji celów, jakie można razem osiągnąć podejmując uzgodnione razem działania.

Warunkiem koniecznym, choć nie wystarczającym udanego foresightu jest zaangażowanie lokalnych aktorów – liderów środowisk społecznych i kulturalnych do wspólnej dyskusji. Jak ujawniają badania prof. Fatygi, to właśnie ci liderzy są najcenniejszym kapitałem kultury Warmii i Mazur. Dajmy im punkt podparcia, a dokonają kolejnej kopernikańskiej rewolucji.

Marek Krajewski: Co dalej? Propozycje dalszych badań nad kulturą Warmii i Mazur.

Kolejnymi aspektami badań, zainicjowanych przez „Dynamiczną diagnozę kultury Warmii i Mazur” powinny być, moim zdaniem, następujące kwestie.

Identyfikacja podstawowych zasobów kulturowych, którymi dysponują poszczególne gminy, funkcjonujące na terenie Warmii i Mazur.

Ten cel badawczy wydaje mi się kluczowy przede wszystkim dlatego, że region ten, ze względu na wyjątkowe walory przyrodnicze, jest traktowany głównie jako obszar turystyczny. Za taką, zawężoną identyfikacją zasobów, podążają dwa niepokojące zjawiska.

Po pierwsze, jest to kolonialna prawie zależność od osób, które przyjeżdżają tu wypoczywać, budują domy weekendowe lub korzystają z rozrastającej się sieci hotelowej, ośrodków spa, marin itd. Turystyka, jako podstawowa gałąź lokalnej gospodarki, pociąga zaś za sobą narastające społeczne i kulturowe wykorzenienie. Najbardziej atrakcyjne tereny stają się niedostępne dla tubylców, bo mamy do czynienia z intensywnymi procesami „grodzenia” Warmii i Mazur, w dosłownym i metaforycznym sensie. Turyści przybywający tu z zewnątrz po-

dróżują we własnych „cywilizacyjnych kokonach”, a więc przywożą ze sobą, odmienne od lokalnych, oczekiwania dotyczące warunków bytowych, preferencji kulinarnych, form relaksu, międzyludzkich relacji itd. Oznacza to, iż wraz z nimi przybywa to, co można by było określić mianem „globalnej normalności”. Normalności upodobiącej do siebie wszystkie te miejsca, w których obecne są w celach turystycznych uprzywilejowane kategorie jednostek z najlepiej rozwiniętych krajów lub regionów. Wykorzenienie to polega również na tym, iż lokalne zbiorowości są raczej świadkami inwestowania w ich rejonie przez zewnętrzne podmioty, niż inicjatorami tego rodzaju procesów. To z kolei oznacza wejście w takie relacje zależności, które skazują społeczności żyjące na Warmii i Mazurach na podporządkowanie. Istotnym aspektem procesów wykorzeniania jest również instrumentalizacja lokalnych tradycji i zasobów kulturowych. Proces ten polega na sprowadzeniu tego rodzaju dóbr do wymiaru estetycznego, do roli znaku, który ma dawać przewagę w konkurencji z innymi regionami oraz funkcjonować jako narzędzie marketingu terytorialnego.

Po drugie, dostrzeganie atrakcyjności turystycznej jako jedyne go zasobu kulturowego powoduje odpływ z tego regionu tych jednostek, które nie widzą dla siebie miejsca w zawodach związanych z tym sektorem gospodarki. Taka homogenizacja lokalnego rynku pracy prowadzi nie tylko do ucieczki zeń osób, które nie są w stanie

w jego obrębie znaleźć miejsca dla siebie, ale pociąga za sobą również redukcja społecznej i kulturowej różnorodności regionu, a więc obniża potencjał jednej z najważniejszych sił odpowiedzialnych za jego potencjalny rozwój.

Dlatego też kluczowym celem badań w dalszych jego etapach powinno być zidentyfikowanie nie tylko tych zasobów kulturowych, które można w sposób bezpośredni zinstrumentalizować, jako narzędzia rozwoju gospodarczego, ale również tych, które są produktywne w wytwarzaniu więzi z regionem, zdolne do umacniania sieci łączących lokalne zbiorowości, a także takich, które pobudzają społeczną aktywność tworzących je jednostek. Podstawowym celem dalszych analiz powinno być więc ujawnienie tego rodzaju zasobów, których mogą użyć sami członkowie lokalnych zbiorowości, by, w pierwszej kolejności, wzmacniać lokalny kapitał społeczny oraz, następnie, używać go dla realizacji przedsięwzięć służących społecznemu rozwojowi.

Jak się wydaje, najbardziej efektywnym środkiem realizacji tego rodzaju zamiaru badawczego jest identyfikacja formalnych i nieformalnych liderów lokalnych zbiorowości oraz wyposażenie ich w narzędzia badawcze. Tego rodzaju narzędzia mogłyby zostać przez nich użyte w obrębie ich własnych społeczności po to, by zidentyfikować najważniejsze lokalne zasoby kulturowe. Stwo-

rzenie takiej sieci „informatorów” jest o tyle dobrym rozwiązaniem, że nie wymusza długotrwałego procesu osvajania zbiorowości z zewnętrznym wobec niej badaczem, a od tego ostatniego nie wymaga przechodzenia żmudnego procesu przyswajania języka, reguł i systemów wartości obowiązujących w lokalnej społeczności. Jest ono również o tyle efektywne, że korzysta się z wiedzy i doświadczeń lokalnych liderów, z ich znajomości specyfiki regionu, obecnych tu zasobów i potencjałów, a także dlatego, że przygotowuje się w ten sposób osoby będące członkami lokalnych społeczności do pełnienia roli animatorów społecznych.

W celu identyfikacji kulturowych zasobów Warmii i Mazur konieczne jest też prowadzenie badań przy pomocy analizy materiałów zastanych, takich jak dokumentacje imprez kulturalnych, zawartości lokalnej prasy, informacje dostępne w sieci internetowej itd. Analiza tego rodzaju służyć przede wszystkim powinna uchwyceniu tego, co ogniskuje uwagę zbiorowości, tego, co sprawia, iż społeczność ta aktywizuje się i aktualizuje.

Niezbędne są również, prowadzone równocześnie, wizyty studyjne w analizowanych zbiorowościach, kilkudniowe pobyty w terenie, których celem powinien być etnograficzny rekonesans, stworzenie dokumentacji fotograficznej, prowadzenie swobodnych rozmów z mieszkańcami i decydentami. Celem tego ostatniego rodzaju

badania powinno być zidentyfikowanie tego, co Tomasz Rakowski określa mianem „ukrytych potencjałów” zbiorowości, a więc tych zasobów, które mogą okazać się społecznie produktywne, ale których istnienie i doniosłość umykają uwadze samych mieszkańców.

Identyfikacja trajektorii biograficznych wybranych kategorii jednostek żyjących na Warmii i Mazurach.

Jednym z najważniejszych problemów społecznych, ale też kulturowych w tym regionie jest dosyć duża mobilność, widoczna przede wszystkim w odpływie najlepiej wykształconych młodych ludzi oraz w obecności „lokalnych obcych”, a więc w takich kategoriach społecznych, które żyją w obrębie tego regionu tylko połowicznie – w trakcie weekendów lub w osobnych światach kulturowych i społecznych, osadzonych na marginesach lokalnych zbiorowości. Ponieważ w obu wypadkach chodzi o takie kategorie jednostek, które dysponują dużym kapitałem społecznym i kulturowym, warto bliżej się im przyjrzeć jako osobom, które mogą, choćby potencjalnie, aktywizować lokalne zbiorowości czy inicjować w nich tego rodzaju zmiany, podnoszące jakość życia tych wspólnot. Analiza w przypadku tych dwu kategorii jest równoznaczna z identyfikacją powodów wyciekania z regionu tego rodzaju zasobów oraz przyczyn bierności tych, które są w nim obecne, ale pozostają poza głów-

nym nurtem życia społecznego, funkcjonują na jego uboczu.

Trzecia kategoria jednostek, która powinna zostać objęta tego rodzaju analizą, to osoby, które można nazwać wykluczonymi – pozbawione pracy i podstawowych zasobów kulturowych, niemobilne i przywiązane do miejsca zamieszkania. W tym wypadku celem analiz byłoby zidentyfikowanie tych trajektorii biograficznych, które wiążą jednostkę z lokalną zbiorowością, ale raczej na zasadzie przymusu i konieczności, niż wyboru. Badanie tej trzeciej kategorii jednostek pozwalałoby przede wszystkim na uchwycenie tych czynników, które blokują aktywność społeczną – zarówno tych o charakterze jednostkowym, jak i strukturalnym.

Czwarta kategoria jednostek, która powinna podlegać analizie, to aktywiści, a więc osoby angażujące się w życie lokalnych zbiorowości, aktywizujące je poprzez inicjowanie różnorodnych działań (religijnych, kulturalnych, społecznych, ekonomicznych itd.). Badanie tego, kim są tego rodzaju osoby, skąd się wzięły na Warmii i Mazurach, jakie są ich motywacje i preferowane przez nich modele działania, w jaki sposób udaje się im realizować przedsięwzięcia służące całym zbiorowościom, kto jest ich partnerem i jakie przeszkody na swojej drodze napotykają, to z kolei sposób na pogłębienie wiedzy o lokalnych potencjałach, ale również na określenie

takich modeli zakorzenienia jednostek i ich trajektorii biograficznych, które szczególnie sprzyjają uruchamianiu dośpołeczniających procesów, zwiększają poziom społecznego zaufania, a więc są zdolne do pomnażania kapitału społecznego.

Badanie tych czterech kategorii społecznych jest w moim przekonaniu doskonałym środkiem do odtwarzania powodów, które sprawiają, iż Warmia i Mazury pustynnieją pod względem istotnych zasobów społecznych, są drenowane przez inne regiony, ale również sposobem na uchwycenie czynników sprawiających, iż zasoby tego rodzaju zostają związane z regionem i pracują na ich rzecz.

Identyfikacja uspołeczniającego potencjału kultury Warmii i Mazur.

W tym wypadku chodziłoby o pogłębioną analizę kilkunastu kategorii działań zorganizowanych wokół wąsko rozumianej kultury (a więc przede wszystkim praktyk artystycznych, ale też tych związanych z tradycją i przeszłością, rzemiosłem i kulturą popularną), pod kątem ich zdolności do tworzenia i wzmacniania więzi społecznych, społecznego zaufania. Szczególnie istotne byłoby więc, by przyrzeć się takim kategoriom działań, jak: aktywność wystawiennicza, organizacja koncertów, festynów

i festiwali, lokalne święta, zawiązywanie amatorskich zespołów muzycznych itd. oraz by analizować je pod kątem zdolności do splatania jednostek ze sobą, wyzwalać woli współdziałania, aktywizowania zbiorowości itp.

Wyobrażam sobie ten aspekt badań jako przede wszystkim pogłębioną analizę procesów społecznych, które prowadzą do uruchomienia określonego działania twórczego oraz społecznych skutków, jakie ono za sobą niesie. Dokonanie tego rodzaju analizy jest w moim przekonaniu doskonałym środkiem identyfikacji różnych modeli działań, które są produktywne w kreowaniu pozytywnych relacji społecznych, ale też czynników, które sprzyjają urzeczywistnianiu tych modeli i tych, które proces ten blokują.

Analiza tego rodzaju wydaje mi się też o tyle istotna, że diagnozowanie stanu kultury wyłącznie w oparciu o ilościowe wskaźniki dotyczące liczby instytucji kultury, zespołów muzycznych, festynów i koncertów, twórców aktywnych w obrębie regionu, nie pozwala na wnioskowanie, jakiego rodzaju konsekwencje społeczne niesie za sobą inwestowanie w rozwijanie tego rodzaju aktywności, ani na określenie tego, jak nacechowane są rezultaty ich działania. W moim przekonaniu badania tego rodzaju pozwalają też uzasadniać konieczność inwestowania w kulturę, prezentując te konsekwencje jej rozwijania, których beneficjentami są nie tylko miłośnicy sztuki, ale całe zbiorowości.

Identyfikacja sposobów myślenia o kulturze decydentów odpowiedzialnych za działania samorządów lokalnych na terenie Warmii i Mazur.

Często pomijanymi aspektami badań nad kulturą jest świadomość i postawy osób odpowiedzialnych za jej organizację, finansowanie oraz nadzór nad instytucjami kultury. Aspekt ten jest o tyle istotny, że brak wystarczającej świadomości osób zarządzających kulturą na temat możliwości rozwojowych, które drzeją w tej sferze życia społecznego, jest istotną barierą w rozwijaniu potencjałów, którymi określona zbiorowość dysponuje. Bardzo często również mamy do czynienia z zawężaniem rozumienia społecznego znaczenia kultury do wypełniania przez nią funkcji wizerunkowych, reprezentacyjnych, marketingowych czy też czysto estetycznych. Dodatkowo organizacja aktywności kulturalnej odbywa się najczęściej z pominięciem działań na rzecz edukacji kulturalnej, a fetyszyzuje się w jej obrębie duże, spektakularne, ale też kosztowne i jednorazowe przedsięwzięcia, których jedyną funkcją jest przyciąganie uwagi i definiowanie odrębności regionu.

Dlatego też zasadne wydaje się analizowanie tego, w jaki sposób myślą o kulturze osoby odpowiedzialne za jej organizację w regionie; tego, jakiego rodzaju role osoby te przypisują kulturze; co jest według nich najważniejsze dla jej rozwijania; co uznają za wartościowe

i warte wspierania; jakie jest według nich miejsce kultury w hierarchiach istotności lokalnych władz itd.

Traktuję tego rodzaju analizy również jako zdolne do wypełniania istotnych funkcji interwencyjnych. Prowadzenie rozmów na temat kultury z lokalnymi decydentami jest bowiem nie tylko okazją do wprowadzenia w ich sposoby myślenia kwestii rozwojowych potencjałów kultury, jej roli więziotwórczej i uspołeczniającej, ale też do tego, by zwracać uwagę na to, jakiego rodzaju ukrytymi zasobami kulturowymi dysponuje określona zbiorowość. Badania tego rodzaju powinny opierać się na prowadzeniu z decydentami indywidualnych wywiadów pogłębionych, ale również wywiadów grupowych, w taki sposób, aby możliwe było konfrontowanie ze sobą postaw decydentów z różnych jednostek samorządowych. Zwłaszcza ta druga sytuacja badawcza wydaje się być doskonałą okazją do wspomnianej wyżej interwencji społecznej, mającej na celu wprowadzanie do sposobów myślenia o kulturze takich wątków, które są kluczowe w uruchamianiu jej prorozwojowych potencjałów, a które zazwyczaj są ignorowane lub pomijane w myśleniu o kulturze, reprezentowanym przez lokalne władze.

Identyfikacja nieformalnych sieci kulturowych obecnych na Warmii i Mazurach.

Niezwykle istotną cechą charakterystyczną Warmii i Mazur jest to, że region ten był i jest miejscem docelowym migracji osób reprezentujących kulturę nieformalną, kultury alternatywne i kontrkultury. Ponadto, jak w każdym regionie Polski, również tutaj bujnie rozwijają się pozainstytucjonalne inicjatywy kulturalne, często o prywatnym lub półpublicznym charakterze, obejmujące swoim zasięgiem albo wąskie grupy sąsiedzkie albo to, co określa się mianem kultur zainteresowania, grupami fanowskimi, neoplemionami. Tego rodzaju wspólnoty lub kręgi społeczne są o tyle istotne, że jednostki uczestniczą w nich całą osobowością, a nie tylko rolą zawodową; że są one często najważniejszymi miejscami samorealizacji; to tu również jednostki zaspokajają swoją potrzebę przynależności i akceptacji, a więc także potrzeby powiązane z kreowaniem i rekonstrukcją tożsamości.

Zasadne wydaje się identyfikowanie tego rodzaju zbiorowości, rekonstruowanie sieci powiązań, które splatają tworzące je jednostki, badanie specyficznych dla nich kanałów porozumiewania się, form ich reprodukcji w czasie. Nie chodzi przy tym tylko i wyłącznie, by ujawnić istnienie tego niezwykle żywego fenomenu kulturowego, ale przede wszystkim o to, by przyglądać się mu pod kątem, możliwych do aplikowania w innych kon-

tekstach społecznych, modeli działania, strategii przyciągania uwagi i drzemających w nich potencjałów uspołeczniających.

Najbardziej efektywnym narzędziem badania wydają się być w tym wypadku metody etnograficzne i jakościowe, ale warto łączyć je z analizami sieciowymi w taki sposób, by możliwe stało się też odtwarzanie topologii powiązań społecznych, tworzących tego rodzaju zbiorowości.

O Autorach

dr hab. Barbara Fatyga, prof. UW – z wykształcenia kulturoznawca. Zainteresowania badawcze: teoria kultury, metodologia badań kultury, socjologia młodzieży. Kierownik Zakładu Metod Badania Kultury, Ośrodka Badań Młodzieży i specjalizacji dydaktycznej „Antropologia współczesności. Animacja działań lokalnych”, wicedyrektor w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Członkini Komitetu Socjologii PAN, prezeska Fundacji Obserwatorium Żywej Kultury – Sieć Badawcza.

dr hab. Magdalena Dudkiewicz – socjolog, adiunkt w Zakładzie Metod Badania Kultury ISNS UW, sekretarz redakcji kwartalnika „Trzeci sektor” wydawanego przez Instytut Spraw Publicznych, członkini zespołu OŻK-SB. Jej zainteresowania naukowe to w szczególności „polityki medialne” organizacji pozarządowych, zagadnienia animacji kultury i polityki społecznej.

dr Paweł Tomanek – socjolog i antropolog społeczny, tłumacz antropologicznej i socjologicznej literatury z języka angielskiego, adiunkt w Zakładzie Metod Badania Kultury ISNS UW, członek zespołu OŻK-SB. Zainteresowania naukowe to badania dyskursu, metodologia nauk społecznych, teoria kultury.

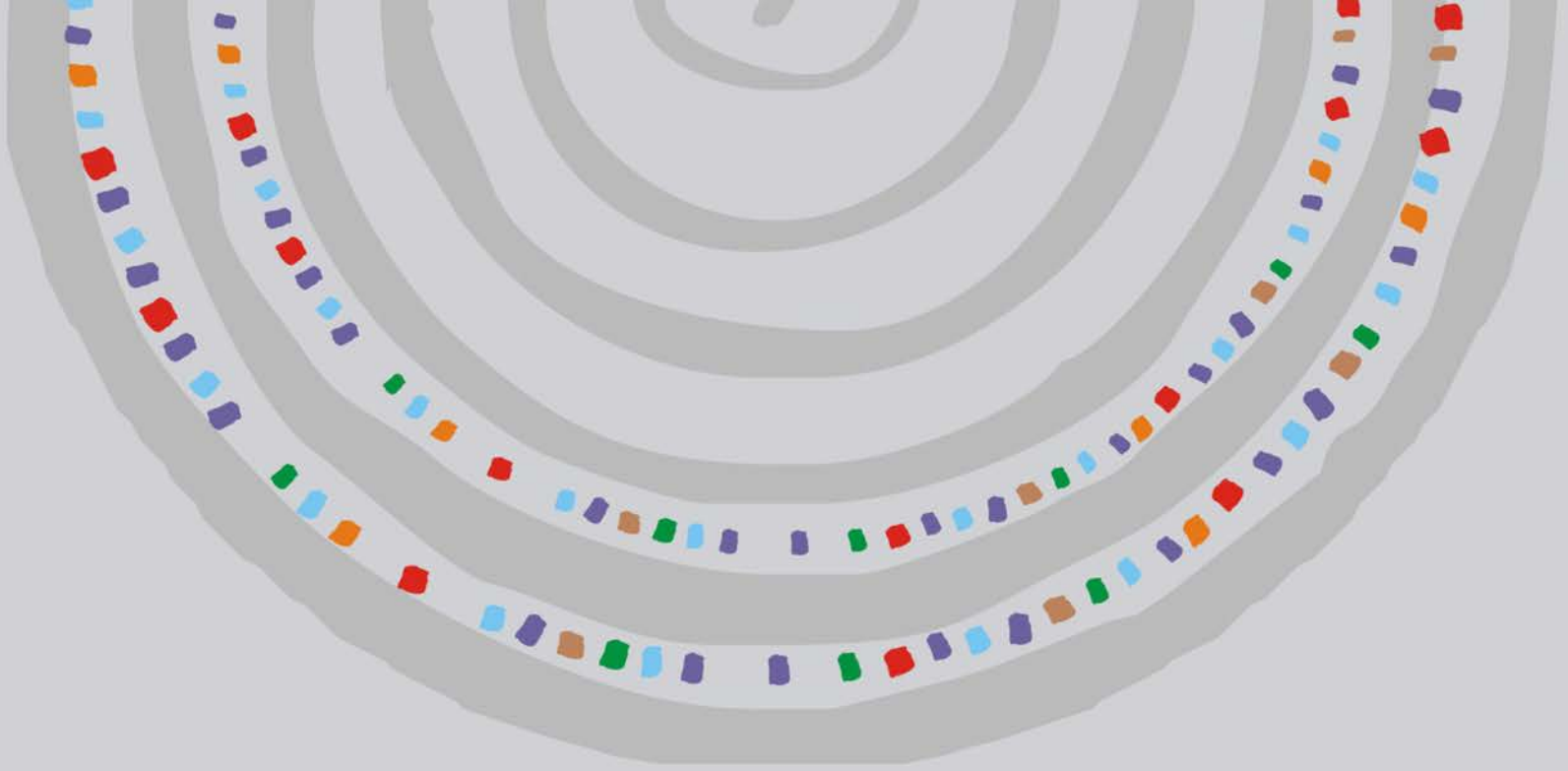
Ryszard Michalski – z wykształcenia historyk sztuki, pra-

cuje w Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych w Olsztynie. Współtwórca, założyciel i prezes Stowarzyszenia „Tratwa”. Prowadził programy realizowane przez Stowarzyszenie „Tratwa”. Uczestniczył w stażach i praktykach zagranicznych m.in. we Francji, Wielkiej Brytanii i Niemczech. Wybrany do światowej organizacji innowatorów społecznych „Ashoka”. Jest ekspertem wielu fundacji m.in. Polskiej Fundacji Dzieci i Młodzieży, Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, Fundacji PZU oraz członkiem Rady Programowej Fundacji „Borussia” i Fundacji Obserwatorium Żywej Kultury – Sieć Badawcza. Projektował i realizował kilkadziesiąt programów polegających na wykorzystaniu sztuki i narzędzi animacji i edukacji kulturalnej w przeciwdziałaniu wykluczeniu kulturowemu i społecznemu. W ostatnich latach zajmuje się problematyką pamięci historycznej i relacji międzygeneracyjnych.

dr hab. Marek Krajewski, prof. UAM – socjolog. W 1994 roku ukończył studia na kierunku socjologia w Instytucie Socjologii UAM w Poznaniu broniąc pracę o niezależnej sztuce Polski lat 80. Doktoryzował się w 1997 roku przedkładając pracę na temat związków pomiędzy sztuką i polityką w czasach PRL-u. Habilitował się w 2004 roku na podstawie rozprawy *Kultury kultury popularnej*. Specjalizuje się w socjologii kultury i socjologii sztuki. Jest pracownikiem naukowym w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (Zakład Socjologii Wiedzy i Świadomości Społecznej).

Edwin Bendyk – dziennikarz związany z tygodnikiem „Polityka”, gdzie jest publicystą działu naukowego. Zajmuje się problematyką cywilizacyjną, kwestiami modernizacji, ekologii i rewolucji cyfrowej. Publikuje także w tygodniku „Computerworld”, „Res Publice Nowej”, „Przeglądzie Politycznym”, magazynie „Mobile Internet”, „Krytyce Politycznej” i „Dzienniku Opinii”. Jest także nauczycielem akademickim, wyklada w Collegium Civitas, gdzie kieruje Ośrodkiem Badań nad Przyszłością, a także w Centrum Nauk Społecznych PAN. Został też członkiem Rady Fundacji Nowoczesna Polska oraz Rady programowej Zielonego Instytutu.

Marcin Kapłon – wicedyrektor Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych w Olsztynie. Przez wiele lat pracownik samorządowy, m.in. rzecznik prasowy prezydenta Olsztyna, dyrektor Gabinetu Marszałka Województwa i dyrektor Departamentu Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego w Olsztynie. Pomysłodawca, koordynator i administrator takich projektów jak Leksykon Kultury Warmii i Mazur i Encyklopedia Warmii i Mazur. W CEiK-u nadzoruje projekty animacyjne i badawcze, m.in. Obserwatorium Żywej Kultury – Sieć Badawcza.

GeIK